

■ **Oorlogspropaganda door Trump**
REDDINGSACTIE 11

■ **Elektrische auto's ineens populair**
DIESELPRIJZEN 12

■ **Moeilijke keuzes in het energiebeleid**
INTERVIEW 13

■ **De gevaren van uranium in Iran**
VIER VRAGEN 14-15

Energiecrisis op de kermis

Hoge dieselprijs treft ook botsautootjes en suikerspinnen

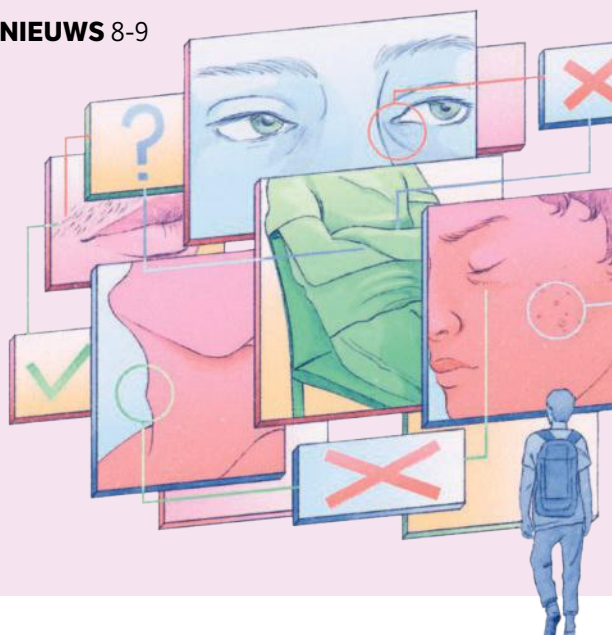
IN HET NIEUWS 3

Leeftijdsonderzoek

Hoe jong is een asielzoeker?

IN HET NIEUWS 8-9

Eis via rechter

De Roy van Zuydewijn wil inzage in script

BINNENLAND 17

PSV kampioen

Bestuurlijk falen Ajax en Feyenoord

SPORT 28-29

Schandaalopera

Is de Vlaamse all-female naaktopera echt zo schokkend?

CULTUUR C2

■ **NIEUWSBRIEVEN**

De hele dag op de hoogte
nrc.nl/nieuwsbrieven/actueel

■ **REDACTIE**

redactie@nrc.nl
nrc.nl/overons

■ **ABONNEMENTSVRAGEN**

ga voor meer informatie
naar nrc.nl/service

Deze uitgave komt voort uit
Algemeen Handelsblad (1828)
en Nieuwe Rotterdamse
Courant (1844)

■ **PRIJS €4,70**

Jaargang 56
no. 158
BELGIË € 5,70

IN HET LAND
DEN HAAG
PETRA DE KONING

Een debat als verjaardagscadeau

Sandra Beckerman van de SP gaat achter de kathedraal staan, dinsdag in de Tweede Kamer. „Goeiemiddag”, zegt ze. „Ik ben vandaag jarig...” Iedereen lacht, er wordt geroffeld op de bankjes. Als cadeau, gaat ze door, wil ze géén felicitaties. Ze wil steun voor een debat over het NOS-bericht dat er nog minstens zeven mega-datacenters bij komen in Nederland. Elke dinsdagmiddag, van vier tot vijf, kunnen Kamerleden debatten aanvragen over iets wat in het nieuws is. Ze moeten dan wel als eerste over dat nieuws een e-mail hebben gestuurd naar de griffie van de Tweede Kamer. En dus moet je altijd opletten, zegt Laura Bromet van Progressief Nederland, in het café bij de ingang. „Soms heb je geluk, als je 's nachts van een feestje komt en een krant heeft net iets gepubliceerd.”

Maar dan ben je er nog niet. Voor een debat dat snel wordt gehouden, in de grote zaal, moeten Kamerleden op zoek naar een meerderheid en vanaf de tribune zie ik hoe moeilijk dat vooral is voor de kleinere partijen. Toch staan Denk, de Partij voor de Dieren, de SP en Volt er bijna elke dinsdag, en ook altijd wel twee of drie, soms zelfs vier Kamerleden van de Groep Markuszower. Je laat er mee aan kiezers zien wat jij belangrijk vindt. En als het lukt, ben jij de eerste spreker in het debat en kun je als eerste moties indienen. „In het politieke spelletjes-gedoe”, zegt Bromet, „telt dat.”

In een democratie draait het ook om luisteren naar de minderheid en daarom geldt in de Tweede Kamer de regel dat je een debat ook op de agenda kunt krijgen als er dertig Kamerleden zijn die jouw verzoek steunen. Dat debat komt dan op de 'dertigdenlijst' te staan, het is dé manier om na een aanvraag met opgeheven hoofd van de kathedraal terug te lopen naar je bankje.

Elke week komen er wel een paar bij op die lijst, op de dag van Beckermans verjaardag zijn het vier. Alleen: die debatten worden

bijna nooit gehouden. Het laatste 'dertigdendebat', over de rechten van kwetsbare kinderen, was in maart vorig jaar. Dat de lijst niet overstroomt, komt door de regel dat Kamerleden hun aanvraag na drie maanden moeten verlengen, wat lang niet iedereen doet. Dat verlengen kan ook maar twee keer. Zomaar wat debatten die daardoor van de lijst zijn afgevalen: over 'het Nationaal onderzoek moslimdiscriminatie', aangevraagd door Denk, over 'activisme bij de NPO', een verzoek van BBB, over 'de hoge tandartskosten', van de SP.

Debatten in de Tweede Kamer die niet meer doorgaan: over de hoge tandartskosten, en 'activisme bij de NPO'

En dus gebruikt Sandra Beckerman haar verjaardag om steun te krijgen van een meerderheid in de Tweede Kamer, voor een 'gewoon' debat over de datacenters. In de lacherige sfeer die ineens ontstaat, zegt FVD'er Peter van Duijvenvoorde bij de interruptiemicrofoon zelfs 'jij' tegen Beckerman - de regel is dat je 'u' zegt. Omdat ze jarig is, steunt hij haar verzoek. Ingrid Michon van de VVD noemt zichzelf de „party pooper”, zij is tegen. Dat er toch een meerderheid is, komt door CDA'er Harmen Krul. Hij zegt: „En gefeliciteerd, én steun.”

De vrouw van SP-leider Jimmy Dijk is ook jarig. „Probeer het gewoon”, had Beckerman tegen hem gezegd. Maar het helpt niet, er is te weinig steun voor een debat over de oplopende inflatie.

Dijk geeft niet op, zegt hij van achter de kathedraal: hij zal er elke week om komen vragen. „Dus dan weten jullie dat.”

Petra de Koning doet elke dinsdag verslag over de Haagse politiek

DUITSE DIENSTPLICHT

Een paar maanden backpacken? Meld dat wel even bij het leger

Mannen tussen de 17 en 45 jaar moeten volgens de Duitse dienstplichtwet toestemming krijgen van het leger voor reizen van langer dan drie maanden.

Ruben Stift
AMSTERDAM

Een semester op een buitenlandse universiteit studeren of een half jaar backpacken in Azië? Duitse mannen die hiervoor kiezen zullen voortaan eerst toestemming moeten vragen aan het Duitse leger. Dat staat althans in de herziene dienstplichtwet: daarin is bepaald dat mannen tussen de 17 en 45 jaar bij langer dan drie maanden in het buitenland het loopbaancentrum van de Bundeswehr moeten inlichten.

De herziene dienstplichtwet geldt sinds begin dit jaar, maar de goedkeuringsplicht voor buitenlandse reizen bleef buiten de publieke belangstelling tot de Duitse krant *Frankfurter Rundschau* hier afgelopen vrijdag over berichtte. Een legerwoordvoerder spreekt tegenover Duitse media van een „ingrijpende wijziging”, maar benadrukt dat zolang militaire dienst vrijwillig blijft, toestemming in principe verleend zal worden.

Met de nieuwe dienstplichtwet wil de regering dat het aantal militairen toeneemt van zo'n 182.000 nu naar 260.000 in 2035. Hoewel dienen in het leger vrijwillig blijft, ontvangen alle Duitse mannen een verplichte vragenlijst waarin zij moeten aangeven of zij willen deelnemen aan het leger. Daarnaast moet elke Duitse man een medische keuring ondergaan van het leger.

Goedkeuringsplicht

De goedkeuringsplicht bestaat al sinds de Koude Oorlog, maar gold tot de recente wetswijziging alleen in uitzonderlijke situaties: als een ander land de Bondsrepubliek dreigt binnen te vallen bijvoorbeeld. Met de wijziging van de wet geldt de goedkeuringsplicht dus ook buiten tijden van crisis.

Frankfurter Rundschau spreekt van een „inbreuk op het zelfbeschikkingsrecht”. Een verplicht bezoek aan het loopbaanad-

viescentrum van de Duitse strijdkrachten geldt immers ook als iemand bijvoorbeeld in het buitenland wil gaan werken of een wereldreis wil maken.

Een legerwoordvoerder laat aan de krant weten dat er maatregelen worden genomen om te „verduidelijken” dat de vergunning altijd wordt verleend, zolang de dienstplicht vrijwillig blijft. Ook wordt er gewerkt aan uitzonderingsmogelijkheden. Het streven is een „betrouwbaar en informatief” militair register. „In geval van nood moeten we weten wie er mogelijk voor langere tijd in het buitenland verblijft.” De Bundeswehr kan tegenover Duitse media niet duidelijk maken wat er gebeurt als iemand zijn reis niet meldt of geen toestemming krijgt. Ook willen de strijdkrachten niet zeggen hoe vaak een vergunning voor een buitenlandse reis sinds begin dit jaar daadwerkelijk is aangevraagd.

Mochten er niet genoeg beroepsmilitairen zijn, dan voorziet de nieuwe wet in een vorm van dwang

De nieuwe dienstplichtwet past binnen de doelstelling van bondskanselier Friedrich Merz om het „grootste conventionele leger van Europa” op te bouwen. Nu de Verenigde Staten Europa steeds minder als bondgenoot zien, wil hij „alle financiële middelen” inzetten om het Duitse leger te versterken, benadrukt Merz sinds zijn aantreden in mei 2025.

Toch blijft het aantal militairen achter bij deze ambitie. Uit het afgelopen maart gepubliceerde jaarverslag van het leger blijkt dat er vorig jaar 25.000 nieuwe rekruten werden gewonnen. Dat is meer dan afgelopen jaren maar niet genoeg om de doelstellingen te behalen. Een vijfde van de rekruten valt bovendien uit. Mochten er niet genoeg beroepsmilitairen gewonnen kunnen worden, dan is onder de nieuwe wet dwang mogelijk. Met toestemming van de Bondsraad kan worden overgegaan op loting. Uitgelote mannen worden dan verplicht in dienst te gaan, tot het benodigde aantal is bereikt.

REPORTAGE ENERGIECRISIS

Hoge dieselprijs leidt tot problemen voor botsauto's en suikerspinnen

Veel kermisattracties draaien op dieselaggregaten. Nu de dieselprijzen stijgen, vragen uitbaters de overheid om hulp.

Boris Bouwman
USSELSTEIN

Om te besparen op duurder wordende dieselolie opende de kermis in IJsselstein deze druilerige donderdagmiddag anderhalf uur later dan gebruikelijk, om drie uur. En in de avond dove de kermislichten nu een half uur eerder. Een gevolg van de oorlog in het Midden-Oosten.

Vlak na de verlate openingstijd stuiven en slenteren scholieren en (groot)ouders met (klein)kinderen over het eivormige, prikkelrijke terrein. „Ik ruik poeffertjes”, roept iemand verrukt. Een drietal jongens laat het oog over de felverlichte attracties glijden. Ze twijfelen hoe ze hun briefje van tien het best kunnen stukslaan. Een standhouder klaagt bij een bewaker dat er door de kou waarschijnlijk amper iemand komt opdagen.

Populaire attractie de Crazy Dance wordt aangedreven door grote rode wielen, die van een anderwetse stoomtrein afkomstig lijken. Naast deze spin 'n puke-attractie, met illustraties van feestbeesten en een vredessymbool, staan twee aggregaten.

„Het nieuwste van het nieuwste, geluidloos en zuiniger”, zegt organisator René Duursma, die 56 kermissen per jaar optuigt door heel Nederland. Er is inderdaad geen gebrom te horen. Wel gegil van meiden die enkele meters hoger rondslingeren in hun gondels, terwijl de rookmachine stevig uitademt en het opzweepende dancenummer 'Pull Over' van Speedy J klinkt.

De relatief kleine kermis in de voormalige vestingstad verbruikt elk uur 75 liter dieselolie. Bovendien moeten auto's en vrachtwagens, die de attracties, het hekwerk en alle overige voorzieningen rondrijden, voortdurend worden bijgetankt. „Zonder brandstof zijn we niets”, zegt Duursma. Als de prijs van dieselolie 10 procent schommelt, maakt dat volgens hem niet uit. „Allemeener, je kan niet altijd dansen met de prinses. Maar tegen een dieselprijs die van 1,70 naar 2,50 per liter stijgt, kunnen we ons niet wapenen.”

De prijs van kaartjes ophogen is volgens de organisator geen optie. Dan moet het bedrag misschien wel met 25 procent omhoog. Het publiek heeft de schiettenten, botsauto's en grijpmachines na de coronacrisis juist herontdekt. Het zou dom zijn om die groep weer weg te jagen, stelt Duursma.

Energiezuiniger werken dan? Voorheen namen kermisexploitanten netstroom af bij gemeenten, legt Duursma uit, die op hun beurt jaarlijks een vast bedrag betaalden aan netbeheerders. Maar dat kostte gemeenten relatief veel geld, terwijl de stroom door de evenementenbranche jaarlijks maar vier

Energiekosten zijn hoog op de kermis in IJsselstein. FOTO'S MERLIN DALEMAN

tot zes weken werd gebruikt. Sowiens is het stroomnet overbelast. Daarom leek het praktischer om op de kermis gewoon iets meer aggregaten aan te slingeren. „Dat voelt een beetje tegenstrijdig, omdat we als maatschappij milieubewust en schoner bezig willen en liever met groene stroom werken”, zegt Duursma. Bovendien is het minder geschikt voor oorlogstijd.

Ruud Gullit in Oranjeshirt

Kraamhouders hebben de panelen van hun attracties versierd met Amerikaanse gangsters uit de tijd van Al Capone, beelden van olifanten en toekans en een stripversie van Ruud Gullit in Oranjeshirt. Een opblaasbare Spidermanpop overziet het terrein. Knuffelberen met de kenmerkende print van Gucci of Burberry als vacht wachten in glazen kasten op een koper. Dankzij hun zuurstokroze fleecevesten en knalgele schorten springen ook Mario Holtkamp en Gert Geertsema in het oog. De

Tukkers staan schouder aan schouder tussen de opgestapelde emmers en puntzakken suikerspin in een kraam met circusachtig dak. Voor het aggregaat moeten ze een brandstoftoeslag van 25 procent betalen. „Dat willen we niet doorberekenen, want de kermis heeft al de naam duur te zijn.”

De kermisbranche overweegt acties als de overheid geen regeling treft

Eerder deze week waren ze bij de pomp 330 euro kwijt voor hun twee bedrijfsbussen. Overstappen op elektrische voertuigen zien ze niet zitten. „Dat kunnen we ons voorlopig niet veroorloven.” Bovendien moeten ze dan om de ha- verklap bijladen, omdat ze een zware kraam meetrekken. Het gesprek wordt onderbroken

door een jongen op zoek naar suikerspin. Hij wil weten hoeveel de puntzak kost. „Euro”, antwoordt Holtkamp. De klant denkt even na. Het emmertje van 5 euro past beter in zijn budget. Holtkamp en Geertsema merken dat klanten kritischer zijn geworden, vaker de prijslijst bestuderen.

Niet zielig

Duursma pleit over overleg met de overheid over een compensatieregeling. Haal bijvoorbeeld tijdelijk de accijns van brandstof af, suggereert hij. Zijn beroepsgroep denkt graag mee over oplossingen. Tijdens de coronacrisis kwamen er bijvoorbeeld „redelijke” regelingen, blikt hij terug.

Het kabinet werkt momenteel mogelijke maatregelen rond hogere energie- en brandstofprijzen uit en beloofde daar eind deze maand op terug te komen. Minister Helmut Kohl (Economische Zaken en Klimaat, CDA) stelde eerder dat „het verstandig is om na te denken

voordat we de eerste maatregelen nemen”. Ook omdat de economische gevolgen langere tijd voelbaar blijven.

Kermishouders voelen zich door Den Haag in de steek gelaten volgens Duursma. Het is tijd dat ze gaan bewegen. Hij snapt dat politici even wilden afwachten, maar nu moeten ze in beweging komen, vindt hij. „Het duurt te lang.” Het besef is nog niet geland, denkt hij. „We zijn niet zielig of hulpbehoevend, maar de prijzen zijn nu zo extreem, buiten onze macht om.”

Duursma heeft „alle begrip” voor vrachtwagenchauffeurs die donderdag uit protest traag over de Afsluitdijk tuften. Als de situatie niet verbetert, overweegt de organisator vergelijkbare acties. „De kermisbranche kan de wereld rond laten draaien, maar die ook stilstaan.” Kermisexploitanten zijn er de mensen niet naar om een weg te blokkeren, voegt hij toe, maar „we moeten wel kunnen ondernemen”.

Oppositieleider Peter Magyar, die ruim voorop ligt in de peilingen, belooft dat geld uit Europese fondsen weer naar Hongarije zal stromen als hij de verkiezingen wint. FOTO BERNADETT SZABO/REUTERS

Rik Rutten en Mark Middel

BRUSSEL EN BOEDAPEST

Een uitweg? Viktor Orbán zag 'm niet.

Het was een zondag in juli 2020, dag drie van een ellenlange Europese top over de nieuwe begroting. Het einde was nog niet in zicht. En Orbán wist wel door wie dat kwam: Mark Rutte.

„Ik hou er niet van om iemand de schuld te geven”, vertelde de Hongaarse premier aan een groepje journalisten in een Brussels parkje. „maar die Nederlander is verantwoordelijk voor deze puinhoop.”

Viktor Orbán verankerde de afgelopen jaren niet alleen zijn macht steeds dieper in Hongarije, hij groeide ook uit tot de kwelgeest van de EU. Terwijl Orbán met het ene na het andere veto hulp aan Oekraïne en sancties tegen Rusland blokkeert, kijken zijn collega's machteloos toe.

Vijf dagen zou het topperoverleg uiteindelijk duren, op een paar uur na de langste EU-top ooit. De meeste aandacht ging uit naar de omvang van de begroting. Die zou verdubbelen, dankzij een nieuw fonds om de klap van de coronapandemie te verlichten. In de strijd over dat fonds stond Rutte als aanvoerder van een groepje zuinigere landen lijnrecht tegenover Zuid-Europa.

Maar Orbán vocht intussen zijn eigen gevecht uit met Rutte. Nederland wilde pas instemmen met de begroting als landen alleen op geld uit Brussel konden rekenen als hun rechtsstaat op orde was. Met een noodrem wilde Rutte de geldstroom anders in één klap kunnen blokkeren. Daar zou Orbán, met zijn autocratische bestuursstijl, al snel de gevolgen van voelen.

Hij deed nog alsof hij erom kon lachen. „Ik weet niet waarom de Neder-

HONGAARSE VERKIEZINGEN

Brussel is machteloos maar toch óók machtig - tegenover Orbán

Vanwege premier Orbáns afbraak van de rechtsstaat bevroor Brussel een deel van de Europese fondsen voor Hongarije. De oppositie mikt komende zondag op winst met de belofte dat het EU-geld onder een ander bewind weer gaat stromen.

landse premier zo'n hekel aan mij of aan Hongarije heeft”, verzuchtte Orbán in het parkje. „Maar hij valt ons zó hard aan.”

Miljarden voor Boedapest

Orbán en Europa: het was nooit een gelukkig huwelijk. Zorgen over de rechtsstaat in Hongarije ontstonden al kort nadat Orbán in 2010 tot premier was verkozen. Zo stuurde hij 274 rechters met vervroegd pensioen en breidde hij het Constitutioneel Hof uit met partijsympathisanten. Hij nam de controle over bij de publieke omroep en liet bevriende oligarchen onafhankelijke media opkopen. En hij viel de onafhankelijke Central European University aan, die daardoor noodzaak was om Boedapest te verruilen voor Wenen.

Europa kon daartegen weinig uithalen. Bezorgde resoluties vanuit het Europees Parlement werden in Boedapest met schouderophalen beantwoord. De Europese Commissie spande rechtszaken aan en kreeg vaak gelijk, maar Orbán legde alle uitspraken naast zich neer. Als het moest, betaalde hij wel een boete. In Polen, waar dezelfde problemen speelden, ging het niet anders.

Al die tijd groeide de Hongaarse economie gestaag door, niet ondanks maar dankzij de Europese Unie. Hongarije profiteerde volop van het geld uit de Europese begroting, met name de cohesiegelden waarmee Brussel armere regio's stimuleert. Tussen 2014 en 2020 vloede meer dan 20 miljard euro uit die geldpot naar Hongarije, twee keer zoveel als in de zeven jaar ervoor.

Met dat geld werden in rap tempo nieuwe wegen en spoorwegen aangelegd. Er was Europees geld voor stadsvernieuwing, onderwijs en gezondheidszorg. En een deel van het geld verdween in de zakken van Orbáns politieke

vrienden, waarschuwden toezichhouders al vroeg. Het lukte niet dit terug te krijgen.

Jaarlijks ontving het land circa 7 procent van zijn bbp aan EU-gelden. Daar kwam nog zo'n 3 procent bovenop aan geldzendingen van Hongaren die in het buitenland werkten. „Dus dat is zo'n 10 procent van het bbp, dat Hongarije gratis en zonder rente ontving”, rekent de Hongaarse econoom Zoltán Pogátsa van de Universiteit van Sopron voor. „Jaarlijks groeide het bbp van Hongarije met 3 procent, stegen de lonen ieder jaar met circa 7 procent. Bovendien kwamen er in die periode ongeveer een miljoen nieuwe banen bij.”

Koehandel van wensen en grieven

De kanteling kwam in 2020. De kiem was iets eerder gelegd door de Europese Commissie - het Brusselse ambtenarenapparaat - en Eurocommissaris Frans Timmermans in het bijzonder.

Tot dan toe werd aan de besteding van EU-geld wel een aantal voorwaarden gesteld, maar het in stand houden van de rechtsstaat zat daar niet bij. Timmermans, die de taak kreeg de rechtsstaat te verdedigen, wilde wél zo'n rechtstaattoets, mede vanwege Hongarije, en fietste zijn voorstel in de nieuwe plannen voor de langetermijnbegroting voor de jaren 2021 tot 2027.

Tot zover weinig bijzonders. In zijn begrotingsplannen stelt de Commissie van alles voor. De meeste ambities sterven al op de tekentafel en anders wel in de lang uitgesponnen onderhandelingen tussen de 27 nationale regeringen. Polen en Hongarije waren mordicus tegen.

Toen kwam de EU-top in juli 2020. Daar moest alles beklonken worden: de begroting zelf, het nieuwe coronaherstelfonds, een koehandel van nationale wensen en grieven. Naarmate de dagen verstreken, toonden de Duitse bondskanselier Angela Merkel en de Franse president Emmanuel Macron zich bereid de bewoordingen af te zwakken, om Orbán aan boord te houden.

Maar Rutte hield voet bij stuk: de rechtstaattoets mocht niet worden afgezwakt.

Wat de Nederlandse premier, iemand die in Den Haag noch in Brussel bekend stond als ideologische scherp-slijper, bezielde? Ingevijden wijzen op de binnenlandse logica van iedere EU-top: elke leider moet als winnaar uit Brussel kunnen terugkeren. Rutte had een buit nodig, iets om mee thuis te komen, zeker als hij akkoord zou gaan met een fors grotere begroting.

Daar komt bij dat Nederland als handelsland gebaat is bij een goed werkende rechtsstaat, overal in Europa. Ook Nederland zou lijden onder een afbrokkelend rechtssysteem in een ander EU-land.

„Ik denk dat diep in Rutte wel een besef van het belang van de rechtsstaat zit”, zegt een ander. „Maar als je hem een flinke extra korting voor Nederland op de begroting had gegeven, had hij daar ook zo van afgezien.”

Zwart op wit

Het zou nog een lange adem vergen, na die vijf dagen in juli. De slotverklaring

Viktor Orbán heeft al heel wat regeringsleiders en toppen meegemaakt. Boven tijdens de NAVO-top in Den Haag in 2025 en onder de de EU-top na de Brexit. FOTO'S JAKUB PORZYCKI/NURPHOTO EN JONAS ROOS-SENS/ANP

die de nationale regeringen samen hadden opgesteld, was een typisch Brussels compromis geworden, vol vage taal en onduidelijke verplichtingen. Toen na de zomer in overleg met de Commissie de definitieve tekst moest worden opgesteld, lagen Hongarije en Polen weer dwars.

En toch stond het er, zwart op wit, aan het eind van het jaar: schendingen van de rechtsstaat zouden voortaan financieel consequenties met zich meedragen.

„Die rechtstaattoets was vrij minimalistisch”, zegt John Morijn bijzonder hoogleraar recht en politiek in de inter-

nationale betrekkingen in Groningen. „Toen de Commissie daar eenmaal steun voor had gekregen, voelde ze zich ook gesterkt om haar autoriteit te gebruiken om andere regels veel breder toe te passen.”

Zo moeten landen hervormingen uitvoeren om geld uit het coronaherstelfonds te krijgen: daar schaarde de Commissie de rechtsstaat onder. Om cohesiegeld te ontvangen, moesten ze zich aan de grondrechten van de EU houden: ook dat durfde de Commissie nu hard toe te passen.

„Ik ben ervan overtuigd dat heel veel mensen niet door hadden hoeveel effect dit zou hebben, zelfs mensen die aan dit dossier werkten in Hongarije en Polen”, zegt John Morijn. „Dit bleef heel lang onder de radar.”

Campagnemateriaal

Op de marktpleinen van het Hongaarse platteland herhaalt Orbáns uitdager Péter Magyar het keer op keer: hij zal de bevroren EU-miljarden weer naar Hongarije laten stromen. Volgens hem zou alleen het vrijmaken van het EU-geld de economie met 1 procent laten groeien. En elke procent telt, nu Hongarije sinds de coronacrisis hard getroffen is door de inflatie. Op het hoogtepunt kende het een inflatie van 18 procent, het hoogste in Europa. De prijs van voedsel schoot omhoog en in steden verduubelden de huizenprijzen.

Hongarije heeft de gevolgen gevoeld. Het had gehoopt tot 2027 ruim 30 miljard euro aan geld te ontvangen uit EU-fondsen. Dat geld werd vrijwel allemaal bevroren, al kreeg Hongarije in 2023 toch circa 10 miljard, en later nog eens 2 miljard, toegekend nadat het enkele hervormingen had doorgevoerd.

Volgens critici had de EU zich laten chanteren: niet lang na de vrijgave hief Orbán zijn veto over een steunpakket voor Oekraïne op. Onlangs adviseerde de advocaat-generaal van het Europees Hof van Justitie in een vernietigend oordeel dat de Commissie dit geld moet terughalen.

De rest van het geld blijft sowieso in de ijskast, tot frustratie van Orbán.

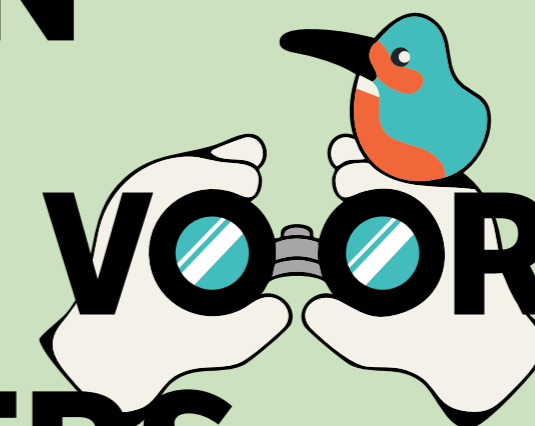
Voor zijn tegenstander Magyar is het ontbrekende EU-geld een leidend campagnethema. Orbán staat nu mijlenver achter in de peilingen. Mocht hij deze maand de verkiezingen verliezen van zijn concurrent Magyar, dan werd de weg naar zijn nederlaag mede gepleveld in Brussel, met toenmalig premier Rutte op de stoomwals.

Advertentie

VOGELEN

Leer in zes weken
kijken als een vogelaar
en ga zelf op pad

BEGINNERS

NRC masterclasses zijn speciaal voor abonnees. In een masterclass leer je een vaardigheid van een NRC-redacteur. Je ontvangt elke week een nieuwe les, direct in je inbox.

Schrijf je in via nrc.nl/masterclass

nrc masterclass

SOCIALE MEDIA

Verbod op delen van geweldvideo's

Steeds vaker maken jongeren bij ongelukken en geweld beelden die ze delen via sociale media. Het schaadt de privacy en is gevaarlijk voor andere jongeren die de beelden zien, zeggen experts. Een wet die het delen moet verbieden is in de maak.

Süeda Isik

Na de zelfdoding van twee jongeren in Capelle aan den IJssel, afgelopen week, willen partijen in de Tweede Kamer een verbod op het delen van slachtofferbeelden. Op de plek waar beide jongeren, daags na elkaar, suïcide pleegden maakten mensen filmpjes van de directe nasleep, die volgens de politie online breed gedeeld werden.

„We zien steeds vaker dat jongeren niet alleen beelden van ernstige incidenten filmen, maar deze ook verspreiden”, aldus de korpsleiding van de landelijke politie in een schriftelijke reactie. „Zij gaan volledig voorbij aan de privacy van slachtoffers en nabestaanden.”

Scarlet Hemkes, woordvoerder van 113 Zelfmoordpreventie, benadrukt dat het delen van beelden en teksten over zelfdoding grote risico's met zich meebrengt. „Het op een onveilige manier publiceren van dit soort content kan zeer schadelijk zijn”, zegt ze. „Kwetsbare mensen die al met suïcidale gedachten worstelen, kunnen hierdoor getriggerd raken. In sommige gevallen kan het zelfs leiden tot kopiëergedrag.” Ook kunnen jongeren gewend raken aan schokkende

en schadelijke beelden. „Daardoor kan een vorm van normalisering ontstaan, en dat is gevaarlijk”, zegt haar collega, onderzoeker Saskia Mérelle.

Wetsvoorstel: cel of forse boete

PRO (voorheen GroenLinks/PvdA) en CDA dienden deze week een initiatiefwet in die het openbaar maken en verspreiden van beelden van ongelukken en geweldsmisdrijven strafbaar stelt. Daders riskeren een geldboete van 9.000 euro of maximaal een jaar celstraf. Het wetsvoorstel was al jaren in de maak en werd donderdag na advies van de Raad van State opnieuw ingediend na een „opeenstapeling van incidenten”, legt een woordvoerder van PRO uit. „We zien al jaren dat mensen hun telefoon erbij pakken bij ernstige ongelukken en geweldsmisdrijven, in plaats van een helpende hand uit te steken.”

Het afschrikkende en normerende effect van een wet achten beide partijen noodzakelijk. „We willen voorkomen dat jij de beelden van iets verschrikkelijks wat jouw kind of moeder is overkomen eerder op Facebook ziet dan dat de politie jou heeft kunnen bereiken”, aldus de PRO-woordvoerder. Jour-

nalisten die verslag doen worden expliciet uitgezonderd.

Volgens het initiatiefwetsvoorstel is niet alleen degene die als eerste publiceert strafbaar, maar ook iedereen die de beelden verder verspreidt via sociale media of in groepsapps. Waar precies de grens ligt bij het doorsturen in kleine groepen, wordt nog uitgewerkt met

In plaats van een helpende hand uitsteken pakken mensen hun telefoon

betrokken ministeries. Voor minderjarigen geldt het jeugdstrafrecht, maar de indieners hopen dat ook jongeren de wet voelen. „Als je weet dat hier een straf op kan staan, denk je hopelijk een paar keer na voordat je je telefoon erbij pakt”, aldus de PRO-woordvoerder. Wanneer het wetsvoorstel in de Tweede Kamer wordt behandeld, is nog onbekend.

'Verspreiden stopt bij jou'

Instanties en experts benadrukken dat een brede aanpak nodig is. Vol-

gens de landelijke politie hebben „ouders, verzorgers en het onderwijs” een belangrijke rol om het filmen en delen van ingrijpende gebeurtenissen tegen te gaan.

113 Zelfmoordpreventie lanceerde in december de campagne *Delen doet iets*, die jongeren bewust moet maken van de impact van wat zij online delen; met name content van suïcidaal gedrag of zelfbeschadiging. Onderzoeker Saskia Mérelle: „Zoals jongeren worden voorlicht over seksuele gezondheid, zouden ze ook moeten leren wat de gevolgen zijn van het delen of bekijken van ingrijpende beelden.”

Marijke van der Zalm, adviseur sociale veiligheid bij Stichting School & Veiligheid met specifieke expertise op online gedrag, ziet dat scholen vaak met zulke beelden geconfronteerd worden. „We krijgen die signalen zeker van scholen”, zegt ze. „Dingen die buiten school gebeuren, komen vervolgens toch de school in. En dat creëert onveiligheid.”

Volgens Van der Zalm begint de oplossing bij het stellen van een heldere norm. „Het maken, delen en verspreiden van dit soort beelden is ontoelaatbaar. Die boodschap moet zowel vanuit thuis als

vanuit school komen.” Ze ziet dat jongeren zich er vaak niet van bewust zijn wat de impact is. „De herensen zijn volop in ontwikkeling. Ze overzien de ernst niet altijd.” De kern van haar boodschap aan scholen is dat ze aan leerlingen duidelijk maken: het verspreiden moet stoppen bij jou. „En: ook als je de beelden niet zelf hebt gemaakt, maar ze wel doorstuurt of liket, ben je medeverantwoordelijk.”

Of strafbaarstelling dé oplossing is, daarover is ze voorzichtig. „Het gaat ook over sociale normen, groepsdruk, erbij willen horen en digitale weerbaarheid. Dat kun je niet alleen met strafrecht oplossen.”

Wat ze wel als structurele oplossing ziet, is mediawijsheid als vast onderdeel van het onderwijs. „Leren omgaan met sociale media is tegenwoordig net zo belangrijk als leren lezen, schrijven en rekenen.” En de rol van ouders mag niet worden onderschat. „Die hebben de primaire taak om kinderen op te voeden en goed fatsoen bij te brengen.”

Praten over zelfdoding kan 24/7 anoniem en gratis via 0800-0113, de landelijke hulplijn van 113 Zelfmoordpreventie, of via chat op www.113.nl.

Eva Cukier

AMSTERDAM

Het noordwesten van Rusland, waar een belangrijk deel van zijn olie-export gevestigd is, heeft zwaar te lijden onder Oekraïense drone-aanvallen. Op 25 maart trof een drone het Russische kustwachtschip *Poerga* in de haven van de stad Vyborg, even ten noorden van Sint-Petersburg. Kort daarop vulden beelden van dikke, zwarte rookwolken Russische sociale media en circuleerde één foto waarop te zien was hoe het schip half gekeuseid in de haven ligt. Diezelfde dag troffen Oekraïense drones olieterminals en andere infrastructuur in de havens van Oest-Loega en Primorsk aan de Finse Golf nabij Sint-Petersburg, en de Kirisji-raffinaderij verder landinwaarts. Maandag voerde Oekraïne een drone-aanval uit op Novorossiesk, een belangrijke oliehaven aan de Zwarte Zee.

Hoewel de precieze omvang van de schade onduidelijk is, lijdt Rusland door de aanvallen opnieuw kostbare verliezen. De Poerga (Russisch voor sneeuwstorm) is onderdeel van een serie geavanceerde ijsbrekers, die door de Russische marine en de geheime dienst FSB worden ontwikkeld voor patrouilles in het moeilijk bevaarbare Arctisch gebied. Het 114 meter lange vaartuig kostte een slordige 18 miljard roebel (ruim 194 miljoen euro) en beschikt over geavanceerde artillerie en een helikopter-landingsplaats. Een tweede schip, de *Dzerzjinski* - vernoemd naar degenereerde leider van de bolsjewistische geheime dienst - is sinds 2023 in Vyborg in aanbouw.

De getroffen terminals in Primorsk en Oest-Loega aan de Finse Golf vormen belangrijke overslagplaatsen voor de export van Russische ruwe olie naar internationale markten. De aanvallen veroorzaakten branden en legden de laadactiviteiten enkele dagen stil, meldde Bloomberg vorige week dinsdag. Volgens Reuters is daarmee 20 procent van de totale Russische olie-exportcapaciteit stil komen te liggen. Bovendien zouden het pijpleidingensysteem voor de aanvoer van ruwe olie uit Siberië verstoort raken en de beschikbare opslagfaciliteiten snel vollopen, volgens drie anonieme bronnen uit de sector tegen Reuters. Om een overstroming van het systeem te voorkomen, zouden sommige olievelden overwegen hun productie te verlagen.

Florerende olieverkoop

De tegenslagen komen op een moment dat de Russische olieexport ondanks de sancties weer eventjes floreert, vanwege de oorlog in het Midden-Oosten en de afsluiting van de Straat van Hormuz voor de Iraanse kust. Vanwege het wereldwijde olietekort verleenden de Verenigde Staten tijdelijke vrijstellingen voor de verkoop van gesanctioneerde Russische olie, die vóór half maart in tankers was geladen. Volgens Bloomberg steeg de hoeveelheid ruwe olie die vorige maand in India aankwam naar bijna 1,7 miljoen vaten per dag, tegenover ongeveer 1,1 miljoen vaten per dag in februari. Aan de beschikbare olie op zee komt echter in snel tempo een einde en onduidelijk is of de Amerikaanse president Trump met nieuwe vrijstellingen zal komen.

Door de beschadigde infrastructuur in de Russische havens bij Sint-

Boven: de Russische olieterminal in Primorsk na een aanval door een Oekraïense drone. Onder: schade aan een Russische olieraffinaderij in Yaroslavl. FOTO'S AFP/REUTERS

RUSSISCHE OLIE

Russische olievelden staan in brand, Moskou reageert fel

De Russische olie-export lijdt onder Oekraïense drone-aanvallen en entering van zijn schaduwvloot door Europese landen. Moskou zint op tegenmaatregelen.

Petersburg wordt het veel noordelijker gelegen Moermansk een belangrijke doorvoerhaven van Russische olie. De baai van het schiereiland Kola is eveneens een belangrijk overslagpunt van Arctische olie naar internationale markten. Het gaat om olie die uit oostelijke velden onder beheer van de olie- (en gas)bedrijven Rosneft, Gazprom Neft en Lukoil komt en om olie die vanuit de regio Komi en vanuit west-Siberië per trein naar Moermansk wordt gebracht voor verder

transport via schaduwtankers.

In Noorwegen worden de Russische olietransporten met argusogen gevolgd. Het land zit niet te wachten op de roestige schaduwtankers, die vaak geen duidelijke eigenaar of verzekering hebben en een bedreiging vormen voor de kust. Vorige maand zorgde de 23 jaar oude tanker Paz, met aan boord 150.000 ton olie, voor beroering in Noorwegen omdat het geen verzekering kon laten zien voor eventuele milieuschade bij een ramp. Het van

oorsprong Noorse schip wisselde al vier keer van vlag maar de eigenaar is onbekend, schreef de Noorse nieuwssite *The Barents Observer*. Ook heeft Noorwegen zorgen over spionageactiviteiten van Russische tankers en vissersschepen.

Terwijl de Noorse regering de schaduwtankers nog niet blokkeert, gaf de Britse regering eind maart toestemming aan leger en marine om verdachte schepen in Britse wateren te enteren. „Poetin wrijft zich in de handen (...) omdat

Doelen van Oekraïne

hij denkt dat hogere olieprijsen hem rijk zullen maken. Daarom pakken we zijn schaduwvloot nog harder aan”, schreef de Britse premier Keir Starmer in een verklaring. Met Britse hulp enterde de Franse marine op de Middellandse Zee

Moskou spreekt in een felle reactie van 'pogingen tot kaping' en 'terroristische aanvallen'

schaduwtanker *Deyna*, vertrokken vanuit Moermansk en varend onder de vlag van Mozambique. Tot grote onvrede van de Russische regering houden ook andere Europese landen schaduwtankers aan.

Dat de Oekraïense drone-aanvallen en de entering van schaduwtankers door Europese landen Rusland zorgen baren, blijkt uit de felle reactie van Moskou, dat spreekt van „vijandige aanvallen”, „pogingen tot kaping” en „terroristische aanslagen”. Half maart kwam de Russische Maritieme Raad bijeen, die wordt voorgezeten door voormalig FSB-directeur en presidentieel adviseur Nikolaj Patroesjev, waarin gesproken werd over extra maatregelen ter beveiliging van de schaduwvloot, maritieme infrastructuur en olieterminals. In een interview met dagblad *Kommersant* noemde Patroesjev het een „ongekende campagne” tegen Russische schepen. „Sommige landen zijn simpelweg te ver gegaan in hun jacht op tankers, bulkcarriers en containerschepen.”

Patroesjev, die bij de invasie van 2022 nog bibberend voor Poetin stond, stelde dat Rusland extra maatregelen gaat nemen om „aanvallen” van Europese landen tegen te gaan en zijn marine-capaciteit te versterken. Op de korte termijn noemde hij de inzet van mobiele brandweerteams ter begeleiding van schepen, betere bescherming aan boord om rampen te bestrijden en de ontwikkeling van geavanceerde maritieme drones voor surveillance op zee. „Mochten er nieuwe maritieme dreigingen vanuit Europese landen ontstaan, dan zullen we aanvullende maatregelen ontwikkelen”, zei Patroesjev.

Advertentie

nrc webwinkel

Adviesprijs fabrikant 1.499,-

1.099,-

SPINWOOD

2-in-1 tuinbank

Met gratis beschermhoes

- Van bank naar picknicktafel in een handomdraai
- Gemaakt van tropisch hardhout en dubbel gecoat staal
- Kan het gehele jaar buiten blijven

Met één eenvoudige handeling transformeer je de Spinwood tuinbank moeiteloos tot een praktische picknicktafel. Dit slimme design zorgt overdag voor een ruime zitplek en 's avonds voor voldoende tafelruimte om gezellig samen te eten. De tuinbank is vervaardigd uit gecoat staal en diverse hardhout soorten, zorgvuldig geselecteerd voor het Nederlandse klimaat.

Bestel nu ➤ nrcwebwinkel.nl/spinwood

IMMIGRATIE

Een scheve neus, stoppels of een verdachte registratie, dat bepaalt in Nederland de leeftijd van asielzoekers

Deels op basis van uiterlijke kenmerken en gedrag probeert Nederland de leeftijd van asielzoekers vast te stellen. Of ze vervolgens minder- dan wel meerjarig worden bevonden, heeft grote gevolgen voor ze. Maar hoe betrouwbaar is zo'n 'schouw'?

Door **Andreas Kouwenhoven** Illustratie **Luca van der Vossen**

Hij zit rechtop aan tafel in het kantoor van zijn advocaat. Sami uit Soedan heeft een bos kroeshaar, een smal gezicht en hoekige tanden. *Never give up*, staat op zijn zwarte trui.

Op tafel ligt zijn dossier. Daarin staat ook hoe hij eruitziet. Een „duidelijk zichtbare adamsappel”, noteren agenten van de vreemdelingenpolitie op 3 februari 2023 tijdens een verhoor. Zijn lichaam is „groot en slungelachtig”. En hij „glimlacht af en toe verlegen”.

Een maand later wordt Sami nog eens bekeken, nu door medewerkers van de immigratiedienst IND. Ook die noteren dat Sami een prominente adamsappel heeft. Verder zien ze een ‘tengere’ jongen met een ‘jeugdige uitstraling’, die tijdens het gesprek met zijn bekertje water speelt. Opvallend: hij tekent er een klein gezichtje op.

Het lijkt de IND-medewerkers een uitgemakte zaak: Sami is een kind, geen volwassene.

Jaarlijks melden zo'n vierduizend minderjarigen zonder ouders zich bij de IND. Het overgrote deel zegt zestien of zeventien jaar te zijn. Deze 'alleenstaande minderjarige vreemdelingen' krijgen een andere behandeling dan reguliere asielzoekers. Ze krijgen een Nederlandse voogd toegewezen en wonen in een speciale minderjarigenopvang.

Deze minderjarigen kunnen tot hun achttiende niet worden teruggestuurd, ook niet als ze geen recht hebben op een verblijfsvergunning. Daarnaast mogen ze hun ouders, broertjes en zusjes naar Nederland proberen te halen. Daarom worden ze vaak vooruitgestuurd door hun families: als eerste stap richting gezinshereniging.

Voor de IND is het dus belangrijk vast te stellen of de asielzoekers echt minderjarig zijn of zich alleen jonger voordoen. Maar hoe doe je dat?

Daar heeft Nederland een werkwijze voor bedacht. Alle asieljongeren die hun leeftijd niet kunnen bewijzen met documenten moeten vlak na aankomst twee keer langskomen voor een keuring, een zogeheten 'schouw'. Ambtenaren van onder meer de IND proberen in zo'n sessie de leeftijd te bepalen aan de hand van een vast aantal kenmerken, zoals baardgroei, jeugdpuistjes of kringen rond de ogen. Bij twijfel volgt nader onderzoek.

Maar wat zeggen dit soort uiterlijk-

heden over iemands leeftijd? In de praktijk leiden dezelfde kenmerken tot uiteenlopende conclusies, zo blijkt uit een steekproef die NRC nam van zes 'schouwverslagen'. Terwijl zo'n beoordeling grote gevolgen kan hebben.

Op een bootje

Sami (NRC) vermeldt alleen zijn roepnaam omdat hij vreest zijn asielprocedure in gevaar te brengen door dit artikel; zijn volledige naam is bij de redactie bekend) groeit zonder vader op in Soedan, waar een hongersnood heerst. Als kind helpt hij zijn moeder om wat geld te verdienen, bijvoorbeeld door eten te verkopen op de markt. In januari 2022 besluit hij te vertrekken, zonder zijn moeder iets te vertellen. „Anders

had ze me tegengehouden”, vertelt hij op het kantoor van asieladvocaat Inge Hidding.

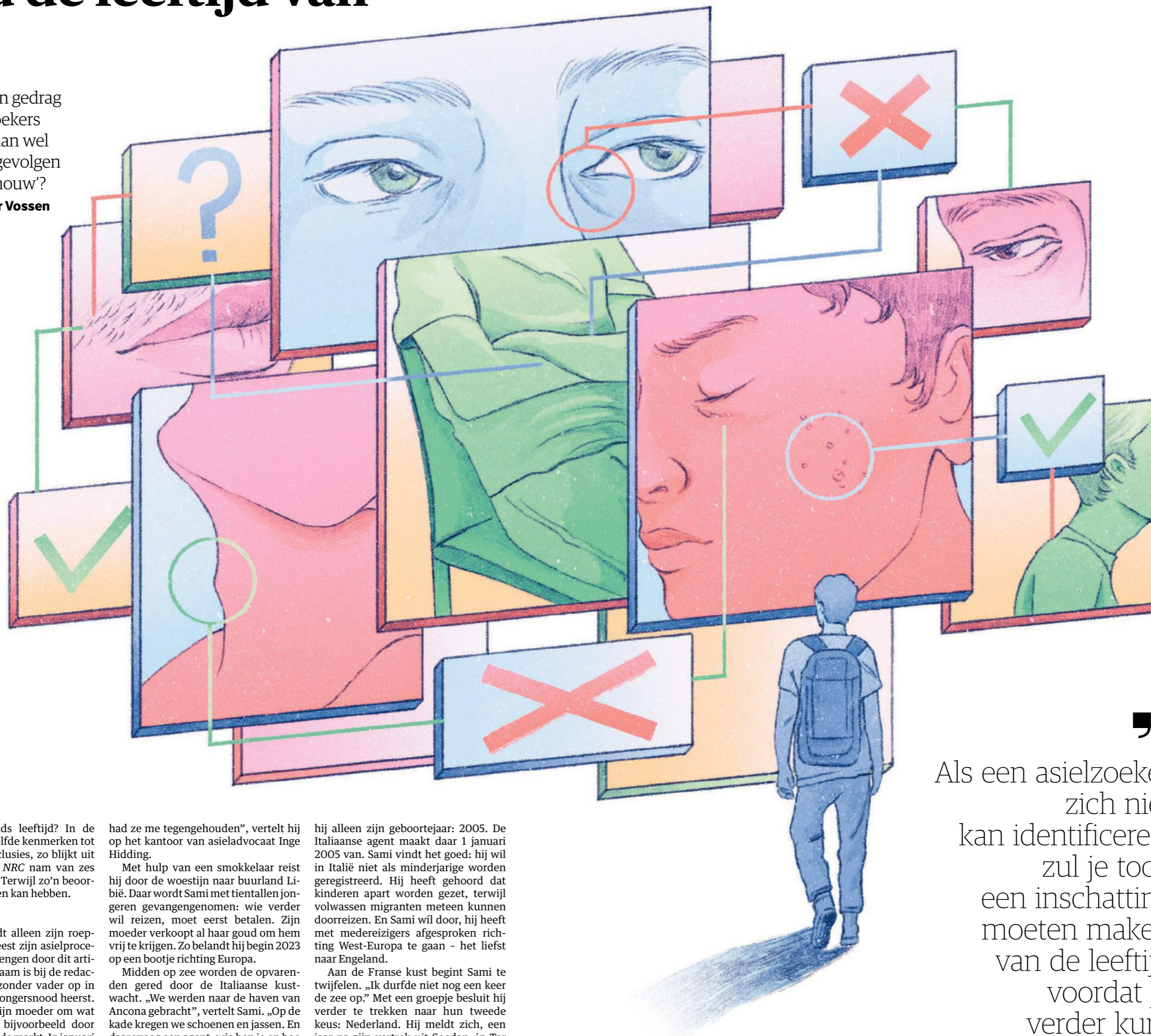
Met hulp van een smokkelaar reist hij door de woestijn naar buurland Libië. Daar wordt Sami met tientallen jongeren gevangengenomen: wie verder wil reizen, moet eerst betalen. Zijn moeder verkoopt al haar goud om hem vrij te krijgen. Zo belandt hij begin 2023 op een bootje richting Europa.

Midden op zee worden de opvarenden gered door de Italiaanse kustwacht. „We werden naar de haven van Ancona gebracht”, vertelt Sami. „Op de kade kregen we schoenen en jassen. En daar vroeg een agent: wie ben je en hoe oud ben je?”

Op dat moment, zegt Sami nu, noemt

hij alleen zijn geboortjaar: 2005. De Italiaanse agent maakt daar 1 januari 2005 van. Sami vindt het goed: hij wil in Italië niet als minderjarige worden geregistreerd. Hij heeft gehoord dat kinderen apart worden gezet, terwijl volwassen migranten meteen kunnen doorreizen. En Sami wil door, hij heeft met medereizigers afgesproken richting West-Europa te gaan - het liefst naar Engeland.

Aan de Franse kust begint Sami te twijfelen. „Ik durfde niet nog een keer de zee op.” Met een groepje besluit hij verder te trekken naar hun tweede keus: Nederland. Hij meldt zich, een jaar na zijn vertrek uit Soedan, in Ter Apel als zeventienjarige, zonder papieren. Reden voor een 'schouw', zoals het

”
Als een asielzoeker zich niet kan identificeren, zul je toch een inschatting moeten maken van de leeftijd voordat je verder kunt

Mark Klaassen asielexpert

beleid voorschrijft.

De immigratiedienst concludeert dat Sami „evident” eruitziet als een „minderjarige”. Maar bij de schouw door de vreemdelingenpolitie ontstaat twijfel. Is Sami's adamsappel niet wat groot? En dat lange, slungelachtige lichaam? De politie geeft hem het stempel: twijfelgeval.

En daar beginnen voor Sami de problemen.

Bewust misleid

Als één van de schouwsessies twijfels oplevert, is het beleid om de vingerafdrukken door een Europese database te halen. Daarin staat alles wat er in andere Europese landen bekend is over de asielzoeker. En zo duikt de geboortedatum 1 januari 2005 op: Sami's registratie in de haven van Ancona.

Sami zei in Nederland dat hij was geboren in december 2005, maar de Italianen schreven januari op. Die elf maanden verschil maken voor Sami alles uit. De IND gaat meestal uit van de juistheid van de Italiaanse registratie. Het maakt van Sami een achttienjarige, die bovendien over zijn leeftijd heeft gelogen.

In 2025 weigert de IND Sami asiel. Hij heeft de autoriteiten „bewust misleid”, zo staat in de afwijzing. Volgens de IND blijkt hieruit „dat u bereid bent bezijden de waarheid te verklaren om uw doel te bereiken. Dit doet afbreuk aan de betrouwbaarheid van uw overige verklaringen”.

Zoiets komt vaker voor, zegt universitair docent immigratierecht Mark Klaassen van de Universiteit Leiden. Klaassen onderzocht voor de Adviesraad Migratie hoe leeftijden worden vastgesteld en concludeerde dat inderdaad verkeerde leeftijden worden geregistreerd in Italië en Griekenland. „Minderjarigen die aankomen op Lampedusa worden in een beschermde opvang gezet, terwijl volwassenen naar het vasteland mogen. Dus wie wil doorreizen, heeft er belang bij om zich als meerderjarig voor te doen.” Zijn advies aan de IND is daarom: vertrouw niet op de leeftijdsregistraties in die landen.

Scheve neus

Toch worden deze registraties meestal als uitgangspunt genomen zodra de schouw twijfels oproept. Dat maakt die eerste 'keuring' zo belangrijk: die bepaalt of buitenlandse gegevens zwaar gaan meewegen of buiten beschouwing blijven.

Maar hoe betrouwbaar is die schouw? Neem de zaak van J., een Guineese jongen. De IND-medewerkers zien „stoppels op kin en wangen”, een „argwanende blik”. „geen jonge gezichtshuid” en twijfelen daarom aan J's leeftijd. De vreemdelingenpolitie noteert kort daarna juist dat hij geen stoppels heeft en zich „kinderlijk” gedraagt. Volgens hen is hij daarom „evident minderjarig”.

In andere gevallen leiden vergelijkbare kenmerken tot afwijkende conclusies. Een jongen met een snor of sik wordt in het ene dossier als minderjarig aangemerkt, terwijl zulke kenmerken elders juist aanleiding geven tot twijfel.

Soms worden kenmerken genoemd die weinig met leeftijd te maken lijken te hebben, zoals „pigmentvlekken” of een „scheve neus”. Ook gedrag speelt een rol, zonder dat duidelijk is waarom. Een „actieve luisterhouding” lijkt te gelden als teken van jeugd, terwijl „onderuitgezakt zitten” of „om vragen heen praten” kan leiden tot twijfels.

Röntgenfoto

Advocaat Inge Hidding, die veel van deze zaken behandelt, ergert zich al langer aan het belang dat wordt toegekend aan de schouw. „De IND heeft allerlei kenmerken opgesteld waarnaar

wordt gekeken, maar die pakken steeds heel anders uit. Het is je reinste willekeur.”

Het probleem, zegt Hidding, is dat de schouw wel doorwerkt in de hele asielaanvraag. „Als je leeftijd niet wordt geloofd, waarom zou de IND dan je andere verklaringen wel geloven? Dan lieg je daarover ook vast, is de aanname. Dus dan gaat de hele aanvraag richting afwijzing.”

„Er zit zeker iets willekeurigs in”, zegt expert Mark Klaassen. „Je kunt niet aan iemand afzien of hij zestien of achttien is.” Maar de IND moet nu eenmaal wat, zegt hij. Hij pleit ervoor het onderzoek uit te breiden, met orthopedagogen en medici die iets kunnen zeggen over leeftijdsontwikkeling. Daar wil de IND tot nu toe niet aan.

Er is nóg een manier. Het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) zou met een röntgenfoto kunnen onthullen hoe oud iemand ongeveer is. Er wordt maar weinig gebruik van gemaakt, blijkt uit opgevraagde cijfers van de IND. In 2023 kregen 142 jongeren een röntgenfoto, in 2024 157, vorig jaar 42. Een klein deel dus van de enkele duizenden die zich jaarlijks melden als alleenstaande minderjarige.

Het middel wordt „zo min mogelijk” ingezet, zegt de IND. Vanwege „de stralingsbelasting” voor de asielzoeker. En omdat ook het NFI geen precieze leeftijds vaststelt. „We bepalen een minimum- of maximumleeftijd, op basis van de ontwikkeling van botten”, zegt een woordvoerder. Een volledig gesloten sleutelbeen wijst er volgens het NFI op dat iemand in ieder geval meerderjarig is. Maar als het sleutelbeen niet helemaal gesloten lijkt, blijft de uitkomst vaak open. „Dan schrijven we: mogelijk minderjarig.” De reden: mensen ontwikkelen zich niet allemaal in hetzelfde tempo. „Zelfs iemand van achter in de twintig kan nog een open sleutelbeen hebben.”

Dat betekent dat het onderzoek veelal geen uitsluitsel geeft. Dat is terug te zien in de cijfers. In één of de tien gevallen blijkt een asielzoeker die zich voor minderjarige uitteefte volgens zijn sleutelbeenderen meerderjarig. Het onderzoek kost ruim 3.000 euro per persoon. Omgerekend gaf de IND in drie jaar tijd 1 miljoen euro uit aan röntgenfoto's, waarbij in totaal 36 jongeren tegen de lamp liepen.

Inentingsboekje

Sami ging in beroep tegen zijn afwijzing en kreeg vorig jaar gelijk van de rechter. Die vond zijn verhaal over de onjuiste registratie in Italië plausibel. De IND moest een nieuw besluit nemen, maar wees hem dit jaar opnieuw af. De dienst blijft erbij dat Sami over zijn leeftijd heeft gelogen - en zonder identiteitspapieren kan hij het tegendeel moeilijk bewijzen.

Advocaat Hidding doet een laatste poging. „Heeft je moeder écht niets meer van je?”, vraagt ze op haar kantoor. „Een oud inentingsboekje, of zo? Het hoeft maar één ding te zijn waar jouw naam in staat en dan ben ik al heel blij.”

„Ik heb geen inentingsboekje,” zegt Sami. „Misschien nog wel een schoolcertificaat.”

„Ja, zoiets.” „Dat ligt bij mijn moeder in Soedan.” „Het zou geweldig zijn als ze die opstuurt.”

Ook tegen de nieuwe afwijzing is Sami in beroep gegaan. Die procedure mag hij afwachten in het azc, waar hij al drie jaar zit. Wat hij wil doen in Nederland weet hij niet precies. „Ik wil gewoon een rustig leven hebben.” Hij begon met taallessen, maar stopte weer. Omdat hij niet weet of hij hier nog lang zal zijn.

REPORTAGE TOERISTEN

Tienduizend keer een tulpen-selfie maken: welkom in de Keukenhof

Bij de buitenlandse paastoeristen is de Keukenhof immens populair. Er is nu ook een (heel klein) biologisch hoekje.

Saskia van Loenen

LISSE

Bloemen vind je weliswaar ook in andere landen, zeggen Cheryl Burton (71) en Shannon O'Brien (49), twee dames uit het zuidoosten van Engeland. „Maar geen lentebloemen, zoals tulpen.” Ze twijfelden geen seconde waar ze heen wilden vandaag: „Zeker met Pasen!” Shannon komt hier al voor de „vierde, of vijfde” keer, vertelt ze. Nee, dat verveelt niet. „I love flowers. So pretty!”

Haar vriendin is hier wel voor de eerste keer. Cheryl vertelt over wijlen haar man, „een fanatieke tuinier”. „Het was altijd zijn wens om hier samen een keer heen te gaan.” Helaas kon hij het niet meer meemaken. „Dus nu ben ik hier. Ik wil hier mooie tulpen kopen en thuis in de tuin planten, als blijvende herinnering aan hem.”

De Keukenhof is bij buitenlandse toeristen immens populair terwijl veel Nederlanders er nog nooit zijn geweest. Met Pasen staan er lange files op weg naar het park, met overwegend Duitse en Belgische kentekens. De gemeente Lisse maakte zelfs afspraken met Google Maps om de navigatie aan

De gemeente Lisse maakte zelfs afspraken met Google Maps om de navigatie aan te passen zodra er te veel mensen tegelijk naar de Keukenhof rijden

te passen zodra er te veel mensen tegelijk naar de Keukenhof rijden. Naarmate het park na opening (om 8.00 uur) in hoog tempo volstromt hoor je op de wandelpaden vooral Duits, Engels en Japans. Vraag toeristen naar de reden van hun komst en bijna altijd is het antwoord: „your tulips”.

Er staat een lange rij voor de molen waar toeristen in groepjes foto's kunnen maken van de bollenvelden net buiten het park. Verder worden er vooral veel selfies gemaakt. Waar je maar komt in deze 'most beautiful spring garden in the world', zoals het park het zelf noemt, óveral zie je mensen ofwel selfies maken voor een rood, paars, blauw of gemixt bloembed, ofwel ze worden door hun partner geduldig op de foto gezet, waarbij de geportretteerde - meestal een vrouw - haar gezicht in Instagrammable poses trekt.

Veelvuldig gebruik pesticiden

In Nederland zelf trekt de Keukenhof ook op een heel andere manier de aandacht. Milieugroeperingen wijzen er op dat op die mooi gekleurde bollenvelden veel pesticiden worden gebruikt. De afgelopen jaren voerden zij juist bij de Keukenhof regelmatig actie, zoals actiegroep Pesticide Action Network Netherlands twee jaar geleden deed bij het 75-jarig bestaan van het park. Volgens de actiegroep is de biodiversiteit in Nederland de afgelopen 75

Narcissen en bloesem in de Keukenhof. FOTO'S OLIVIER MIDDENDORP

Toeristen in de Keukenhof tijdens het paasweekend.

Tulpen op de Keukenhof.

jaar „ineengestort”, mede door het gebruik van pesticiden in de bollenteelt. De actiegroep riep de Keukenhof op om alleen nog maar biologische bloembollen te planten.

Zelf schrijft de Keukenhof op haar website „waar mogelijk duurzame keuzes” te maken; zo leveren twee partijen, Biobol en Natural Bulbs, inmiddels biologische bloembollen aan het park. De Keukenhof wil „mee-ontwikkelen en de sector vooruithelpen” en heeft een paar percelen ter beschikking gesteld om de Nederlandse biologische bloembollenteelt in de etalage te zetten.

Toch valt het ter plekke nog niet mee om die biologische bloemen te vinden. Niemand van het (meestal geen Nederlands sprekende) personeel die NRC eraan vraagt, heeft enig idee. Op de plattegrond staat van alles aangegeven, maar niet de biologische veldjes.

Uiteindelijk valt het oog dan toch inens op het bordje 'Biobol', in een wat rommelig en daardoor natuurlijker ogend stukje van het park. Hier geen kaarsrechte rijen in een met ronde hoeken afgewerkt perkje, maar iets wat je zowaar een minustukje natuur zou kunnen noemen. Zingt de zanglijster hier niet net iets uitbundiger, of is dat onze perceptie? Ook in het naastgelegen veldje van biologische bollenleverancier Natural Bulbs lijken de bloemen er bijna vanzelf gekomen, in plaats van met meetlint in de hand aangelegd.

Het 'perfecte' plaatje

Toch lijken de toeristen vooral voor die andere bloemen te komen. Op tal van plekken in het park vind je poseerplekken voor het 'perfecte' plaatje, zoals een verankerd bootje waarin je een paar seconden plaats kan nemen pal voor een grote bak rode tulpen. Je kunt ook zitten op een klimrek boven een watertje waar bloesemtakken hangen, of een kruiwagen vol tulpen 'duwen'. De rij voor de molen is een uur na opening al verdrievoudigd, en dan moet de echte hausse nog komen.

Al met al zou je de jaarlijkse drukte (met maximaal 45.000 bezoekers al tijdverkocht op paasdagen) het succes kunnen noemen van de indrukwekkende pr-machine die de Keukenhof óók is. Bezoekers uit de hele wereld komen af op wat in wezen een veredeld tuincentrum is. Die indruk wordt versterkt door de centraal gelegen 'Willem-Alexander-hal', waarin tientallen perken met bloeiende tulpen prijken, netjes gerangschikt, met soortnamen als 'Golden Apeldoorn', 'Love Valley' of 'Nachtwacht'.

Een jong stel besluit aan te sluiten bij de rij voor de molen. Tigran (26) en Olag (25) zijn geboren in Rusland maar wonen al jaren in het Verenigd Koninkrijk. Tijdens dit lange weekend in Amsterdam („We hebben ook het Van Gogh-museum gezien, en de grachten”) wilden ze in elk geval ook hierheen. „Natuurlijk, dit is de populairste plek om te bezoeken.” Ook zij roemen de schoonheid van tulpen, en de vele verschijningsvormen ervan. Daarvoor moet je echt naar Holland, wisten ze. Een beetje jaloers zijn ze wel. „The scale here is really impressive.”

Een Amerikaanse McDonnell Douglas F-15E vorig jaar op vliegveld Lakenheath in het Verenigd Koninkrijk. FOTO SIMON GALLOWAY/GETTY IMAGES

IRAN-OORLOG

Trump laaft zich aan gewaagde reddingsactie van bemanningslid

Het oppikken van een gestrande vlieger wordt door Amerikaanse regering gretig gebruikt voor propagandadoeleinden.

Hugo Schiffers

AMSTERDAM

Toen hun F-15E gevechtsvliegtuig vrijdag boven zuidwest-Iran uit de lucht werd geschoten, maakten de twee bemanningsleden gebruik van hun schietstoel - een laatste redding waarbij inzittenden werden blootgesteld aan enorme G-krachten en regelmatig wervelfracturen oplopen.

In Washington werd meteen gevreesd voor een herhaling van de Eerste Golfoorlog (1990-1991) - toen maar liefst zestien Amerikaanse piloten en bemanningsleden in handen vielen van de Iraakse leger. Het regime van Saddam Hussein voerde enkele van hen vervolgens bont en blauw voor de camera's op, waarna ze werden gedwongen zich tegen de oorlog uit te spreken. De Iraakse deden hetzelfde met Amerikaanse krijgsgevangenen in 2003.

Voor het belagde Iraanse bewind - dat via asymmetrische oorlogsvoering de economische pijn voor de VS al elke dag verder weet op te voeren - zou het eveneens dankbaar propagandamateriaal zijn om een Amerikaanse militair op de staats-tv te kunnen tonen. Sowieso plaatsde het neerhalen van de Strike Eagle vraagtekens bij het 'luchtoverwicht' dat de Amerikanen en Israëliërs al snel na het begin van de oorlog uitriepen.

Na de crash van vrijdag begon dan ook een wedloop tussen Teheran en Washington om de F15-bemanningsleden te vinden. Beiden overleefden de crash, maar belandden via hun parachutes op verschillende plekken in bergachtig gebied. De piloot kon na enkele uren worden gered door de inzet van onder meer laagvliegende Amerikaanse Black Hawk-helikopters. Een risicovolle onderneming, omdat grondtroepen de toestellen zelfs met handvuurwapens kunnen raken. Een van de helikopters zou op die manier ook zijn beschadigd.

Het tweede bemanningslid, de zogenoemde wapensysteem-officier, bleek onvindbaar. Het Amerikaanse leger zette vervolgens een enorme zoekoperatie op touw. De Israëlische luchtmacht liet weten niet meer in het gebied te bombarderen om te voorkomen de reddingsoperatie in de weg te zitten.

De gebeurtenissen van dit weekend tonen dat Iran bijzonder lastig terrein is voor buitenlandse legers

bergkam van circa 2.000 meter hoogte en verschool zich vervolgens in een bergspiegel, aldus CNN op basis van twee Amerikaanse overheidsbronnen. De Amerikaanse onderzoeksjournalist Michael Weiss wijst een gebied onder Isfahan, de derde stad van het land, aan als verstopplek van het bemanningslid - dieper in het binnenland dan aanvankelijk gedacht.

Voordat redding kwam moest de officier - slechts bewapend met een pistool - zich zo'n anderhalve dag in het bergschuil. Aangezien er veel verzet is in het gebied waar hun vliegtuig was neergestort, is

het mogelijk dat het bemanningslid „op de lokale bevolking kon rekenen voor onderdak en hulp”, aldus *The New York Times*. Dit wordt niet expliciet bevestigd door Amerikaanse overheidsbronnen.

Commando's ingezet

Honderden Amerikaanse commando's en ander personeel waren vervolgens betrokken bij de reddingsoperatie die hierop volgde, al bij de crash, maar kon nog wel lopen. Hij beklom onder meer een

Ook kregen Iraanse troepen lucht van de reddingsactie en haastten zich naar het gebied. Met luchtaanvallen hielden Amerikaanse gevechtsvliegtuigen hen op afstand. Daarnaast probeerden Amerikaanse commando's de Iraanse troepen te houden door in hun richting te schieten. Maar tot rechtstreekse vuurgevechten zou het niet zijn gekomen.

Niet alles aan de missie verliep vlekkeloos: twee transportvliegtuigen waarmee de commando's en de teruggevonden luchtmacht-officier zouden vertrekken, konden na te zijn geland niet meer opstijgen. Mogelijk kwamen ze vast te zitten in het zand van de geïmproviseerde landingsbaan - waarna ze door de Amerikanen werden opgeblazen om te voorkomen dat ze in Iraanse

handen zouden vallen.

Drie nieuwe vliegtuigen werden ingevlogen om de Amerikanen toch te evacueren. De gewonde vlieger werd naar Koeweit gevlogen om medisch te worden behandeld. Trump meldt dat er geen doden of gewonden zijn gevallen aan Amerikaanse zijde. Iran meldt daarentegen dat ze een Amerikaanse transportvliegtuig en twee helikopters hebben neergehaald.

Iraanse staatsmedia stellen dat de VS zowel mogelijke Amerikaanse slachtoffers als gelede materiële schade proberen te verbeteren, meldt Iran-kenners Hamidreza Azizi op X. Ze betwijfelen zelfs of het tweede bemanningslid in werkelijkheid wel is gered.

In die zin onderstrepen de gebeurtenissen van dit weekend dat Iran bijzonder lastig terrein is voor buitenlandse legers, aldus de optimisten aan de zijde van het Iraanse regime. De VS moeten zich volgens hen schrap zetten, als ze werkelijk beginnen aan een invasie van Iraans grondgebied. En zo blijft ook de Iraanse propagandamachine op volle toeren doordraaien.

President Trump daarentegen bleek na de succesvolle operatie te blaken van zelfvertrouwen. Na in de Amerikaanse nacht van zaterdag op zondag het nieuws over de redding van de vlieger gemeld te hebben, plaatste hij op paaszon-dagochtend een grof getoonzet dreigbericht op Truth Social.

Een klant kijkt naar een auto bij autobedrijf Vaartland. FOTO'S OLIVIER MIDDENDORP

REPORTAGE **STIJGENDE BRANDSTOFFPRIJZEN**

De batterijliefde stijgt snel, eigen laadpaal wordt een nieuw ideaal

Met de gestegen benzine- en dieselprijzen neemt de belangstelling voor stekkerauto's toe, ziet autoverkoper Timo van Vliet.

Tom Kreling

STOLWIJK

Directeur Timo van Vliet (34) van autobedrijf Vaartland is net achter z'n houten bureau in de showroom in Stolwijk gaan zitten om te vertellen over de grote interesse in tweedehands elektrische auto's, maar begint met iets wat hij bijna niet durft te zeggen. „Ik ben zelf met m'n Landrover op diesel naar de zaak komen rijden.” Als Van Vliet die volgooit, is hij inmiddels rond de 140 euro kwijt. Dat doet wel een beetje pijn, maar hij hoopt dat de prijsstijging van diesel tijdelijk is.

En in de tussentijd verkoopt hij fiks meer elektrische auto's aan mensen die er weinig fiducia in hebben dat de straat van Hormuz in het Midden-Oosten op korte termijn heropend wordt en de prijzen aan de pomp vervolgens naar aangename niveaus zullen dalen. „De interesse is echt gestegen”, zegt Van Vliet. „Afgelopen maand hebben we 178 tweedehands elektrische auto's verkocht. Heel veel mensen vinden dit het moment om over te stappen op een elektrische auto.”

Dat merkt Van Vliet vooral aan z'n voorraad. Verspreid over vijf vestigingen heeft Vaartland - een familiebedrijf dat z'n vader 40 jaar geleden begon - de laatste paar jaar meestal zo'n 200 tweedehands elektrische auto's op voorraad. Die koopt Van Vliet bijvoorbeeld in bij leasebedrijven, dealers en soms particulieren. Maar dat

aantal haalt hij nu niet meer. Hij klikt zijn website open, vinkt wat dingetjes aan en zegt: „Kijk, 156 auto's op voorraad. Dat komt omdat we er wat meer verkopen, maar vooral om ze gewoon moeilijker te krijgen zijn. Iedereen wil ze nu hebben.”

Stijgende vraag

De gestegen vraag naar elektrische auto's is terug te zien in de cijfers die brancheorganisatie BOVAG vorige week publiceerde. In vergelijking met maart vorig jaar werden er afgelopen maand bijna twee keer zoveel tweedehands elektrische auto's verkocht, 98,8 procent meer. Dat betekende dat er in maart 13.843 tweedehands stekkerauto's van eigenaar wisselden. Dat is ook een flinke stijging ten opzichte van februari, toen de Amerikaanse president Trump nog niet aan zijn speciale operatie was begonnen en het verkeer in de straat van Hormuz lekker doerliep, en er 9.355 tweedehands elektrische auto's verkocht werden.

Daarna ging het mis, liep de wereldwijde olietoevoer in het honderd en stegen de brandstofprijzen in rap tempo. In het paasweekend kwamen de gemiddelde landelijke adviesprijzen uit op 2,595 euro voor een liter Euro 95 en steeg de dieselprijs tot 2,799 euro per liter. Goed, directeur Van Vliet is zelf niet echt iemand voor elektrisch rijden - „heel eerlijk, ik rijd nogal veel door het land en dat wachten bij zo'n laadpaal vind ik niks” - maar aan klanten kan hij perfect uitleggen wanneer een stekkerauto ideaal is. Hij wijst uit de show-

room naar de overkant van de straat waar nieuwbouwhuizen staan. Eigen erf, zonnepanelen op het dak. „Beter kan niet. Dan stop je je eigen energie zo in je auto. En vaak hebben die mensen ook nog een overschot aan energie. Nou, prijstechnisch heb je het dan prima voor elkaar.”

En na die voorwaarden legt hij klanten uit waar ze bij elektrisch rijden op moeten letten. Dat is eigenlijk heel simpel: rustig rijden en een beetje liefde voor je batterijen. Elektrische auto's zijn zwaarder dan auto's met verbrandingsmotoren en dan kun je er ook nog eens razendsnel mee optrekken. Dus komt er veel druk op bijvoorbeeld de wielophanging. Kalm aan

Met de accu is het net als met een telefoon. Niet helemaal leegmaken en niet volledig opladen. „En niet te vaak aan de snellader hangen. Daar krijgen de batterijen elke keer een flinke tik van.”

Martin Speksnijder loopt met z'n vrouw Sandra door de showroom. Onlangs heeft hun Ford Focus - een benzineauto - het begeven. Zo hop, van het ene op het andere moment. Hij deed helemaal niets meer. Hij heeft er verder weinig emotie bij hoor, maar hij moet op korte termijn wel een andere auto. „Liefst binnen een week.”

En nu kijkt hij met z'n vrouw wat rond naar elektrische auto's, hybride auto's waar ook een stekker in kan of toch gewoon weer

een op benzine. Speksnijder is er nog niet uit. Thuis heeft hij de afgelopen dagen flink wat voorwerk gedaan. Niet dat hij de hele dag naar de benzineprijzen zit te koeleuren, maar dit is misschien het moment om over te stappen.

Op papier is Speksnijder de ideale kandidaat voor elektrisch rijden. Nou ja, bijna dan. Hij heeft zonnepanelen op het dak, rijdt geen enorme afstanden en is er ook de persoon niet naar om z'n auto tot het uiterste te tergen. Hij heeft alleen een probleem: geen eigen parkeerplek en dus geen eigen laadpaal. Dan kan hij hem wel een aan openbare laadpaal hangen, maar dat is natuurlijk eeuwig zonde met eigen zonnepanelen op het dak. „Ik betaal nu bijna 300 euro per jaar om m'n overtollige energie terug te leveren aan het net.”

Hij kan het ook gewoon proberen. De meterkast aanpassen, snoer in het stopcontact en dan over de stoep naar z'n auto uitrollen. Er zijn ook van die speciale matjes voor, waar de kabel dan in verdwijnt, zodat een rolstoel of kinderwagen er soepel overheen kan. Heeft Speksnijder ook al naar gekeken. Maar officieel mag dat niet en hij heeft geen idee of de gemeente gaat handhaven. Hij heeft daarom afgelopen week een mail naar de gemeente gestuurd om te vragen of er wellicht een soort goeddoogconstructie mogelijk is.

Maar ja, hij wist niet bij welke afdeling hij moest weten. Hij heeft het daarom maar gewoon naar het algemene mailadres gestuurd. Hopelijk krijgt-ie snel antwoord.

Directeur Timo van Vliet van autobedrijf Vaartland in gesprek met klanten.

INTERVIEW **GIULIO MATTIOLI** TRANSPORTONDERZOEKER

'Mensen zijn zo afhankelijk van de auto dat ze kwetsbaar worden'

Giulio Mattioli ziet dat regeringen te midden van stijgende brandstofprijzen voor ingewikkelde keuzes staan.

Tan Tunali

AMSTERDAM

In de week dat de Eurocommissaris voor Energie Dan Jørgensen EU-lidstaten opriep om werk te maken van energiebesparing en brandstofprijzen door de oorlog in het Midden-Oosten naar nieuwe hoogten stegen, toonde het kabinet-Jetten zich niet heel happig om nu al ingrijpende maatregelen te nemen. De Tweede Kamer riep op tot onderzoek naar het verlagen van accijzen, maar coalitiepartners D66 en CDA zijn tegen. Een andere optie waar naar gekeken wordt, is de compensatie van gestegen energiekosten.

Een beleidsterrein waar volgens Eurocommissaris Jørgensen met name naar gekeken moet worden is de vervoerssector. Transport-onderzoeker Giulio Mattioli, verbonden aan de Technische Universiteit Dortmund, ziet hoe verschillende Europese regeringen, naar gelang hun politieke kleur en afhankelijkheid van fossiele brandstoffen, verschillend reageren. De Italiaanse stadsgeograaf verwacht de komende weken en maanden een noodgedwongen „steile leercurve” voor beleidsmakers.

Omdat de energiemix varieert in Europa wordt niet elk land in dezelfde mate geraakt. „Dat geldt vooral voor elektriciteitsopwekking”, zegt Mattioli. Zo heeft Frankrijk een groot aandeel kernenergie. Andere landen, zoals Denemarken of Portugal, maken veel gebruik van hernieuwbare energie en Italië is bijvoorbeeld afhankelijk van geïmporteerd gas. „Maar als het gaat om wegvervoer is elk land praktisch hetzelfde, omdat dat overwegend op olie draait. Dat betekent ook dat alle landen op dezelfde manier getroffen zullen worden.”

De linkse regering in Spanje trekt 5 miljard euro uit voor tientallen steunmaatregelen, waaronder het verlagen van btw op diesel en benzine. Is dat een goed idee?

„Er is niet alleen sprake van hogere prijzen, maar we gaan ook richting een brandstoftekort. En omdat er niet zomaar meer olie bij komt, zullen zulke maatregelen niet werken. Het is belangrijk om te kijken naar de toegankelijkheid en betaalbaarheid van brandstof en vervoer. Want niet iedereen wordt in dezelfde mate getroffen. Je zou mensen moeten helpen die moeite hebben om vervoer naar hun werk of zorg te betalen, maar niet per se de mensen die met de auto op vakantie willen. Dat vergt hele gerichte maatregelen. Mensen die in ernstige nood verkeren, zou je moeten steunen. En andere groepen die hun olievraag kunnen terugdringen, zou je daartoe aan moeten zetten.”

Eurocommissaris Jørgensen hint

Transportonderzoeker Giulio Mattioli verwacht een „steile leercurve” voor beleidsmakers. FOTO RONALD BAEGE/TU DORTMUND

te ook op gericht beleid in plaats van generieke maatregelen, ook om begrotingstekorten en oplopende staatschulden te voorkomen. Hoe zou dat eruit kunnen zien?

„Degenen die het meest kwetsbaar zijn voor de prijsstijgingen zijn mensen die veel gebruik maken van de auto, een laag inkomen hebben én wonen in gebieden waar de toegang tot andere vervoersmiddelen beperkt is. Maatregelen zouden gericht kunnen zijn op bepaalde inkomensgroepen, maar ook op bepaalde regio's waar de afhankelijkheid van de auto groter is. Het heeft bijvoorbeeld

minder zin om mensen in het centrum van Berlijn te helpen, omdat ze het daar waarschijnlijk ook wel zonder auto redden. Maar in andere delen van Duitsland waar weinig alternatieven voor de auto zijn, kan dat juist wel nuttig zijn.”

Zouden we niet gewoon meer moeten investeren in openbaar vervoer?

„Het verbeteren van ov kan tijd kosten. Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft onderzoek gedaan naar hoe toegankelijkheid van verschillende transportmiddelen tussen 2012 en 2022 is veranderd. De toegankelijkheid van ov

bleek verslechterd: het kost simpelweg meer tijd om bijvoorbeeld met het ov naar je werk te komen. De bereikbaarheid van voorzieningen voor auto's is in dezelfde periode niet veranderd. Dus mensen in Nederland zijn afhankelijker geworden van hun auto. Het is evident dat je hierdoor kwetsbaarder bent voor verstoringen op de wereldmarkt.”

Is het ingewikkeld voor regeringen die weinig in ov hebben geïnvesteerd om mensen nu te vragen minder de auto te gaan gebruiken?
„Ons personenvervoer in Europa is erg afhankelijk gemaakt van de au-

to. Het is heel moeilijk om je met alternatieven voor de auto op dezelfde manier, in dezelfde tijd en met hetzelfde gemak te verplaatsen. Die vanzelfsprekendheid van de auto wordt niet bevestigd, maar het zou verstandiger zijn om een vervoerssysteem te hebben dat niet zo afhankelijk is van één vervoersmiddel en brandstofbron. In tijden van crisis zien we dat een vervoerssysteem dat zo afhankelijk is van de auto niet alleen schadelijk is voor het milieu, maar ook inherent kwetsbaar bij geopolitieke onrust.”

Je ziet nu dat mensen tweedehands elektrische auto's kopen, om voor te sorteren op de almaar stijgende brandstofprijzen. Is een snellere omschakeling naar elektrisch rijden de oplossing?

„Op de middellange termijn zou deze crisis de overstap naar elektrische auto's kunnen versnellen. Maar op de korte termijn is het voor de meeste mensen waarschijnlijk geen haalbare oplossing, simpelweg vanwege de hoge aanschafkosten van deze auto's.”

In het Nederlandse parlement worden nu verschillende voorstellen gedaan. Naast accijzenverlaging en het compenseren van energiekosten, is ook de invoering

De elektrische auto is op de korte termijn geen haalbare oplossing

van een zogenaamd 'klimaatticket' naar Duits model voorgesteld. De reactie van de nieuwe regering is voornamelijk afwachtend. Hoe valt dat te verklaren?

„Aan de centrumrechtse kant van het politieke spectrum hebben partijen vaak het idee dat de vraag naar energie niet ter discussie gesteld mag worden. Dat druipt in tegen het idee van de vrijheid van consumenten, want 'de consument' weet zelf het best wat hij moet doen. De redenering is dat er geen onderscheid gemaakt moet worden tussen degene die de auto nodig heeft om naar werk te gaan en degene die z'n Porsche pakt voor een plezierrijtje.”

Is de reactie van Europese regeringen vergelijkbaar met de aanloop naar de coronapandemie, toen we ook leken te denken dat we eraan konden ontsnappen?
„Vergeleken met Covid is het nu meer een schok aan de vraagzijde dan aan de aanbodzijde; toen stakte de productie en werden mensen ziek. Wat wel vergelijkbaar is, is dat we denken dat zolang zaken niet echt hier gebeuren, we nauwelijks in staat zijn ze aan te zien komen. Noch op politiek niveau, noch in de media en de samenleving.”

Webshop voor

biologische tuinplanten

sprinklr

10

Start je bestelling

Verwoesting van tunnels van het rakettencomplex in Isfahan, door bombardementen, vorige maand. FOTO VANTOR / AFP

VIER VRAGEN OVER NUCLEAIRE VEILIGHEID

Het verrijkte uranium van Iran: wat hebben ze precies, waar is het, en kan het kwaad?

Iran zou over minstens vierhonderd kilo hoog-verrijkt uranium beschikken. Nog niet geconcentreerd genoeg voor een kernwapen, maar wel bijna. De Amerikanen blijven het land bombarderen, is dat niet gevaarlijk?

De Israëlisch-Amerikaanse aanvallen op Iran lijken telkens ergens anders om te gaan. *Regime change*, de Straat van Hormuz - een afgebakend eindoel lijkt de Amerikaanse president Donald Trump niet te hebben. Wat op de achtergrond in elk geval belangrijk is, zijn de achttien tot twintig gasflessen vol verrijkt uranium die Iran

bezit, genoeg om in korte tijd een stuk of tien kernkoppen te kunnen maken. Vorig jaar werden de Iraanse verrijkingsinstallaties al eens door Israël en de Verenigde Staten aangevallen. Die actie vertroebelde het zicht op de staat van dat uranium alleen maar, volgens het Internationaal Atoomenergie-agentschap (IAEA), de nucleaire waakhond van de Verenigde Naties. De zorg in Washington, Jeruzalem en bij Irans directe buurlanden is dat Iran als de militaire operatie nu stopt, zo snel mogelijk verder gaat met het ontwikkelen van een kernbom. Ook al zei Trump recent eveneens dat het hem niets meer interesseert.

1 | Wat is verrijkt uranium?

Uranium is een metaal dat wordt gewonnen uit uraniumerts, dat van nature in de aardbodem voorkomt. De atoomkern van het element heeft 92 protonen, maar het aantal neutronen varieert. Het grootste deel van natuurlijk uranium bestaat uit uranium-238 (U-238, dat heeft 146 neutronen), maar dat is moeilijker splijtbaar en kan de benodigde kettingreactie voor het opwekken van energie niet in stand houden. Dat kan wel met U-235 (143 neutronen), wat in maar heel kleine hoeveelheden van nature voorkomt (0,7 procent). In een kerncentrale is een gehalte van 3 tot 5 procent U-235 nodig (bij Urenco in Almelo verrijken ze tot 4 procent), en voor een kernwapen moet het gehalte liefst boven de 90 procent liggen, zogenoemde 'weapon-grade uranium'.

Voor een hogere hoeveelheid U-235 moet het uranium worden verrijkt. Daarvoor wordt het eerst aan fluor ge-

bonden (uraniumhexafluoride, UF₆), licht verhit tot een gasvormige verbinding, en dan in stalen centrifuges rondgedraaid met tussen de 50.000 en 100.000 rondjes per minuut. Doordat U-235 minder neutronen telt dan U-238 is het lichter en concentreert het zich in het centrum van de wervelwind in de centrifuges. Daar kan het worden afgetapt om in een volgende centrifuge nog verder te worden geconcentreerd. Iran heeft voor de nieuwste aanvallen aangeboden zijn verrijkte uranium te verdunnen tot 20 procent of minder U-235, door het aan te lengen met andere uranium-isotopen. Maar de onderhandelingen liepen op niets uit en de concentratie van het Iraanse uranium is voor zover bekend ongewijzigd.

2 | Wat heeft Iran precies in huis?

Het IAEA gaat ervan uit dat Iran bij het begin van deze oorlog 441 kilo uranium had dat voor 60 procent is verrijkt (dus voor een groot deel uit U-235 bestaat). Dat is min of meer bevestigd door Abbas Araghchi, de Iraanse minister van Buitenlandse Zaken. Daarnaast is er volgens de BBC nog duizend kilo uranium dat tot 20 procent is verrijkt, en 8.500 kilo dat voor 3,5 procent is verrijkt.

Het hoog-verrijkte uranium is relatief snel verder tot 90 procent te verrijken en dan is het geschikt voor tussen negen en elf kernwapens. In principe is 42 kilo genoeg voor één kernwapen. Volgens Donald Trump had Iran nog maar twee tot vier weken nodig om een eerste bom te maken, maar dat wordt door experts betwijfeld. Daar heb je namelijk verrijkingsinstallaties voor nodig die bij de aanval van vorig

De centrifuges in Natanz op 5 november 2019. FOTO EPA/AEOI

jaar, zoals diezelfde Trump beweerde, 'totaal verwoest' zijn. Zonder goed functionerende installaties is de productie van *weapon-grade* uranium onmogelijk.

Het materiaal is of was opgeslagen in de buurt van de stad Isfahan, in een installatie die vorig jaar door Israël en de VS is gebombardeerd. Niet met B2-bommenwerpers en zware 'bunker-buster-bommen' maar met Tomahawk-raketten vanaf zee, omdat de installatie echt raken zou te moeilijk zijn. Maar de ingangen werden toen wel getroffen om te voorkomen dat er nog iemand in kon. Eerder dit jaar werden ze door Iran versterkt en begraven, vermoedelijk uit angst voor nieuwe aanvallen. Het uranium is opgeslagen in gasflessen. Volgens minister Araghchi ligt het daar nog, onder het puin, en zijn er geen plannen om het zelf naar boven te halen.

3 | Trump zei Iran 'terug naar de steentijd' te willen bombarderen. Is dat gevaarlijk met zoveel uranium?

Die vierhonderd kilo uranium is gevaarlijker „als het bovenop je valt”, zei een kernfysicus van de universiteit van Surrey er vorig jaar over in *Time*. Maar voor de directe omgeving kan een bom op Irans uraniumvoorraad wel degelijk gevaarlijk zijn, al wordt het dan geen ramp als in Tsjernobyl of Fukushima. Ook vindt er geen atoomsplittings plaats in zo'n verrijkingsinstallatie. Het gevaar op een kernexplosie is nihil.

De vrijgekomen uraniumdeeltjes will je zeker niet inademen of inslikken, want dat kan de longen, nieren en andere organen beschadigen. Maar wat er vrijkomt zal niet ver komen, en de straling ervan is niet buitengewoon gevaarlijk, omdat de halwaardetijd van uranium - de tijd die het duurt voordat de helft van de atomen is vervallen - extreem lang is (U-238 rond de 4,5 miljard jaar en U-235 iets meer dan 700 miljoen jaar). Het valt niet snel uit elkaar en de straling komt dus niet snel vrij. Uranium is daarom gevaarlijker als giftig zwaar metaal dan vanwege de radioactiviteit.

Het is ook geen goed nieuws als uraniumhexafluoride, de verbinding die in de centrifuges wordt rondgeslingerd, vrijkomt. Dat reageert op water en vocht in de lucht, en vormt dan zeer bijtende stoffen. Bij het bombardement van vorig jaar was dat waar atoomagentschap IAEA voor waarschuwde, vooral voor de mensen die in de buurt van zo'n installatie wonen. Maar, zoals professor Claire Corkhill

Een bom op de uraniumvoorraad is gevaarlijk voor de omgeving, maar de kans op een kernexplosie is nihil

van de Universiteit van Bristol bij de BBC zei: „Het zal geen grote enorme impact op het milieu hebben buiten de directe omgeving.”

Dit geldt overigens allemaal niet als een kernreactor wordt geraakt. Rusland waarschuwt voor de risico's van aanvallen in de buurt van de reactor van de west-Iraanse stad Bushehr, waar ook veel Russen werken. Volgens de IAEA zijn er geen aanwijzingen dat die reactor, of andere Iraanse nucleaire installaties, geraakt is.

4 | Als bombarderen moeilijk is, hoe voorkom je dat Iran een kernwapen kan ontwikkelen?

Washington zou het met 'boots on the ground' - grondtroepen - overwegen. Maar een groepje in het geheim ingevlogen Navy Seals zal de klus niet kunnen klaren. Naast een grote hoeveelheid manschappen om de plek te beveiligen moeten ze (vanwege de eerdere bombardementen) ook gespecialiseerd graafmateriaal meenemen en het spul allemaal veilig weer het land uit zien te krijgen.

Toen de VS in 1994 zeshonderd kilo hoog-verrijkt uranium uit Kazachstan haalden om nucleaire proliferatie te voorkomen na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie, kostte dit een maand. Isfahan ligt bijna vijfhonderd kilometer landinwaarts, ver van veilig gebied voor Amerikanen en zeer kwetsbaar voor tegenaanvallen. Maar wie weet: er zijn de afgelopen dagen duizenden mariniers en luchtmobiele manschappen naar de regio gestuurd. In een tv-toespraak was Trump er vorige week niet eenduidig over. Hij zei dat het uranium na de bombardementen van vorig jaar alleen nog uit 'nuclear dust' bestaat. „En we houden het onder intensieve satelliet-surveillance en -controle. Als we ze ook maar een beweging zien maken, in die richting [van het 'nucleaire stof']”, raken we ze weer heel hard met raketten.”

Toch staat niet onomstotelijk vast dat het uranium zich daar ook echt bevindt: Iran beweert dat het veilig onder het puin ligt, maar het kan de bussen uranium over het hele land verspreid hebben. Volgens het IAEA, ligt tweehonderd kilogram bij Isfahan, maar waar de rest is? Volgens sommige Israëlische media zou de inlichtingendienst Mossad precies weten waar het uranium ligt.

En anders is er de diplomatieke weg, al dan niet onder druk van aanhoudende zware bombardementen. Aangenomen dat Iran het na de zware aanvallen op het regime nog onder controle heeft, en het niet in handen is gevallen van kwaadwillenden.

BEMIDDELING

Iran wijst voorstel staakt-het-vuren af, eist verlichting sancties

Bemiddelingspogingen tussen Iran en de VS hebben tot nu toe geen resultaat. Trump uit opnieuw dreigementen.

AMSTERDAM

Iran heeft een voorstel voor een staakt-het-vuren, opgesteld door een aantal bemiddelende landen, afgewezen. Dat meldt het Iraanse medium IRNA, schrijven internationale persbureaus. Volgens IRNA benadrukt Iran de noodzaak van een permanent einde aan de oorlog, maar het land is niet bereid te stoppen met aanvallen zolang een aantal „voorwaarden” niet geaccepteerd is.

Wat deze voorwaarden precies zijn is onduidelijk. Volgens Al Jazeera wil Iran onder meer een verlichting van de sancties die de VS tegen het land hebben ingesteld. Daarnaast zou het maatregelen willen voor „reconstructie”.

Ook ziet Iran niks in het Ameri-

kaanse voorstel om de Straat van Hormuz te openen. Volgens Al Jazeera zou het een eigen „protocol” voor veilige doorvaart in de vitale zeestraat hebben aangeleverd.

Het voorstel van een staakt-het-vuren van 45 dagen werd opgesteld door Egyptische, Pakistaanse en Turkse bemiddelaars. Het zou tijd moeten bieden voor onderhandelingen over een permanent staakt-het-vuren.

Maandagmiddag zei Trump tegen onder andere persbureau Reuters dat Iran „een grote prijs” zou betalen als het land de Straat van Hormuz niet zou openen. Zondag dreigde hij al dat dinsdag anders „Dag van de Energiecentrale én de Dag van de Brug” zou worden in Iran, als Iran de Straat van Hormuz niet openstelt. Hij doet op aanvallen op meer civiele doelen in Iran,

Trump's dreigementen krijgen kritiek. António Costa, president van de Europese Raad zei op X, zonder Trump te noemen, dat aanvallen op bruggen en energiecentrales illegaal zijn en neer zouden komen op oorlogsmisdaden. (NRC)

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN Risicoloos leren

GROEPS-CURSUS 675-
Ze persoon half geld ebnw

Wat krijgt u voor uw geld?
✓ Gratis Handelsrobot
✓ Cursus in Hotel vd Valk
✓ Warm lopend buffet
✓ 8 weken live meekijken
✓ Boek met stappenplan

Maak alle fouten op een demo-account voordat u met echt geld begint

Cursusdata Hotel vd Valk Breukelen: vrijdag 10 of vrijdag 24 april
Aanmelden: 010 519 21 15 of robwessels.nl

Originele reacties cursisten

■ Handwerk
Ik heb gisteren geleerd om met de hand bestellingen te plaatsen. Dat is voor mij wel een enorme ontdekking geweest hoor. Ik ben dus overnight gegaan en die stond gisteren op zesduizend in het rood. Toen ben ik met de hand gaan bijplaatsen en nu heb ik zeventienduizend euro verdiend. Ik heb nu een heel goed gevoel gekregen om met de hand bij te plaatsen.

■ Vliegende start
Meestal in het eerste half uur haal ik twee keer mijn dagdoel.

■ Het werkt
Ik geloofde er niks van. Blijkt het gewoon te werken.

WWW.ROBWESSELS.NL 010 519 21 15
Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel verlies lijden

Advertentie? ZakiMedia - info@zakinmedia.nl - Telefoon 010 - 436 91 24

OORLOG IN IRAN

Israël valt petrochemisch complex van Iran aan

AMSTERDAM

Israël heeft maandag een aanval uitgevoerd op het grootste petrochemische complex van Iran in Asaluyeh, onderdeel van het South Pars-gasveld. Dat zegt de Israëlische defensie-minister Israel Katz, nadat Iraanse staatsmedia melding maakten van meerdere explosies bij het complex.

Over de schade bestaat nog onduidelijkheid. Het Iraanse persbureau Tasnim meldt dat het petrochemische bedrijf zelf geen directe schade heeft opgelopen. Wel zou de stroomvoorziening naar alle petrochemische eenheden in Asaluyeh zijn onderbroken.

Afgelopen zaterdag troffen Israëlisch-Amerikaanse aanvallen een petrochemische installatie in Mahshahr. (NRC)

LIBANON

Doden na aanval door Israël

AMSTERDAM

Bij Israëlische aanvallen op Zuid-Libanon zijn zaterdag zeven mensen omgekomen en meer dan veertig personen gewond geraakt. Dat heeft het ministerie van Volksgezondheid bekendgemaakt. Israël vaardigde zaterdagochtend een evacuatiebevel uit voor Tyrus en omgeving, omdat daar volgens het leger aanvallen tegen Hezbollah zouden gaan plaatsvinden. (NRC)

OORLOG IN IRAN

Iraanse topspion gedood

AMSTERDAM

Het Iraanse persbureau Tasnim meldde maandagochtend de dood van Seyed Majid Khademi. Hij was het hoofd van de inlichtingendienst van de Islamitische Revolutionaire Garde (IRGC). Hij zou bij een „terroristische aanslag door de Amerikaans-zionistische vijand“ om het leven zijn gekomen. Volgens Israël werd hij gedood bij Israëlische luchtaanvallen. (NRC)

ENERGIEPRIJZEN

'Belast energiebedrijven die profiteren van olieprijs'

Ministers van vijf EU-landen bepleiten belasting op winst van energiebedrijven die profiteren van stijgende olieprijs.

Freyan Bosma

AMSTERDAM

De Europese Commissie zou een tijdelijke belasting moeten invoeren op de winsten die energiebedrijven maken nu de energieprijsen vanwege de Iran-oorlog omhoogschieten. Dat opperen de ministers van Financiën van Spanje, Duitsland, Italië, Portugal en Oostenrijk. Zaterdag deelde de Spaanse minister Carlos Cuerdo op X een brief die de vijf ministers aan Euro-commissaris Wopke Hoekstra (Klimaat) hebben gestuurd.

De stijgende olieprijsen als gevolg van de oorlog in het Midden-Oosten „leggen een behoorlijke last op de economie en burgers van Europa“, schrijven de ministers. „Het is belangrijk dat die last eerlijk wordt verdeeld.“ Door een tijdelijke winstbelasting in te stellen zou de EU een „duidelijk signaal“ afgeven aan burgers en bedrijven, stellen de ministers: namelijk dat

De Spaanse minister Carlos Cuerdo is een van de vijf ministers die aandringen op de winstbelasting. FOTO CHEMA MOYA/EPA

de EU in staat is gezamenlijke maatregelen te nemen. „Wie profiteert van de gevolgen van de oorlog, moet ook zijn bijdrage leveren aan het verlagen van de last van de hele bevolking.“

Europa is sterk afhankelijk van de import van olie en gas. De briefschrijvers geven geen details over de hoogte van de potentiële belasting of voor welke bedrijven deze exact zou moeten gelden. Wel ver-

wijzen ze naar een EU-instrument dat in 2022 werd gebruikt om de hoge energieprijsen aan te pakken na het begin van de grootschalige Russische invasieoorlog in Oekraïne. „Gezien de huidige marktverstoringen en begrotingsbeperkingen zou de Europese Commissie snel een soortgelijk EU-breed bijdrage-instrument moeten ontwikkelen dat gebaseerd is op een solide juridische basis.“

Beeld uit tv-serie *Het Jaar van Fortuyn* (2022). Ook toen waren er veel betrokkenen die zich afvroegen hoe ze erin zouden worden geportretteerd. FOTO STILL MARK DE BLOK/NPO AVROTROS

HISTORISCHE FICTIE

De Roy van Zuydewijn wil weten hoe hij er in een tv-serie uit zal zien

Edwin de Roy van Zuydewijn eist bij de rechter inzage in het script van de Videoland-serie 'Mabel & Margarita: Oranjebitter'.

Rinsjke Koelewijn

AMSTERDAM

Edwin de Roy van Zuydewijn, de ex-echtgenoot van prinses Margarita, kwam er toevallig achter dat er een dramaserie aankomt die ook over hem zal gaan. Op straat werd hij aangesproken door de acteur die hem gaat spelen in *Mabel & Margarita: Oranjebitter*, de opvolger van de serie *Maxima* op Videoland. De nieuwe serie wordt pas eind 2026 uitgezonden, zegt RTL Nederland. Het script is nog niet af, maar duidelijk is al wel dat de serie de jaren 1999-2003 bestrijkt. Prins Friso ontmoette toen Mabel Wisse-Smit, prinses Margarita de Bourbon de Parme - dochter van prinses Irene - werd verliefd op Edwin de Roy van Zuydewijn. De rest is, nogal turbulente, geschiedenis.

Edwin de Roy van Zuydewijn wil nu weten hoe die geschiedenis en vooral zijn aandeel daarin eruit komt te zien in de handen van de scenarioschrijvers en hij eiste daarom deze week bij de voorzieningenrechter inzage in het script. De kans dat de rechtbank dat toestaat is klein, als je aangaat op uitspraken in twee eerdere rechtszaken.

Willem Holleeder kreeg in 2011 het script onder ogen van de film

De Heineken ontvoering. Hoe hij er, in de gevangenis, aan is gekomen weet schrijver en regisseur Maarten Treurniet nog steeds niet, maar Holleeder zag ruimte voor verbetering, en eiste bij de rechter dat alle scènes werden geschrapt met de acteur die in de film weliswaar anders heette maar wél zijn lookalike was. Autocoureurbaas Max Mosley procedeerde tot aan het Europees Hof voor de Rechten van de Mens om vooraf beeldmateriaal te bekijken (van een seksfeest met nazi-thema) dat een Engelse tabloid van hem zou publiceren.

In beide zaken wezen de rechters op het censuurverbod - wacht nou eerst maar eens tot de film of publicatie er is, vind je het dan nog een inbreuk op je persoonlijke levenssfeer of schadelijk voor je reputatie, dan kun je achteraf klagen bij de rechter.

Artistieke vrijheid

Maar mag iemand er zo maar met jouw verleden vandoor gaan? Ja, eigenlijk wel. Zeker als het over een historisch gebeuren gaat die „de samenleving heeft geschokt“. En het staat makers ook nog eens vrij om van alles toe te voegen en te verzinnen aan jouw levensloop en karakter, want artistieke vrijheid is bovendien een grondrecht.

Feiten mogen ingekleurd met fictie en het verschilt per scriptschrijver en per serie in welke mate dat gebeurt. De serie *Een van ons* (2024) is „geïnspireerd en niet gebaseerd“ op de zoektocht naar de verkrachter en moordenaar van de 16-jarige Marianne Vaatstra in 1999. Dader en slachtoffers kregen andere namen en het drama werd gesitueerd in Groningen in plaats van Friesland.

Als zo'n serie er eenmaal is, dan hebben de meesten er wel vrede mee

Nathan Vecht scenarioschrijver

We hebben het verhaal „bewust uit de werkelijkheid getrokken“, zei regisseur Michiel van Erp tegen NRC. Ook al was het geen reconstructie, maar fictie, de familie Vaatstra vond het „afschuwelijk“ dat hun „tragedie“ werd opgerakeld.

Maarten Treurniet maakte van twee van de vijf 'echte' Heineken-ontvoerders één personage. „Een film heeft karakterontwikkeling nodig en een ontvoerder die alleen maar uit is op geld, dat is niet zo interessant. We hebben Remmetje, de loopjongen en Holleeder in el-

kaar geschoven. Jongste bediende wordt grote baas, dat creëert spanning en geeft een karakter gelaagdheid. We hebben hem eigenlijk interessanter gemaakt. Ook het motief, dat hij de ontvoering had beraamd om wraak te nemen voor zijn vader, was onze draai. In werkelijkheid werkte zijn vader ook bij Heineken, maar wij maakten er een lieve oude man van - zijn eigen vader schijnt verschrikkelijk geweest te zijn.“

'Consistent verhaal maken'

Roos Ouweland deed zes jaar research en schreef veertien versies van de serie *De Joodse raad* (2024). „Ik voelde de verantwoordelijkheid om recht te doen aan het onderwerp én aan de ouders en grootouders van mensen die nog leven.“ Om een historische serie te schrijven over een echte gebeurtenis, zegt zij, ga je precies zo te werk als een historicus. „Een historicus probeert ook een verhaal kloppend te krijgen, en net als in een scenario moeten de karakters van de hoofdpersonen consistent zijn.“ Haar hoofdpersoon David Cohen, voorzitter van de Joodse raad, werd na de oorlog afgeschilderd als duivel die zijn mede-Joden had uitgeleerd aan de nazi's. „Cohen was hoogleraar klassieke talen, tot dan toe onkreukbaar, iemand die zich

inzette voor de Joodse zaak. Waarom zou zo'n man ineens veranderen in een duivel? Het is je plicht om je in te leven in wat je hoofdpersoon kan hebben bewogen en tegelijkertijd zo dicht mogelijk bij de feiten te blijven.“

Historische fictie vertelt niet de werkelijkheid, maar is een zo waarachtig mogelijk verteld verhaal, zegt scenarioschrijver Nathan Vecht van *Het jaar van Fortuyn*, over de machtsstrijd in 2001 tussen Pim Fortuyn en Ad Melkert, de een LPF de ander PvdA. Bijna iedereen die er toen bij was, leeft nog en is geïnterviewd over zijn of haar aandeel in de geschiedenis. Vechts indruk is dat mensen vooral vooraf protesteren tegen verfilming van „hun“ geschiedenis. „Is zo'n serie er eenmaal, dan hebben de meesten er wel vrede mee.“

„Publieke figuren zijn overgeleverd aan de integriteit van de maker“, zegt Vecht. Hij was zich ervan bewust, zegt hij, dat mensen bij een historisch drama op een scherm, dus tv of film, toch sneller denken: 'zo is het gegaan'. Zelfs als dat niet zo is. „LPF'ers en PvdA'ers zeiden achteraf tegen ons: zo was het precies. Ook bij verhaallijnen die van begin tot eind door ons waren bedacht.“ Het is nooit zo gebeurd, maar het klopt wel.

Advertentie

nrcwebwinkel

BLOOMING GOOD
Levensechte bloemen die blijven

- Topkwaliteit kunstbloemen seizoen na seizoen
- Keuze uit verschillende boeketten
- Duurzaam, onderhoudsvrij en allergievriendelijk
- Van het best beoordeelde kunstbloemenmerk

Haal iets bijzonders in huis met de luxe kunstbloemen uit de nieuwste collectie van Blooming Good. De zorgvuldig samengestelde zijden bloemen vormen samen een kleurrijk boeket dat direct de aandacht trekt. Dankzij de hoogwaardige materialen en verfijnde details ogen de bloemen opvallend realistisch en behouden ze jarenlang hun schoonheid. Of het nu voor je woonkamer of kantoor is, de kunstbloemen passen bij elk interieur. Te bestellen met bijpassende vaas.

Adviesprijs fabrikant 139,-
99,-

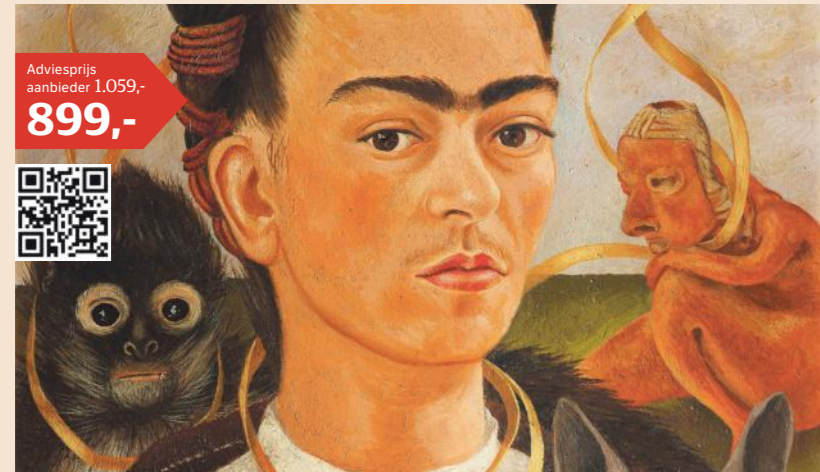
Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/bloemen

Meer dan kennis

Voor wie niet alleen wil weten, maar ook wil begrijpen.
Van meesterwerken tot menselijk gedrag.

Start vanaf
september

Jaaropleiding Moderne kunst

Van Courbet tot Yves Klein: stromingen, kunstenaars en controversiële werken. Stap voor stap opent de wereld van moderne kunst zich voor jou.

- > 32 hoorcolleges
- > Start in oktober 2026
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Filosofie

Ontdek hoe 2.500 jaar filosofie jou handvatten geeft voor je levensvragen – van klassieke denkers tot hedendaagse inzichten.

- > 34 hoorcolleges
- > Start in september 2026
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Psychologie

Wie zijn wij echt: ons brein, ons gedrag, of iets meer? Ontdek het in de jaaropleiding

- > 40 colleges
- > Start in september 2026
- > Op locatie of online

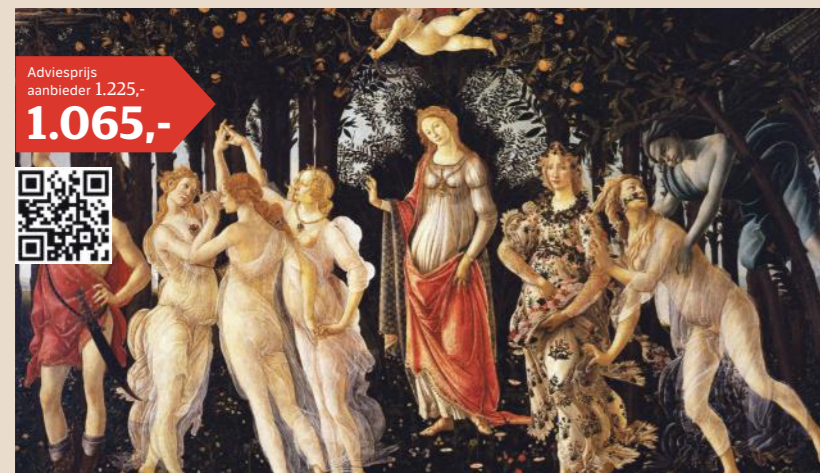
Jaaropleiding Geschiedenis

Reis door 10.000 jaar geschiedenis en ontdek hoe ideeën, uitvindingen en revoluties de wereld vormden – leer niet alleen wat er gebeurde, maar vooral waarom!

- > 40 hoorcolleges
- > Start in september 2026
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Kunstgeschiedenis

Altijd al kunstgeschiedenis willen begrijpen? Ontdek 5.000 jaar westerse kunst in 40 inspirerende colleges.

- > 40 colleges
- > Start in september 2026
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Architectuur

Duik in de wereld van architectuur en zie hoe geschiedenis, kunst en innovatie samenkomen.

- > 32 hoorcolleges
- > Start in september 2026
- > Op locatie of online

DE ZITTING

Handelden vader en zoon in *boli* en *colo*? Nee, zeggen ze, die cocaine-stash was van iemand anders

In de drugswereld is het gemakzuchtig geld verdienen, zegt het OM. Vader en zoon waren wellicht tussenhandelaren. Toch waren het hun gokfeesten met dure auto's, waar „schaars geklede dames” uit stapten, die een inval uitlokten.

Door **Folkert Jensma**

De zaak

Grote Ed (61) en kleine Ed (31), handelaren in gebruikte auto's – en nog zo wat. En precies daarover gaat het vandaag in de rechtbank Midden-Nederland. Althans, voor zover de twee mannen zich de details herinneren. De inval in hun autobedrijf in 2022 weten ze nog. En het halve jaar voorarrest ook. Maar nu worden vader en zoon gedetailleerd bevrraagd over wat precies op welke plek in de garage stond of lag. En hoe het systeemplafond eruitzag waarop een wapen werd gevonden.

De twee geven niettemin bereidwillig antwoord op alle vragen. Behalve die over de gesprekken uit hun cryptotelefoons, „op advies van de advocaat”. Daaruit doemt een beeld op van twee tussenhandelaren in kilo's soft- en harddrugs. Die in hun chats elkaar „zoon”, dan wel „pa” of „ouwe” noemden.

Dat ze nu praten, wil niet zeggen dat ze schuld bekennen. De gevonden ruimte van hun gedeelde auto, vormen het bewijs. Maar ook de versleutelde berichten tussen beiden wegen zwaar. Daarin bespreken ze cocaïne uit Bolivia ('boli'), Colombia ('colo'), testresultaten van samples en gewenste prijzen. Dat in een gevonden tas met drugs ook een medicijndoosje op naam van kleine Ed zat, maakt ontkennen moeilijk.

Toch proberen ze dat. Misschien heeft een corrupte agent het doosje erin laten vallen, suggereert Ed jr. Hij mist immers ook een 'dure zonnebril' en een jas uit de auto. De twee beweren dat de stash aan de

vorige eigenaar toebehoorde, die hun de auto verkocht vanwege een naderende detentie.

Hun garagebedrijf werd destijds door de burgemeester gesloten en niet meer heropend. De politie was getipt. 's Avonds stond de parking vol met dure auto's, waar „schaars geklede dames” uit stapten. Ook hingen er wel héél veel camera's. Er zou sprake zijn van gokken en luxe feesten. De kentekens bleken aan 'bekende gokkers' toe te behoren, uit het hele land. En er waren geruchten over drugshandel.

Maar volgens vader en zoon ging het om „vriendschappelijk” pokken, waarbij een tientje inleg volstond. Ze waren hooguit gastheer – een ander deed de organisatie. Die is verhoord, maar niet vervolgd. Waarom zij dan wel? Op de zitting houdt het duo het bij bagatelliseren, ontkennen, wijzen naar anderen van wie het hen „niet zou verbazen” als die (wel) in de drugs zitten. Grote Ed presenteert zich als voormalig koopman die handelt in „kansen” – of het

nou auto's zijn, jassen of shampoo.

Het OM berekent de overschrijding van de wettelijk verplichte redelijke termijn waarbinnen de twee vervolgd moesten worden op respectievelijk een jaar en op zeven maanden. Dan resteert een eis van 26 maanden celstraf en een boete-eis van 2.600 euro. Voor Ed jr. komt de eis voor de twee wapens inclusief korting uit op honderd uur werkstraf en 6.600 euro boete. En voor de drugshandel op 55 maanden cel en 6.500 euro boete.

Volgens de officier is dat alles „een koopje, gezien alles wat er buiten beschouwing is gelaten”. Het tweetal behoort volgens het OM tot een „parallele wereld” die „onder de radar” voor de logistiek van „zeer schadelijke” hard- en softdrugs zorgen. En zo „gemakzuchtig” geld verdienen.

De advocaat van Ed jr. bepleit vrijspraak. Het bewijs uit de Encrochat-chatgesprekken is met Franse hulp verkregen. „De verdediging kan niet controleren hoe het is vastgelegd of verwerkt. Het is niet reproduceerbaar of controleerbaar.” Daarmee is dit geen eerlijk proces.

Met belastinggegevens laat de advocaat zien dat jaarlijks zo'n vierhonderd auto's werden verhandeld. De garage was dus géén dekmantel, maar boekte tonnen legitieme omzet. Dat een eigenaar juridisch verantwoordelijk is voor alles wat in diens auto wordt aangetroffen, kan niet gelden voor een professionele autohandelaar, meent hij. Die stash kan wel degelijk aan de vorige eigenaar hebben toebehoord.

Het oordeel

De rechtbank acht het tweetal een maand later schuldig en veroordeelt beiden tot dertig maanden cel, waarvan tien voorwaardelijk, met aftrek van de tien maanden voorarrest. Daardoor blijven netto tien maanden cel over.

Niet alles kon bewezen worden en de berechting is te lang uitgesteld. Hoewel geëist, worden er geen boetes opgelegd. Dat wordt niet gemotiveerd. Als de zitting wel tijdig was geweest, was de straf volgens de rechtbank zes maanden hoger geweest.

De rechtbank vindt dat vertrouwd mag worden op de door Frankrijk ontcijferde cryptotelefoons. Nederlandse regels zijn daarom niet van toepassing. De rechtbank gaat ook akkoord met de uitleg van het versluierde taalgebruik in de berichten, die bovendien klopt met wat de rechters in eerdere drugszaken opstaken over drugsjargon.

Zoon Ed wordt gedeeltelijk vrijgesproken van in- en export van drugs omdat het bewijs niet sterk genoeg is. Over het gevonden wapen oordeelt de rechtbank dat diens uitleg onaanmerkelijk is. „Het kan niet anders zijn dan dat de verdachte [zich] bewust was van de aanwezigheid van het vuurwapen.” En zonder hun bijdrage was het „niet mogelijk geweest om aldaar in deze vorm op professionele wijze pokeravonden te organiseren”.

De rechtbank noemt de feiten ernstig en ondermijnd. Vader Ed wordt van wapenbezit vrijgesproken. Het is onvoldoende zeker dat hij wist wat in het systeemplafond was verstoppt.

RIJGESCHIKTHEID

Medische keuring voor rijbewijs bij ADHD en autisme is niet meer nodig

De verplichte medische keuring voor rijgeschiktheid bij ADHD en autisme is afgeschaft. Onderzoek toont aan dat deze diagnoses de verkeersveiligheid niet significant beïnvloeden, waardoor automatische keuringen niet meer nodig zijn.

Merve Özdemir

AMSTERDAM

Een vlieg in de auto, een hond op de stoep, de knopjes op het stuur: „ADHD'ers zijn vaak geïnteresseerd in dingen die niet relevant zijn tijdens een rijles”, weet rij-schoolhouder Diana Loos (46). Veel van haar leerlingen hebben een aandachtsstoornis, autisme, of een combinatie. Die leerlingen hebben soms wat meer lessen nodig om hun rijbewijs te halen, weet Loos. Maar met goede begeleiding of de juiste medicatie „rijden ze als een zonnetje”.

Mensen met autisme of ADHD moesten de afgelopen achttien jaar medisch gekeurd worden door een onafhankelijke psychiater om rij-examen te mogen doen. Toen Loos, die zelf ook een aandachtsstoornis heeft, 28 jaar geleden ging afrijden bestond die keuring nog niet. Ze zakte vier keer voor haar rijexamen. „Toen ik jaren later mijn diagnose kreeg en mijn motorrijbewijs ging halen, moest ik een hele medische riedel doorlopen. Dat kostte veel geld.” Haar rekening: 200 euro.

Die verplichte rijbewijskeuring voor autisme en ADHD is woensdag 1 april definitief afgeschaft. De keuring bestond sinds 2008 omdat het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat destijds door de Gezondheidsraad werd geadviseerd dat mensen met deze stoornissen gevaarlijker zouden kunnen rijden. Onafhankelijke psychiaters adviseerden sindsdien aan het CBR of deze chauffeurs mentaal en lichamelijk geschikt waren om veilig de weg op te gaan.

Maar recente onderzoeken over autisme en ADHD in het verkeer laten zien dat de diagnose de rijgeschiktheid niet direct beïnvloedt. Deze groep wordt niet meer automatisch gekeurd. Iedereen moet de Gezondheidsverklaring nog steeds invullen. Andere problemen, zoals een angststoornis of een depressie, moeten wel doorgegeven worden; dan kan een keuring volgen. Dat geldt ook voor het geval er sterke medicijnen worden gebruikt die het reactievermogen kunnen beïnvloeden. De meeste ADHD-medicijnen vallen niet in die categorie.

Zelf inschatten

Belangenverenigingen zijn blij met de aanpassing. De Nederlandse Vereniging voor Autisme (NVA) pleit al vijf jaar voor de afschaffing van de keuring, zegt directeur Caroline Verkerk. „Wij weten al heel lang dat wetenschappelijk onderzoek helemaal niet aantoonde dat mensen met autisme vaker betrokken zijn bij ongelukken of overtredingen in het verkeer.”

Een voor hen onbekende psychiater voerde de CBR-keuring uit. Verkerk: „Onze leden waren niet overtuigd dat die kon bepalen of zij

Veel van de klanten van rij-schoolhouder Diana Loos zitten op het spectrum of hebben ADHD. FOTO DIEUWERTJE BRAVENBOER

geschikt waren om de weg op te gaan.” NVA-leden ervoeren de gesprekken als oppervlakkig en kortdurend - „maar een paar minuten” volgens Verkerk. „Wij hebben altijd gezegd dat rijinstructeurs en CBR-examinatoren prima zelf kunnen inschatten of iemand met autisme wel of niet klaar is om de weg op te gaan.”

Mensen met ADHD zijn wel iets vaker betrokken bij ongelukken en overtredingen. Dat blijkt uit onderzoek, zegt Julie Houben, belangenbehartiger bij Impuls & Woortblind, de vereniging voor onder meer ADHD en dyslexie. Maar bij die ongelukken is vaak meer aan de hand, zegt ze: middelennisbruik, een depressie of angststoornis.

„Mensen met alleen ADHD hebben niet per definitie een verhoogd risico”, zegt Houben. „En zeker met medicatie kunnen zij prima rijden. Overprikkeling, impulsiviteit en afleiding worden dan minder.” Bovendien, voegt Houben toe, geldt snel afgeleid zijn niet alleen voor ADHD'ers. „We worden allemaal massaal afgeleid door berichtjes op onze telefoons.” Ook zij is overtuigd dat een instructeur kan

zien of een leerling het „koppie erbij kan houden”, of „zit te stutten en niet kan opletten”.

Maar niet elke rij-school kan inschatten of een leerling op het autismespectrum of met ADHD kan gaan rijden, denkt Sergiu Hauer (54). Hij geeft al 35 jaar rijlessen in Den Haag. Hauer heeft zich in de stoornissen verdiept: „Soms zie ik al in drie lessen dat het gewoon niet

Soms zie ik al in drie lessen dat het gewoon niet gaat

Sergiu Hauer rijinstructeur

gaat.” Dan houdt het op, zegt hij. Hij denkt dat de medische keuring sommige leerlingen kan beschermen tegen „oneindige rijlessen, waar een rij-school veel geld aan kan verdienen”. Een negatieve keuring betekende dat de lessen ook meteen stopten.

Hauer ziet liever dat de arts die de diagnose heeft gesteld ook bepaalt of iemand rijgeschikt is. Niet

een aparte psychiater. Nu krijgen mensen met een diagnose geen automatische (af)keuring meer. „Mischien blijft een instructeur met goede bedoelingen doorgaan met lessen”, zegt hij. „Een goede test kan voorkomen dat leerlingen aan het lijntje worden gehouden.”

Geen verkeersrisico

De keuring was een preventieve veiligheidsmaatregel. Het Centraal Bureau Rijvaardigheidsbewijzen (CBR) doet aan „risicogestuurd beleid”, zegt Anne Laird, hoofd Medische zaken bij het CBR. „We stellen altijd de vraag wie een hoger risico loopt om betrokken te zijn bij een ongeval of overtreding”. Het CBR maakt onderscheid in rijvaardigheid (de auto goed beheersen, verkeersregels snappen) en rijgeschiktheid (is iemand lichamelijk en mentaal in staat om zich veilig in het verkeer te begeven).

Uit recente onderzoeken blijkt dat bijna iedereen met een aandachts- of autismestoornis helemaal rijgeschikt wordt verklaard en vaak even goed kan rijden als mensen zonder stoornis. Laird: „Dat geldt voor mensen met alleen au-

tisme of ADHD, die geen andere problematiek zoals angststoornissen, depressie, drugs- of alcohol-misbruik hebben.”

Toenmalig demissionair minister Robert Tieman (BBB, Infrastructuur) vond de keuring daarom in 2025 disproportioneel. Sinds december werden mensen niet meer opgeroepen voor een keuring. Woensdag is de wet daadwerkelijk aangepast.

De positieve cijfers uit de keuring konden een vertekend beeld geven, denkt Houben van Impuls & Woortblind. Het kan zijn dat sommige mensen met ADHD de Gezondheidsverklaring niet eerlijk invulden, vermoedt zij. „De echt gevaarlijke ADHD'ers zullen ook risicovoller gedrag vertonen bij het invullen van die verklaring. Die kwamen niet bij de psychiater terecht.”

Met de nieuwe regels zijn die mensen niet meer in overtreding. Maar die mensen met risicovol gedrag slagen dan toch niet voor hun praktijkexamen, denkt instructeur Hauer. „Dat lost zichzelf op. Die zakken dan toch. Het enige nadeel: dat kan pas na honderd lessen zijn.”

REPORTAGE BLOEMENCULTUUR

De Hawaïaanse bloemenketting is nu import - tot frustratie van velen

De 'lei', hét symbool van Hawaï, moet volgens Hawaïaanse politici in Hawaï worden gemaakt. Maar „wie gaat dat hier maken?”

Milo van Bokkum

HONOLULU

In Maunakea Street in Honolulu stikt het van de lei-winkels. En Cindy's Lei Shoppe is „de oudste zaak in de straat”, zegt verkoper Alex Lau (24) trots. „Cindy was mijn oma, sinds 1959 staat haar naam op de winkel.”

Zoals alle winkeltjes in de straat die de bloemenkettingen maken, is Cindy's een pijpenla. Aan tafeltjes achterin worden met naald en draad de kettingen in elkaar gezet. Voorin staan de gekoelde vitrines met leis in plastic doosjes. Ze hebben iets weg van maaltijdsalades en kosten vaak een paar tientjes.

Lau pakt een ketting van witte bloemen uit een van de vitrines. „Dit is tuberoos, die heeft een sterke geur en groeit lokaal. Ruik maar!” Verderop hangt een fel-paarse lei van orchideeën. „Over deze heeft iedereen het nu: de Thaise orchidee. Die gaat langer mee, is goedkoper en groter. Daar kan de lokale markt niet mee concurreren.”

Niets is méér Hawaïaanse dan de lei, de krans van bloemen die in de lokale cultuur gelijk staat aan liefde, begroeting of felicitaties - of het nu gaat om het vieren van een behaald examen of het eren van bezoek. Maar de goedkope Thaise orchidee ruikt op en lijkt het te winnen van de oorspronkelijk Hawaïaanse.

Reden voor een recent wetsvoorstel dat de staat Hawaï zou verplichten bij inkoop van lei de komende jaren stapsgewijs meer „*buy Hawaiian*” toe te passen. Ook moeten leis een label krijgen met vermelding van de herkomst. Een van de indianers is Darius Kila (30), een *native Hawaiian* en lid van het Hawaïaanse Huis van Afgevaardigden voor de Democraten.

De protectionistische maatregel moet de kleine Hawaïaanse orchideeïndustrie een steun in de rug geven, zegt Kila in zijn kantoor in het State Capitol. Maar het draait volgens hem niet alleen om economische redenen: de leitradiatie verdient bescherming.

Wat maakt een lei een lei?

Zoals je in Nederland op Schiphol snel bloemen kan kopen voordat je iemand afhaalt, vind je bij het vliegveld van Honolulu verschillende kraampjes waar je nog snel een lei kan aanschaffen.

De lei is ook sterk geïntegreerd in de zeden en gebruiken van de staat. Een lokaal medium had in 2025 geïnventariseerd dat politici tot wel honderden dollars per jaar uitgeven aan bloemenkettingen bij openingsceremonies en werkbezoeken. In de sector gaan jaarlijks enkele miljoenen dollars om.

Alleen: de lei is in veel gevallen helemaal niet Hawaïaanse. Het meeste, volgens sommige berichten ruim 90 procent, komt uit

Links: Cindy's Lei Shoppe in Honolulu op het eiland Oahu. Rechtsboven: Lei-atelier in Californië. Rechtsonder: Marica Palma maakt een witte dubbele orchidee bij Walteria Flowers in het Californische Torrance. FOTO MICHELLE MISHINA KUNZ/ANP/THE NEW YORK TIMES; BRITANNY MURRAY/GETTY IMAGES

Thailand - of het nu om losse bloemen gaat of kant-en-klare lei. Vaak gaat het om de paarse orchidee, verreweg de meest populaire lei onder toeristen. „Voor mij roept dat de vraag op: wat maakt ons lei eigenlijk een lei?”, zegt Darius Kila.

Ooit had Hawaï een zeer levendige cultuur rondom zijn flora, maar daar is weinig van over. Wildgroei van (hotel)vastgoed, goedkope import en zware werkomstandigheden maakten een einde aan bijvoorbeeld de teelt van anjers op het eiland Maui. Spijtig, vindt Kila: „Deze kunstvorm verbindt ons rechtstreeks met onze voorouders. Maar zo'n traditie kun je niet in ere houden als ze niet authentiek is.” De wet geniet steun van de Native Hawaiian Council, een organisatie die zich inzet voor de belangen van de oorspronkelijke bewoners.

In de bloemenzaak van Watana-be Floral pakt directeur Monty Pe-

reira (56) er een lei bij met meer soorten bloemen. „Dit is deels tuberoos van hier, en deels geïmporteerde anjer.” Hij wil maar zeggen: welk label moet hij daarop plakken?

Het wetsvoorstel heeft in de eilandstaat (1,4 miljoen inwoners) tot veel discussie geleid. Bij een inspraaksessie in het State Capitol in Honolulu kwamen uiteenlopende reacties. „We komen niet in de buurt van de capaciteit om de lokale vraag aan te kunnen”, zegt Pereira. Zijn bedrijf, met ruim tachtig werknemers, is de grootste bloemenleverancier van de staat. Jaarlijks verkoopt hij ongeveer 250.000 leis, vertelt hij in zijn kantoor achter in de winkel. Die gaan onder meer naar supermarktketens als Target en Costco - goed voor een kwart van zijn omzet.

Pereira, eveneens native Hawaiian, levert zelf niet veel aan de overheid, maar vreest „een

sneeuwbal effect” als het voorstel wet wordt. „Het is duidelijk wat het doel ervan is: stoppen met de import.” Onhaalbaar, volgens hem. „Ik denk niet dat het de bedoeling is van de indianers, maar het is precies wat Trump met zijn heffingen beoogt. En het leidt tot dezelfde zorgen: wie gaat hier dan het

Het is ook veel werk, leis maken. „Elke dag water geven, besproeien, bemesten”

werk doen? Wie gaat er in de velden werken? De leis maken?”

De lei-ateliers in Chinatown voorzien maar in een heel klein deel van de vraag, benadrukt hij. Hij vermoedt dat het wetsvoorstel vooral voortkomt uit een afkeer

van toeristen die op Hawaï massaal met Thaise orchideeën leis rondlopen. „De horeca gebruikt ze veel. Volgens mij irriteert de commercialisering de initiatiefnemers.”

Ook in het State Capitol woedt discussie over de haalbaarheid. Of het wetsvoorstel het haalt, is niet zeker. Wel is duidelijk dat, mocht het wetsvoorstel sneuvelen, een werkgroep moet onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om de Hawaïaanse bloemencultuur te steunen.

In Cindy's Lei Shoppe heeft de jonge verkoper Alex Lau - die zelf nauwelijks leis maakt - ook twijfels. „Een groot deel van onze leveranciers zijn mensen die bloemen in hun achtertuin kweken. Maar vaak zie je dat een volgende generatie er niet mee doorgaat.” Het is ook veel werk. „Elke dag water geven, besproeien, bemesten. Anders gaan de planten dood.”

INTERVIEW ERIKA MCENTARFER EX-HOOFD STATISTIEKBUREAU VS

Als hoofd van het bureau voor werkloosheidscijfers in de VS zorgde zij voor de juiste data - tot Trump haar ontsloeg

Na 'slechte' banencijfers werd Erika McEntarfer vorig jaar door Trump ontslagen als hoofd van het Amerikaanse bureau voor arbeidscijfers. Nu bestudeert ze de impact van kunstmatige intelligentie op de arbeidsmarkt. „Voor de zekerheid zijn we een week uit ons huis gegaan en verbleven we elders.”

Milo van Bokkum

SAN FRANCISCO

Erika McEntarfer, directeur van het Amerikaanse Bureau of Labor Statistics, woont op 1 augustus vorig jaar een personeelsevenement bij als ze die vrijdagmiddag een merkwaardige e-mail op haar telefoon ziet. Of ze een reactie wil geven op een socialemediapost van president Donald Trump, schrijft een journalist. „Ik dacht gelijk: hmm, laat

ik even naar mijn kantoor gaan en dit goed bekijken.”

Achter haar bureau ziet ze het bericht van de president. „Ik heb mijn Team opgedragen om deze Politieke Biden-Benoeming te ontslaan, ONMIDDELLIJK”, staat in een lange, woedende post op Truth Social. Eerder die dag heeft het Bureau of Labor Statistics cijfers over de Amerikaanse arbeidsmarkt voor juli gepubliceerd. Die waren slecht - en ze gaan samen met herziene cijfers voor juni: een significante verslechtering.

Trump beschuldigt McEntarfer er-

van de cijfers te hebben gemanipuleerd „voor politieke doeleinden”. „Ze zal vervangen worden door een veel competentere en beter gekwalificeerde persoon.”

McEntarfer, droogjes: „Op dat moment had ik al veel meer e-mails.”

Het ontslag van McEntarfer (1973), een gerespecteerde arbeidsmarkt-econoom met een lange staat van dienst binnen de Amerikaanse federale overheid, schokte veel Amerikanen. De stap van Trump werd in brede kring gezien als politieke inmenging in een van oudsher sterk apolitiek agentschap, vergelijkbaar met het Nederlandse CBS, dat cruciaal is voor inzicht in de grootste economie van de wereld.

De maandelijkse arbeidsmarkt-cijfers, plus het inflatiecijfer, gelden als belangrijkste graadmeters voor de Amerikaanse conjunctuur. De centrale bank, de Federal Reserve, leunt er zwaar op bij rentebesluiten. Beurshandelaren, pensioenfondsen, kleine beleggers - allemaal hebben ze de data waarop het BLS cijfers publiceert in hun agenda's staan.

Zowel Democraten als Republikeinen veroordeelden McEntarfes ontslag onmiddellijk. NRC benaderde haar voor een gesprek over de impact van haar ontslag op haarzelf en op het BLS - en ook over haar nieuwe onderzoek. Ze werkt inmiddels bij het Californische Stanford Institute for Economic Policy Research, waar ze zich buigt over de effecten van AI op de Amerikaanse arbeidsmarkt - een hyperactueel thema. Het gesprek, dat per video plaatsvindt, is een van de zeldzame interviews die ze sinds augustus heeft gegeven.

How verliet die vrijdag?

„Het was een doodgewone *jobs day* - tot het dat niet meer was. Om acht uur 's ochtends hadden we de minister van Arbeid bijgepraat over de cijfers. Er waren enkele ongebruikelijk grote herzieningen van eerdere cijfers, maar die vielen wel te verklaren. Het komt regelmatig voor omdat een deel van de benodigde gegevens pas later binnenkomt. Ik vroeg of ze vragen hadden, die hadden ze niet.”

Achter haar computer, later die middag, gelooft McEntarfer het bericht van de president eerst eigenlijk niet. „Ik dacht dat hij vooral dreigde, net zoals tegen [centralebankpresident] Jerome Powell. Maar ik wist wel meteen: we moeten een mediareactie opstellen. Ik begon na te denken: mijn hoofd communicatie zat bij de tandarts, hoe kon ik haar bereiken?

„Toen realiseerde ik me pas dat ik ook een e-mail had van het Presidentiële Personeelsbureau. Dus ik opende die, en zag een ontslagbrief.”

U hebt er eerder op gehint dat u het niet geloofde omdat het effect op de economie zo overduidelijk slecht zou zijn.

„Over het algemeen wil je markten niet opschudden door het vertrouwen in economische data te schaden. Goede economische data, zoals de VS hebben, betalen zich uit. In lagere rentes, meer investeringen, meer zekerheid. Ik was zo naïef om te denken dat de mensen die hem [Trump] ervan weerhielden de trekker over te halen en Powell te ontslaan, hem ook zouden vertellen dat dit het vertrouwen van de markten zou beschadigen.”

Trump wilde na het ontslag van McEntarfer econoom E.J. Antoni benoemen, verbonden aan de zeer conservatieve denktank Heritage Institute, maar zag daar uiteindelijk van af. Inmiddels wordt het BLS weer gerund door een econoom met ervaring bij de overheid.

Was het eng om doelwit te worden van de president?

„Oh ja, absoluut. Ik maakte me zorgen over de veiligheid van mijn familie en voelde me naar hen toe schuldig. Voor de zekerheid zijn we een week uit ons huis gegaan en verbleven we elders, totdat de commotie iets was gaan liggen. Ik bedoel... het was echt *crazy*...” McEntarfer zucht en lijkt het moeilijk te hebben. „Laat me even nadenken hoe ik dit uitleg.”

Er valt een stilte van 24 seconden. „Het is heel moeilijk te beschrijven hoe het is om in een mediastorm te zitten. Journalisten zijn er heel goed in dingen over je te vinden waarvan je niet eens weet dat ze er zijn. Ik kreeg een spervuur aan berichten. Het ging maar door, maandenlang. Het was een heel moeilijke tijd.”

Al voor haar ontslag was haar baan lastiger geworden, vertelt McEntarfer. Kort na het aantreden van Donald Trump kreeg ze DOGE over de vloer, de snoeiharde bezuinigingsdienst onder leiding van Elon Musk.

McEntarfer was aanvankelijk wel hoopvol gestemd over die club, zeg ze. „Tegen mij was gezegd dat ze ons zouden helpen met AI.” Op zich was dat welkom. Het BLS had ideeën daarvoor, zoals kunstmatige intelligentie inzetten om het bedrijven makkelijker te maken BLS-enquêtes in te vullen. „In plaats daarvan gingen alle ge-

Boven: Bouwvakkers zijn bezig met een huis in Altadena, een plaats die zwaar getroffen werd door branden vorig jaar. Onder: Een kapperszaak in Austin, Texas. De Amerikaanse arbeidsmarkt is zwak, wat sommigen toeschrijven aan AI. Bij veel beroepsgroepen, zoals bij kappers, is daar echter nog geen sprake van, constateert McEntarfer. FOTO'S BRANDON BELL/AFP

sprekken over: we willen dit en dit schrappen en vervangen door AI. Het maakte niet uit welke functie.” Ze lacht. „Uiteindelijk heb ik geconcludeerd dat ze gewoon banen wilden schrappen en dat het mijn taak zou zijn die door AI te vervangen.”

DOGE groeide uit tot een soort „dagelijkse interne DDoS-aanval”, zegt McEntarfer. Ze moest keer op keer in het geweer komen tegen plannen van de dienst, die haar ervan beschuldigde dat ze niet meewerkte. „De laatste zes maanden was ik alleen maar bezig ervoor te zorgen dat het BLS niet zou stilvallen. Het kostte me na mijn ontslag twee maanden om m'n slaap in te halen.”

Het BLS verloor uiteindelijk 15 à 20 procent van het personeel, zegt McEntarfer. „Dat heeft impact gehad. We hebben bepaalde inflatiegegevens niet kunnen uitbrengen.” Hetzelfde geldt voor andere overheidsagentschappen, zegt McEntarfer, zoals het US Census Bureau, dat bevolkingsonderzoek doet. „Agentschappen die geraakt zijn door DOGE, proberen nu weer mensen aan te nemen, maar dat is niet meteen geregeld.”

Is het inzicht in de Amerikaanse economie in gevaar?

„Er is veel angst voor politieke bemoeienis bij verschillende agentschappen. Ik denk dat oplettendheid geboden is,

we weten niet wat de regering van plan is. Maar op dit moment zeggen de ambtenaren die er werken nog dat ze geen politieke inmenging ervaren, en ik heb geen reden daaraan te twijfelen. Ik weet ook dat sommige mensen hun pensionering hebben uitgesteld, zodat ze uit protest ontslag kunnen nemen zodra inmenging plaatsvindt.”

McEntarfer ziet eigenlijk het grootste risico in een andere hoek. „Het budget van het BLS is 18 procent lager dan vijftien jaar geleden. Toen ik directeur was, moesten we al bepaalde enquêtes schrappen omdat het budget ervoor stond zittend. Maar het kan heel lang gaan duren voor we dat zeker weten.”

vlees te lopen, en dat was al voor DOGE.”

McEntarfer begint over het Verenigd Koninkrijk. „Het nationale statistiekbureau is daar in de problemen gekomen. Drie jaar geleden is hun arbeidsmarktonderzoek volledig ingestort. De Bank of England probeert nu monetair beleid te maken met heel weinig informatie over de arbeidsmarkt. Dat is nogal een uitdaging. Als zoiets in de VS zou gebeuren, zijn de gevolgen veel groter - simpelweg omdat de Amerikaanse economie veel belangrijker is voor de wereld-economie.”

Tijdens de overheids-shutdown eind 2025 stopte het werk van het BLS, maar er waren nog commerciële data over bijvoorbeeld de arbeidsmarkt om een beeld te geven. Kunnen die de functie van het BLS niet voor een deel overnemen?

„Commerciële data kunnen zeker een rol spelen. Soms is de kwaliteit ervan zelfs beter, omdat ze betere data van respondenten krijgen. Het BLS gebruikt bijvoorbeeld al data over benzineprijzen van een commerciële aanbieder.” Maar daar kleven altijd risico's aan. „Toen ik nog bij het BLS zat, kocht private equity de aanbieder van gegevens over eierprijzen op en verhoogde de prijzen van de dataset gigantisch. Daar moesten we last minute iets op bedenken.”

Ze weet dat het BLS voor benzineprijzen nog altijd een kleine groep mensen op pad stuurt, naar benzinstations - ondanks de commerciële data die het afneemt. „Het bureau wil nog steeds mensen trainen die dit kunnen doen, mocht dat ooit plots nodig zijn.”

McEntarfer bestudeert nu aan Stanford de effecten van AI op de Amerikaanse arbeidsmarkt, een thema waarover veel te doen is in de VS. De Amerikaanse arbeidsmarkt is zwak, en jongeren lijken na afstuderen moeilijker aan de bak te komen, wat sommigen toeschrijven aan AI. Ook hebben verschillende bedrijven forse ontslagrondes in verband gebracht met AI.

McEntarfer, die gespecialiseerd is in verschuivingen op de arbeidsmarkt, is hier sceptisch over. „Inmiddels is er een behoorlijke stapel onderzoeken naar AI in relatie tot de huidige zwakke arbeidsmarkt, en die wijzen er overwegend op dat er geen verband is.” De werkloosheid neemt bijvoorbeeld toe in beroepen waarop AI helemaal niet zoveel effect heeft, zegt McEntarfer, zoals de horeca.

Ook blijkt volgens haar uit onderzoek dat slechts een op de vijf bedrijven AI echt in hun bedrijfsmodel opneemt. „Mensen gebruiken het dan heus wel om e-mails te schrijven. Maar de vraag is meer: gebruik je AI in je herafdeling, bij je helpdesk?” Vaak is dat niet zo, en ergens is dat logisch, zegt McEntarfer. „Veel ondernemingen hebben zorgen over dataveiligheid, over aansprakelijkheid. In de gezondheidszorg moet je bijvoorbeeld echt nog een mens in alle processen houden.”

Dat is nu zo, maar verwacht u dat AI op de langere termijn meer effect zal hebben?

„Met die vraag worstelt mijn beroepsgroep echt. Is AI een normale technologie, waarvoor we naar het verleden kunnen kijken om te zien hoe bedrijven zijn omgegaan met innovatie? Of is het een abnormale technologie, waarvoor het verleden ons geen handvatten biedt? Ik weet het niet, maar ik houd de data vrij goed in de gaten. En tot nu toe zie ik geen signalen dat we op een abnormaal pad zitten. Maar het kan heel lang gaan duren voor we dat zeker weten.”

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Relatiebemiddeling

RELATIEBEMIDDELING
Ook u kunt weer verliefd worden!
mens & relatie
BEL
www.mens-en-relatie.nl 088 - 022 19 00

LATE LIEFDE VOOR 60-70 en 80 jarigen

ALERTE RELATIEBEMIDDELING
0613863420 - www.hellameets.nl

Ze bestaat. Echt.
DPSPartnerSearch.nl distinguished & discreet

VAN SLOBBE
EXCLUSIEVE
PARTNER SEARCH

VANSLOBBEDATING.NL +31 (0)6 5397 54 26

Vind alle aanbieders op één rij!

BijzondereZaken.nl

Weekdeals

GELDIG T/M 12 APRIL 2026

Bekijk alles

TRAVELIN' Sportieve kleding en schoenen

- Bootschoenen voor dames en heren
- Warme heren bodywarmer, ideaal als extra laag
- Wind- en waterdichte softshell damesjas
- Bekijk meer kleding en schoenen online

ADVIESPRIJS FABRIKANT
189,95 **89,95**

ADVIESPRIJS FABRIKANT
169,95 **69,95**

ADVIESPRIJS FABRIKANT
189,95 **79,95**

BEKIJK ALLES VAN TRAVELIN' ONLINE

Hoge korting!

TEN CATE Dekbedovertrekset

ADVIESPRIJS FABRIKANT V.A.
49,95 **24,95**

GEMAAKT VAN KATOENSATIJK

- Hotelkwaliteit en in verschillende effen kleuren
- Zeer zacht, ademend en vochtregulerend
- Bekijk meer producten van Ten Cate online

FLINQ Grasmaaier

ADVIESPRIJS FABRIKANT
119,95 **99,95**

GESCHIKT TOT 130 M²

- 3 instelbare maaioogtes en 25 L opvangbak
- Krachtige 20V motor, tot 3800 TPM
- Bekijk meer Flinq producten online

NEDIS Luchtcompressor

ADVIESPRIJS FABRIKANT
59,99 **44,95**

TOT 10,3 BAR (150 PSI)

- Draadloos en oplaadbaar met USB-C kabel
- Duidelijk digitaal scherm met ledlicht
- Bekijk meer gadgets online

MARIO RUSSO Herenpolo

ADVIESPRIJS FABRIKANT
49,95 **19,95**

GEMAAKT VAN 100% KATOEN

- Hoog draagcomfort en zachte, luxe stof
- Met een subtiele wafelstructuur in de kraag
- Bekijk meer Mario Russo kleding online

ROSMARIONO Pannen HexaPRO

ADVIESPRIJS FABRIKANT V.A.
49,95 **24,95**

DIVERSE SOORTEN PANNEN

- Gemaakt van een hybride combinatie van materialen
- Geschikt voor alle warmtebronnen
- Bekijk meer Rosmarino pannen online

LEE Herenjeans

ADVIESPRIJS FABRIKANT
99,95 **49,95**

SLIM FIT MODEL

- Tijdloze en klassieke blauwe wassing
- Gemaakt van katoen met een lichte stretch
- Bekijk meer Lee kleding online

ALS HET MAAR VERANDERT

Op festivals wil de wegwerpbeker niet weg

De een recyclet zelfs tiewraps, de ander verbrandt zakken vol wegwerpbekers. Festivals verschillen sterk van elkaar op gebied van duurzaamheidsbeleid, blijkt uit onderzoek van de ILT.

ILLUSTRATIE: MART VELDHOUS

Eens in de maand schrijft **Liza van Lonkhuyzen** over wat er speelt bij de verduurzaming van het bedrijfsleven.

Zonnebril op, drankje in de hand, een warm briesje dat de haren doet dansen. Het zweterige nachtleven in clubs krijgt al lange tijd stevige concurrentie van feesten in de open lucht. Jaarlijks valt er te kiezen uit zo'n twaalfhonderd festivals, goed voor bijna 20 miljoen verkochte kaarten. Maar al dat dansen in de buitenlucht heeft een keerzijde: afval. Waar glazen en bekertjes in een nachtclub achter de bar een snelle spoelbeurt krijgen, is wegwerp de norm op festivals. Volgens een schatting van onderzoeksbureau CE Delft uit 2021 werden er op betaalde evenementen jaarlijks zo'n 350 miljoen eenmalige kunststof bekertjes gebruikt.

Om de verspilling van zoveel plastic aan banden te leggen, geldt er sinds 2024 een verbod op het gebruik van plastic wegwerpbekertjes tijdens betaalde evenementen. Het doel van de *Regeling kunststofproducten voor eenmalig gebruik* is dat wasbare bekertjes de norm worden. Wegwerpbekertjes gebruiken mag alleen nog onder voorwaarden, zoals dat de bekertjes apart worden ingezameld en gerecycled. Dat laatste, ziet de toezichthouder ILT, gebeurt bij een flink deel van de festivals niet.

Bitter weinig verandering

De verschillen tussen festivals onderling zijn groot. Waar festival Dekmantel in het Amsterdamse Bos bijvoorbeeld niet alleen de drinkbekertjes maar ook tiewraps apart verzamelt voor recycling, verandert bij andere al jaren bitter weinig. „Er zijn festivals die kneiterhard hun best doen”, zegt inspecteur Gert van Rootselaar van de ILT, die de regels handhaaft. „Maar ook organisatiebureaus die heel hard hun best doen om onze mails en telefoontjes niet te beantwoorden.” Uit een uitvraag van de ILT onder 75 festivals blijkt dat iets minder dan een kwart van de aangeschreven evenementen kiest voor wasbare bekertjes. Wegwerp is dus nog steeds de norm. Als festivals toch voor wegwerp kiezen, moeten ze vooraf aan de ILT melden dat ze wegwerpbekertjes gaan gebruiken. Dat doet slechts zo'n 15 procent van alle festivals. Een andere voorwaarde voor wegwerp is dat

festivals het gros van hun bekertjes moeten inzamelen en recycelen. Het aandeel bekertjes waarbij dat moet lukken, loopt op van 75 procent in 2024, naar 90 procent vanaf volgend jaar. Bij 26 evenementen die reageerden op de uitvraag was de recycling van de bekertjes mislukt, of was het materiaal überhaupt niet apart ingezameld, maar direct afgevoerd met het restafval.

'Juist grote stappen'

Veel grote festivals herkennen zich niet in dit beeld. „De tijd dat festivals bezaaid waren met bekertjes tot aan je enkels, ligt echt achter ons”, schrijft Maarten van 't Veld van ID&T, organisator achter onder meer Mysteryland, Milkshake en Awakenings. Ook Kees Lamers van Mojo, met festivals als Lowlands, Down the Rabbit Hole en Pinkpop, ziet juist dat festivals de laatste jaren grote stappen hebben gezet op het gebied van duurzaamheid.

Het klopt wel dat festivals massaal zijn blijven kiezen voor de wegwerpbeker, die niet hoeft te worden afgewassen. Maar, zeggen ze, die keuze

maar we zien dat het inmiddels ook heel normaal is geworden om bekertjes terug te brengen naar de bar”, zegt Lamers. De bekertjes zijn gemaakt van gerecycled kunststof van het type pet, wat kan worden gerecycled tot nieuwe bekertjes of flesjes, mits ze schoon worden aangeleverd.

Moeite met recycelen

Waar gaat het dan wel mis? „We zien vaker problemen bij de middelgrote en kleine festivalorganisatoren”, zegt Van Rootselaar van de ILT. „Als een festival is afgelopen en bekertjes apart zijn ingezameld, staan er misschien tien zakken met plastic bekertjes. Die moeten vervolgens wel naar een recycler toe. Organisatoren moeten daar specifieke afspraken voor maken met regionale afvalinzamelaars. Sommige van die inzamelers vragen daar stevige prijzen voor, omdat het extra gedoe is.”

Festivals kunnen vaak bij de ILT achteraf niet aangeven of de bekertjes echt zijn afgevoerd naar een recycler, zegt hij. „Of we krijgen als antwoord: sorry, het is compleet mislukt, alles is via het restafval verbrand. Het is voor festivals best ingewikkeld om dit goed te regelen. Maar dat is wel de bedoeling van de wet.”

Lamers van Mojo herkent wel dat de samenwerking met regionale afvalinzamelaars ingewikkeld kan zijn. „Afvalverwerkers zijn ingericht op iets wat een permanente stroom afval geeft, zoals een hogeschool of supermarkt. Festivals vragen veel flexibiliteit van ze.”

Bij kampeerfestivals maken drinkbekertjes overigens maar een fractie uit van al het afval, zegt hij. „Bij Pinkpop, Down the Rabbit Hole en Lowlands komen in totaal bijna 150.000 mensen. Die verblijven daar drie, vier nachten en produceren heel veel afval.” Sinds twee jaar krijgen bezoekers bij aankomst vier zakken: voor papier, voor plastic, voor statiegeldverpakkingen en de laatste voor restafval. Dat scheiden gaat, bij de meeste mensen, goed.

„Soms merken we dat de afvalverwerkers niet klaar zijn voor die stromen”, zegt Lamers. „Onder andere omdat onze volumes te onvoorspelbaar zijn voor de industrie, wordt plasticafval soms afgekeurd voor recycling, waarbij het voor ons onduidelijk blijft waarom.”

Hoewel afvalbedrijven niet altijd staan te springen, raakt het geduld van de ILT - tenminste wat bekertjes betreft - langzaam op. Zeker met festivals die voor wegwerp kiezen, en vervolgens geen werk maken van inzameling en recycling. „Die festivals kunnen zich komend jaar niet meer verschuilen achter onbekendheid met de regels”, zegt Van Rootselaar. „Uiteindelijk gaan we over op zwaardere interventies, zoals een last onder dwangsom.”

Afvalverwerkers zijn ingericht op iets dat een permanente stroom afval geeft, zoals een hogeschool of supermarkt. Festivals vragen veel flexibiliteit

Kees Lamers Mojo

is te verdedigen. „Deze beker is operationeel makkelijker”, zegt Lamers van Mojo. „Wij hebben daarnaast echt onze twijfels of handjes (wasbare bekertjes van dikker plastic) nou beter zijn voor het klimaat.”

Het klopt, zegt Lamers, dat een systeem met dickere, afwasbare plastic bekertjes in theorie duurzamer is. „Maar dan moet je wel voldoen aan voorwaarden. Zoals een heel hoog retourpercentage, oftewel dat bijna alle bekertjes weer worden ingeleverd. Daarnaast moeten er niet te veel beschadigd raken. Als ik om me heen kijk, bijvoorbeeld naar andere festivals in Europa, lukt dat maar op heel weinig plekken.”

Festivals zoals van Mojo, Dekmantel en ID&T delen bij binnenkomst statiegeldmunten uit. Die ruilen bezoekers aan de bar in voor een beker. Verliezen ze die, dan betalen ze een paar euro voor een nieuwe beker. „Die prikkel werkt goed,

WIELRENNEN

Met schijnbaar gemak wint Demi Vollering de Ronde van Vlaanderen

De afgelopen jaren slaagde ze er niet in haar belangrijkste doelen te verwezenlijken. Met winst in de belangrijkste Vlaamse klassieker bewijst Demi Vollering dat ze terug is aan de top.

Demi Vollering onderweg naar haar eerste zege in de Ronde van Vlaanderen. FOTO JASPER JACOBS / AFP

Sam de Voogt

.....
OUDENAARDE

Ze heeft zich omgekleed voor de podiumceremonie. Demi Vollering heeft haar volledig witte pak ingeruild voor een zwarte broek en wit truitje, met daarop de blauwe banen en gele sterren die haar als regerend Europees kampioene markeren. Een petje erbij maakt de outfit helemaal af.

Of het echt nodig was, is maar de vraag. Haar tricot en broek waarmee ze een uurtje eerder over de finish is gekomen, waren nagenoeg net zo smetteloos wit als aan de start ruim vier uur eerder. Zo ongenaakbaar is Vollering op deze Paaszondag geweest, dat ze over de streep is gekomen alsof het haar geen moeite kostte om voor het eerst in haar carrière de Ronde van Vlaanderen te winnen.

„Het voelde niet heel zwaar”, beaamt Vollering niet lang daarna met een glimlach. Ze heeft net een solo van ruim zestien kilometer succesvol afgerond en op het podium een gouden wiel als trofee in ontvangst mogen nemen. „Aan het eind voel je echt wel dat je 160 kilometer hebt gefietst, maar ik had de hele dag het gevoel dat ik de wedstrijd onder controle had.”

Vollering is de zevende Nederlandse winnares van de Vlaamse klassieker en voegt zich in het rijtje van Mirjam Melchers-Van Poppele (2005, 2006), Annemiek van Vleuten (2011, 2021), Marijke Vos (2013), Ellen van Dijk (2014), Anna van der Breggen (2018) en Chan-

Dit jaar stond Vollering voor het eerst als uitgesproken kopvrouw aan de start

tal van den Broek-Blaak (2020). Het is voor het eerst in vijf jaar dat er weer een Nederlandse wint. Na een dominante reeks van de Belgische Lotte Kopecky, die driemaal in de laatste vier jaar won, liet Vollering zondag zien dat ze duidelijk de sterkste was.

Moelijk te voorspellen

Van tevoren waren er natuurlijk favorieten, werd er gesproken over de bekende namen, maar voor het eerst in jaren was het de afgelopen weken weer eens moeilijk te voorspellen wie deze editie van de Ronde van Vlaanderen ging winnen. Zochten naar de uitslagen van andere wedstrijden hielp niet: elk van de acht eendagswedstrijden in de Women's World Tour dit seizoen leverde een andere winnaar op.

Zo won Kopecky van SD-Worx, titelverdedigster in Vlaanderen, die andere klassieker Milaan-Sanremo. Haar ploeggenoot Lorena Wiebes greep de zege in In Flanders Fields (Gent-Wevelgem). Vollering, die uitkomt voor het Franse FDJ-Suez, was de beste in Omloop Het Nieuwsblad, terwijl de Zwitserse Marlen Reusser van het Spaanse Movistar woensdag Dwars door Vlaanderen won.

Genoeg teams dus die reden hadden om zich kansrijk te wenen op zondagochtend bij de start in Oudenaarde. Bij de teambus van SD-Worx dook een medewerker verkleed als paashaas in wiewerouterfit op; Kopecky ging er lachend mee op de foto. Bij FDJ-Suez had Vollering genoeg tijd om met haar Friese stabiel te spelen.

Vollering koerste in het verleden in de Ronde van Vlaanderen altijd voor ploeggenoten, zoals Kopecky, Chantal van den Broek-Blaak en Anna van der Breggen, die net even hoger werden ingeschat dan zij als het aankwam op het korte klimwerk dat de Vlaamse kasseienheuvels vereisen. Wel reed Vollering al vier keer naar een top10-klassering en werd ze in 2023 tweede achter ploeggenote Kopecky.

Dit jaar stond Vollering voor het eerst als uitgesproken kopvrouw aan de start. Het was een van de redenen waarom ze anderhalf jaar geleden de Nederlandse ploeg SD-Worx verliet en besloot om voor het Franse FDJ-Suez te gaan rijden, vertelt Vollering na afloop. „Als ik in het verleden het kopmanschap deelde, vond ik het soms makkelijker om me op te offeren voor mijn ploeggenoot, want dan hoefde ik de druk niet te voelen. Dit is moeilijker, alle druk lag 100 procent op mijn schouders. Maar ik wist dat ik er goed mee om kon gaan.”

Zondagochtend heerst in het peloton vrees voor de weersomstandigheden. Het gaat misschien regenen, waardoor de kasseienklimmetjes in griploze ijsvloeren kunnen veranderen; het gaat misschien waaien, waardoor het peloton door waaiervorming in stukken kan breken. De regen blijft uit, maar de wind speelt een rol in het begin van de koers. De rensters hangen schuin tegen de wind in om valpartijen te voorkomen; ze hoort het gieren op de televisiebeelden. Enkele keren dreigt het peloton uit elkaar te vallen, telkens wordt

het met grote krachtsinspanningen maar net voorkomen.

Zo worden de relatief makkelijke, want vlakke, eerste 80 kilometer toch zwaar; in het voordeel van Vollering. Omdat ze de explosiviteit van enkele van haar concurrenten mist, moet zij het verschil maken bergop, en hoe vermoeider iedereen aan de Vlaamse kasseienheuvels in de finale begint, hoe groter de kans dat zij daar kan wegrijden.

Vollering kan daarbij profiteren van een sterke ploeg. Elise Chabbey had al laten zien in topvorm te zijn door Strade Bianche te winnen. „Als je de sterkste renster ter wereld in je ploeg hebt, dan helpt dat enorm om beter te worden”, zegt de Britse renster nadat ze als vijftiende is gefinisht. Het is ook makkelijk om te rijden voor een kopvrouw als Vollering, voegt ploegmaat Amber Kraak (zestigste) daar even later aan toe. „Als je weet dat ze kan winnen, kun je net even verder door je pijngrens heen.”

Tot aan de Hotond op 26 kilometer voor de streep zorgt het werk van Vollering's ploeg voor een afvalrace. Alleen een elitegroepje van vijf vrouwen blijft over; Wiebes is dan al lang uit zicht verdwenen.

Oude Kwaremont

Het moet gebeuren op de Oude Kwaremont, een van klassieke klimmetjes vol kasseien met een lengte van 2,2 kilometer en een stijgingspercentage van 4 gemiddeld. Franziska Koch van FDJ-Suez geeft nog een keer gas, en dan is het de

beurt aan Vollering. Zonder uit het zadel te komen versnelt ze zo hard dat ze in enkele seconden een gat slaat. Bijtend op haar tanden stampt ze door naar boven, en daar op de top is het beslist.

Het gat van twintig seconden wordt in de laatste zestien kilometers alleen maar groter; op de streep zijn het er veertig. Vollering heeft alle tijd om haar overwinning te vieren, en doet dat door haar handen naar elkaar te brengen en een buiging te maken. „Namasté”, legt ze na afloop een tikje emotioneel uit. „Het is vandaag de *International Day of Calm*. Ik mediteer sinds begin dit jaar elke dag en heb daar heel veel aan in mijn wedstrijden, dus ik wilde er graag iets mee doen.”

Vollering wijst naar haar hoofd. „Hier is waar het uiteindelijk allemaal moet gebeuren.” De afgelopen jaren was Vollering goed, maar er was ruimte voor verbetering. Hoewel Vollering vorig jaar als nummer 1 van de wereldranglijst afsloot en de Vuelta d'Espana, Strade Bianche en het EK won, lukte het haar de afgelopen twee seizoenen niet haar grote doelen te verwezenlijken: het winnen van de Tour de France (ze werd twee keer tweede) en de wereldtitel.

Dit jaar is ze weer helemaal terug aan de top. „Daarom voelt deze overwinning ook heel speciaal”, zegt Vollering. „Dit is de eerste keer dat ik vol voor deze koers ben gegaan en dat het hele team om mij heen was gebouwd. Om het dan gelijk af te kunnen maken is *really nice*.”

Vollering wijst naar haar hoofd. „Hier is waar het uiteindelijk allemaal moet gebeuren”

WIELRENNEN

Een voor een schudt Tadej Pogacar de concurrenten af

In een genadeloze afvalrace won Tadej Pogacar zondag zijn derde Ronde van Vlaanderen. Voor zijn rivalen resteerde na afloop niets anders dan nederigheid en relativering.

Thijs Niemantsverdriet

.....
OUDENAARDE

Het leek een ingestudeerde choreografie, de aankomst van de Ronde van Vlaanderen afgelopen zondag. Of een tijdrif. In de Minderbroederstraat, de kaarsrechte en nogal sfeerloze asfaltweg in Oudenaarde waar traditioneel het finishdoek hangt, kwam Tadej Pogacar als eerste over de finish. Alleen. Op 34 seconden volgde de nummer twee, Mathieu van der Poel. Ook in z'n eentje.

Daarna volgende de nummers drie, vier en vijf. Telkens alleen, telkens met minstens een halve minuut verschil. De speaker had rustig de tijd om iedere renner af te kondigen, het publiek applaudeerde netjes.

De vijf solo-aankomsten vormden een perfecte afspiegeling van de genadeloze afvalrace die deze Ronde van Vlaanderen was. Tadej Pogacar, op zijn 27ste nu al de beste wielrenner allertijden, schudde zijn belangrijkste rivalen deze zondag een voor een af, soms met speels gemak - en dat terwijl hij de laatste jaren in de klassiekers zelden was gestart met zoveel sterke uitdagers.

Met zijn zege in Vlaanderen staat Pogacar dit seizoen op een score van drie uit drie: drie wedstrijden gereden, drie zeges. Eerder dit jaar won hij de Italiaanse klassiekers Strade Bianche en Milaan-Sanremo. Je zou er wanhopig van worden. Maar zo oogden zijn afgeschudde rivalen na afloop niet. Ze zagen er eerder gelaten uit. In de perstent achter de finish benadrukten ze de goede prestatie van zichzelf en hun team en de superioriteit van Pogacar. Zoals Mathieu van der Poel het verwoordde: „Ik heb gedaan wat ik kon, maar Tadej was weer de sterkste”.

Het smalle klimmetje

De Ronde van Vlaanderen barstte dit jaar vroeger open dan ooit: op de Molenberg, met nog 104 kilometer te gaan. Op het smalle klimmetje vol schots en scheef liggende kasseien plaatste Pogacar's ploeg UEA Team Emirates een dermate harde versnelling dat er vooraan nog maar een man of vijftien overbleef. In die groep zaten de vier belangrijkste uitdagers van Pogacar: Van der Poel, Mads Pedersen uit Denemarken en de Belgen Remco Evenepoel en Wout van Aert.

56 kilometer en een opgeveegde vroege vlucht verder volgde de volgende schifting. Tijdens de tweede beklimming van de Oude Kwaremont ging het grootste deel van de

Tadej Pogacar komt juichend over de eindstreep in Oudenaarde, hij heeft voor de derde keer de Ronde gewonnen. FOTO ERIC LALMANDI / AFP

kopgroep overboord. Eventjes, ter hoogte van de kerk in het dorpje Kwaremont, reden de vijf favorieten samen. Maar nog voor de top van de ruim twee kilometer lange klim was bereikt, waren Van Aert en Pedersen al gelost. Nog drie renners over: Pogacar, Van der Poel, Evenepoel.

Op de helling erna, de Paterberg, zorgde Pogacar opnieuw voor een

„Als er één gozer sterker is, dan kan ik daar niets aan doen

Mathieu van der Poel wielrenner

eliminatie: Evenepoel eraf. Een aantal keer leek de olympisch kampioen tijdrijden, die zijn eerste Ronde van Vlaanderen reed, te kunnen terugkeren, maar dat wilde Pogacar niet - dus kwam Evenepoel er steeds net niet bij. Bij de derde en laatste bestijging van de Oude Kwaremont de exit van Pogacar's laatste concurrent: Van der Poel. De laatste 13 kilometer solearde Pogacar naar de finish.

Pogacar was na afloop zeer te spreken over de koers. De wedstrijd had „aan alle verwachtingen voldaan” en „iedereen had zijn ballen op tafel gelegd”. Voluit koersen, daar hield hij van. Pogacar complimenterde zijn concurrenten. Van der Poel had in de vijfendertig kilometer dat ze samen op kop waren, „goed en eerlijk gekoerst, zoals altijd” en Evenepoel had „een briljante wedstrijd gereden.” Zijn rivalen en hij, zo concludeerde Pogacar, tillen elkaar „samen naar een

hoger niveau.”

En die rivalen zelf? Die serveerden in de perstent een flinke portie nederigheid en zelfrelativering uit. „Ik heb dit seizoen mijn hoogste niveau ooit, vandaag heb ik een van mijn beste prestaties ooit geleverd”, zei Van der Poel. „Maar als er één gozer sterker is, dan kan ik daar niets aan doen.”

En zo ging het verder. Remco Evenepoel (derde): „Het sloopwerk van Pogacar was *impressionant*. Derde worden is het resultaat waarop ik had gehoopt.” Wout van Aert (vierde): „Uiteindelijk is het ieder voor zich.” Mads Pedersen (vijfde): „Als ik beter kon, zou ik hoger eindigen.” Van der Poel, nog een keer: „Als er eentje beter is, moet je eerlijk zijn tegen jezelf en het accepteren.”

Met zijn zege in Vlaanderen staat Pogacar nu gelijk met zeven andere renners die de Ronde ook drie keer wisten te winnen. Onder hen Van der Poel, de Belgen Johan Museeuw en Tom Boonen, en de Zwitser Fabian Cancellara. Wint Pogacar een vierde Ronde, dan is hij in zijn eentje recordhouder. Dat dat zal gebeuren, daar twijfelt niemand aan.

Rivalen

Of Pogacar dacht dat zijn rivalen het nog leuk vonden om tegen hem te rijden? „Ik weet het niet”, zo luidde zijn antwoord na afloop. „Misschien sommigen wel en anderen niet.” Dacht hij niet dat ze inmiddels enigszins wanhopig zijn, ondanks alle getoonde goede moed na afloop? „Tja, ik heb drie koersdagen gehad dit seizoen. Weet je hoeveel andere wedstrijden er dit jaar geweest zijn?”

Links: Paul Wanner, Dennis Man, Guus Til en Ivan Perisic (van links naar rechts) vieren het derde doelpunt van PSV. Rechts: Fans van PSV tijdens de met 4-3 gewonnen thuiswedstrijd tegen FC Utrecht.

ANALYSE LANDSTITEL PSV

Overmacht PSV legt het bestuurlijk falen van Ajax en Feyenoord bloot

De binnenlandse superioriteit van PSV, met de derde titel op rij, is het gevolg van bestuurlijke daadkracht en continuïteit. Iets dat ontbreekt bij de kwetsbare concurrenten Ajax en Feyenoord.

Steven Verseput

EINDHOVEN

Het is de koele, nuchtere benadering die kenmerkend is voor de bestuurlijke top van PSV. Ook als het goed gaat moet iedereen „scherp blijven” en zijn „doelen halen”, zegt algemeen directeur Marcel Brands. Niet alleen bij de voetbalafdeling, ook bij de commercie en kaartverkoop. Het risico is volgens hem dat succes snel als vanzelfsprekend wordt gezien. „Dat het allemaal wel loopt. Nee, het komt niet vanzelf, je moet er elke keer weer hard aan trekken.”

Brands zit daarom ook niet in de projectgroep voor de organisatie van de festiviteiten rond de 27ste landstitel. „Daar kan ik niet tegen”, zegt hij in een gesprek met verschillende media op zijn kantoor in het Philips Stadion in aanloop naar een kampioenschap dat PSV dan bijna niet meer kan ontgaan. „Ik ben te veel sportman, moet eerst de prijs binnenhalen, dan komt het feest wel.”

Dat feest is er nu. Na nederlagen in de competitieduels tegen NEC en Telstar richtte PSV zich zaterdag thuis tegen FC Utrecht op met een 4-3 overwinning. Uitblinker Ismael Saibari zette met twee fraaie treffers een vroege 2-0 achterstand recht en bood Guus Til de assist voor 3-2. Na de gelijkmaker van Jesper Karlsson schoot invaller Couhaib Driouch PSV in blessuretijd naar de winst. Domper was het uitvallen van international Jerdy Schouten met een ernstige knieblessure, waardoor hij ook het WK moet missen. Maar toen achtervolger Feyenoord zondag niet wist te winnen bij Volendam (0-0), was de titel voor PSV vijf wedstrijden voor het einde van het seizoen een feit.

Een titelstrijd is het nooit echt meer ge-

worden sinds PSV eind oktober won bij Feyenoord, dat dan nog koploper is. De verhoudingen in de top worden die koude herfstmiddag duidelijk, zo dominant is PSV. Ajax is dan al ingestort, Feyenoord volgt niet lang daarna, terwijl PSV zeer constant blijft. Het is zelfs een van de snelste - dus vroegst in het seizoen - landstitels van de Eredivisie.

Topclubniveau

Dat onderstreept de binnenlandse superioriteit van PSV en toont het falen van traditionele concurrenten Ajax en Feyenoord. Droogjes merkt Brands op dat Ajax - op het moment van gesprek - twaalf van de 27 duels heeft gewonnen. „Dat is beneden topclubniveau natuurlijk. Ik zeg altijd: je moet 25 of 26 wedstrijden winnen om kampioen te worden.”

Bepalend in dit succes zijn de bestuurlijke ervaring, daadkracht en continuïteit van PSV tegenover de soms chaotische ontwikkelingen in de bestuurskamers van Feyenoord en Ajax. Met name Ajax kende veel wisselingen in de top - alleen al vier verschillende technische directeuren in de laatste vier jaar.

Elementair is ook het vakmanschap van Peter Bosz, de coach die tot zijn aanstelling bij PSV de naam had vrijwel nooit wat te winnen. Nu dus zijn derde landstitel op rij bij PSV. Hij transformeerde van een coach die altijd spektakel brengt tot een trainer die ook prijzen veroverd - al zal hij zelf zeggen dat hij niet fundamenteel anders is gaan werken.

Je vraagt je af waar Ajax nu had gestaan als zij in de zomer van 2023 ook voor Bosz waren gegaan. Het werd Maurice Steijn. Al is het ook de vraag of Bosz in Amsterdam net zo onvertoorbbaar had kunnen slijpen aan zijn risicovolle, offensieve speelstijl als hij nu bij PSV doet, in de vaak zo geprezen kalmte van de bosrijke De Herdgang. Een gegeven is dat in

de drie PSV-seizoenen onder Bosz, Ajax inclusief interimers zeven verschillende hoofdtrainers had.

'De gelederen gesloten'

Dergelijke onrust was ver te zoeken bij PSV, hoe diep de club aan het begin van de tweede helft van vorig seizoen ook viel. Een voor-sprong van negen punten werd verspeeld op Ajax, de bijna-kampioen. „Toen het gemor naar aanleiding van tegenvallende sportieve resultaten in sommige kringen grote proporties aannam, hebben we met de directie en de technische staf van PSV de gelederen gesloten weten te houden en de rust bewaard”, schrijft de raad van commissarissen in het laatste jaarverslag. Het „vertrouwen” in mensen op „relevante posten” bleef.

„Hier is niet de paniek ontstaan die je elders wel zou hebben”, zegt Brands.

Bosz kreeg zo voor het eerst de kans om een sportieve crisis bij een topclub te bezwe-

ren - waar hij bij Borussia Dortmund, Bayer Leverkusen en Olympique Lyon die tijd niet kreeg na een slechte reeks. Nu terugblikkend zegt Brands dat de directie al in die precare fase, begin april 2025, Bosz had laten weten dat zij zijn contract wilden verlengen (wat recent ook gebeurde).

Het tekent de constructieve samenwerking. „De lijnen zijn kort en prettig”, zegt Brands. Binnen zijn eigen directie - „we delen alles”. Tussen Brands en de raad van commissarissen. Tussen Brands, Bosz en technisch directeur Earnest Stewart - Bosz benadrukt vaak de goede onderlinge verhoudingen.

Op alle niveaus is er consistentie. Bosz ligt tot 2028 vast, Brands tot 2029, rvc-voorzitter Robert van der Wallen tot 2028. „Wat belangrijk is: we hebben geen ego's”, zegt Brands. „Er is niemand die zich meer voelt of op de voorgrond wil.”

Goede mensen - duidelijke organisatie. De bestuurders van de stichting PSV Voetbal, die 99,9 procent van de aandelen beheert, staan op gepaste afstand. „Daar zit ik vier keer per jaar mee, dat gaat in een prima verstandhouding”, zegt Brands. De club is bijzonder efficiënt georganiseerd in vergelijking met de concurrentie - volgens Brands heeft PSV van de top drie „de meest eenvoudige governance”.

Dat zien ze bij Ajax ook. Een voormalig commissaris van die club noemde eerder in gesprek met NRC de structuur van PSV als voorbeeld. De beursgenoteerde onderneming doet nu onderzoek naar de bestuursstructuur, na een conflict tussen de rvc en de bestuursraad van de vereniging, die 73 procent van de aandelen heeft. De bestuursraad wordt vaak verweten dat zij zich te veel bemoeit met het beleid.

Marcel Brands algemeen directeur PSV

Uitblinker Ismael Saibari geeft de voorzet waaruit Guus Til PSV op een 3-2 voorsprong zet tegen FC Utrecht. FOTO'S TOBIAS KLEUVER / ANP

„We willen komen tot efficiëntere manier van samenwerken en een geringer verloop van commissarissen”, zei Dirk Anbeek, vice-voorzitter van de rvc, onlangs op een aandeelhoudersvergadering van Ajax.

„Ajax is te veel een democratie geworden. Te veel gremia”, zei voormalig technisch directeur Alex Kroes in oktober in het blad van de supportersvereniging. „Te veel onduidelijkheid maakt Ajax onbestuurbaar.” Hij vertrok recent, net als vier commissarissen, onder wie voorzitter en voormalig wethouder Carolien Gehrels.

Interessant is dat de nieuwe president-commissaris, de Amsterdamse vastgoedman Lesley Bamberger, een vergelijkbaar profiel heeft als PSV-voorzitter Van der Wallen: beide miljardairs zijn bekende, invloedrijke ondernemers in de regio waar hun club zit. De rvc van Ajax, zei Anbeek, zocht een voorzitter „die daadkracht uitstraalt”. Daarin is een parallel te zien met de ondernemerszin die Van der Wallen, oprichter van BrandLoyalty, bij PSV brengt. „Hij ziet overal kansen”, zegt Brands.

Die bestuurlijke invloed is bij PSV onmiskenbaar. Het was Van der Wallen die Brands overtuigde om na zijn eerdere periode als technisch directeur bij PSV in 2022 terug te keren. Op zijn beurt haalde Brands later Stewart (na het turbulente vertrek van 'td' John de Jong) bij zijn directie. Het waren Brands en Stewart die in mei 2023 thuis bij Bosz in Apeldoorn voor het eerst spraken over een mogelijke aanstelling. Met terugwerkende kracht is daar de basis gelegd voor de huidige suprematie.

PSV loopt verder weg

Het kan „natuurlijk” gebeuren dat Ajax of Feyenoord „wel eens een keer kampioen

worden”. Zoals in de situatie dat zij „een goede trainer” hebben, of een „goede selectie”, zei Van der Wallen half januari in *De Rood Wit Podcast*, gericht op PSV-fans. Maar zij komen niet in de buurt van de „stabiliteit” die PSV kent. „Dat komt met name omdat de governance hier ontzettend goed geregeld is. Ik denk niet dat Feyenoord en Ajax daar ooit aan kunnen komen.”

Want net als Ajax kent ook Feyenoord een ingewikkelde bestuurlijke- en eigendomsstructuur. Door de vele organen en stichtingen praten (in)direct enkele tientallen mensen mee over het beleid van de club. Het AD schreef een jaar geleden dat de rvc de organisatiestructuur heeft laten doorlichten, al zegt een clubwoordvoerder nu tegen NRC dat een dergelijk onderzoek niet is uitgevoerd.

Toch is het evident dat Feyenoord probeert de organisatie te versimpelen. De club werkt aan het uitkopen van de Vrienden van Feyenoord, een welvarende groep ondernemers die een kleine 49 procent van de aandelen heeft (en daarmee twee leden in de rvc) sinds zij in 2010 de club redde van de financiële ondergang. Daarnaast is de club dicht bij een - langgekoesterde - eenwording met het stadionbedrijf; dat is nu nog een aparte entiteit, de profclub is huurder.

Door deze ontwikkelingen hoopt de Feyenoord-top de club in de toekomst eenvoudiger en effectiever te kunnen besturen. De realiteit is dat PSV inmiddels al veel stappen verder is. Redelijk geruisloos werkt de club-leiding sinds geruime tijd met de gemeente aan een plan voor een ingrijpende stadionuitbreiding, dat onlangs werd gepresenteerd. Als enige van de drie topclubs is PSV eigenaar van het stadion en kan dus sneller handelen.

De club wil in 2027 beginnen met de ver-

bouwing en groeien naar 52.000 tot 58.500 plaatsen, tegen ruim 35.000 nu. Binnenkort wordt een vergunning aangevraagd, de oplevering staat gepland voor 2030. De geschatte kosten, waarvan de financiering nog moet worden geregeld, zijn 350 tot 450 miljoen euro. „Het is misschien wel een aanzet voor een nieuw tijdperk van PSV”, zei Brands in december op het clubkanaal.

„De regio groeit, het bedrijfsleven groeit”, zegt hij nu. „De afgelopen jaren hebben we in elk hoekje geprobeerd er een stoel bij te zetten of een skybox bij te bouwen. Er is zoveel

vraag.” De wachtlijst voor seizoenkaarten staat op 22.000. Door de uitbreiding zal PSV (171 miljoen euro omzet vorig seizoen) financieel een sprong maken, naar een omzet van „200 miljoen plus” voorspelde Van der Wallen in de podcast.

Nog 'doodziek' van verlies

Die ontwikkeling is een groot contrast met Feyenoord, dat de afgelopen decennia verschillende stadionplannen - nieuwbouw of verbouwing van de Kuip - zag passeren of mislukken. Inmiddels is het achterstallig onderhoud in de Kuip zo ver opgelopen, dat zodra de club het stadion in handen krijgt er 69 miljoen moet worden geïnvesteerd (tot 2034) enkel om het „in stand te houden”, zei financieel directeur Pieter Smorenburg in het AD. Stilstand dus, want voorlopig komt er geen ingrijpende verbetering of uitbreiding.

Zo heeft PSV het momentum, terwijl de concurrentie kwetsbaar is. Onduidelijk is nog wie er volgend seizoen trainer is bij Ajax, terwijl Robin van Persie al maanden onder druk staat bij Feyenoord. Al weet Brands hoe vlug het kan kantelen. „Als Ajax de dingen weer goed gaat doen, kunnen ze heel snel weer zijn waar zij willen zijn.”

En er valt zelf nog genoeg te verbeteren, ziet Brands. Hij noemt de doorstroom vanuit de jeugdopleiding, die achterblijft. En de nipte uitschakeling in de competitiefase van Champions League en het verlies tegen NEC in de halve finale van KNVB-beker doen hem nog altijd pijn. „We hadden potverdorie die bekerfinale moeten halen.”

En noem Volendam-uit, PSV verloor daar half februari uit het niets, en Brands zucht. Daar is hij nog altijd „doodziek” van. Om daar snel aan toe te voegen dat het wel zal wegzakken als de titel binnen is.

”
Natuurlijk kan het wel eens een keer gebeuren dat Ajax of Feyenoord kampioen worden

Robert van der Wallen voorzitter raad van commissarissen PSV

De kunsttaal heeft een *slop*-probleem

In de kunstwereld vliegen pretentieuze, betekenisloze termen als *'intersectionality'* je om de oren, merkt *Sophie Dieudonné*, en AI maakt dat nog erger. Het is beter om gewoon te zeggen: ik snap dit werk niet, maar het raakt me.

Intersectionaliteit? Wanneer ik een willekeurige bezoeker in het Stedelijk Museum zou vragen wat dit betekent, zou menigen het volgens mij niet zo één-twee-drie kunnen uitlegen. Maar toch lees je het in de begeleidende tekst bij ieder kunstwerk, elke werkbeschrijving en open call.

Ironisch genoeg is intersectionaliteit - het elkaar kruisen en versterken van verschillende vormen van onderdrukking en uitsluiting - in de kunstwereld zelf een instrument van uitsluiting geworden. Het woord, bedacht om de meest gemarginaliseerde stemmen hoorbaar te maken, functioneert nu als toegangscode voor de meest geprivilegieerde ruimtes. Je moet het kennen om erbij te horen. Je moet het gebruiken om serieus genomen te worden. En je hoeft het niet per se te begrijpen.

In 2012 publiceerden Alix Rule en David Levine hun essay *International Art English*. Ze analyseerden duizenden persberichten en identificeerden iets wat iedereen in de kunstwereld al aanvoelde maar niemand had uitgesproken: we schrijven in een eigen taal. Een taal die eruitziet als Engels of Nederlands, die de structuur heeft van academisch proza, maar die in werke-

lijkheid door niemand wordt gesproken - zelfs niet door de mensen die haar schrijven.

Intellectuele hoogte

International Art English was tot op het pijnlijke af herkenbaar. Je ziet ze ook nu nog overal voorbijkomen: de op eenstapelingen van abstracties, de zinnen die steeds langer worden zonder ergens aan te komen, woorden als *'liminal'*, *'phenomenological'*, *'post-post-modernism'* - niet om iets te verduidelijken, maar om een bepaalde intellectuele hoogte te suggereren. Rule en Levine toonden aan dat dit dialect niet het gevolg was van complex denken, maar van sociaal gedrag. We schreven zo omdat iedereen zo schreef. We schreven zo omdat het erbij hoorde.

Door onze teksten steeds verder te academiseren en vol te proppen met pretentieuze woorden, hebben we ervoor gezorgd dat die woorden geen betekenis meer dragen. We hebben niet door dat we in feite *slop* - gratuite, inhoudsloze rommel - aan het maken zijn. En tot overmaat van ramp zijn er nu machines die dat sneller en gladder doen dan wij ooit konden.

AI-schrijftools hebben het Internationaal Art English niet vervangen, ze

hebben het geperfectioneerd. ChatGPT schrijft vloeiender IAE dan welke curator dan ook. Het produceert moeiteeloos teksten waarin *'intersectionality'* en *'embodied experience'* in precies de juiste dichtheid voorkomen. Het klinkt professioneel. Het klinkt diepzinnig. Het klinkt als alles en dus als niets.

Wat AI doet met kunstteksten, is wat de kunstwereld met het begrip *'intersectionaliteit'* heeft gedaan, maar dan sneller: ze haalt het individu uit de taal. Waar voorheen een schrijver worstelde met een formulering - en in die worste-

ling soms iets authentieks produceerde - staat nu een prompt. Waar voorheen een stem klonk, klinkt nu een statistisch gemiddelde van alle kunststukken waarop het model is getraind.

Door AI gegenereerde kunststukken zijn *slop* in de zuiverste vorm. Niet omdat ze slecht geschreven zijn - ze zijn vaak technisch foutloos. Maar omdat er niemand in zit. Geen twijfel, geen eigenzinnigheid, geen moment waarop de schrijver iets riskeerde. Het is tekst die probeert te *linken* als iemand die iets te zeggen heeft.

Uitdrukking van exclusiviteit

We zouden ons moeten afvragen voor wie we eigenlijk schrijven. Als het antwoord is: voor elkaar, voor dezelfde duizend mensen in de inner circle - prima. Maar heb het dan niet over inclusiviteit. En plak er dan geen woord als *'intersectionaliteit'* op als decoratie, terwijl de tekst zelf juist een uitdrukking van exclusiviteit is.

De kunstwereld heeft een eerlijkheidsprobleem. We verstoppem ons achter dit jargon omdat dat makkelijk is dan toe te geven dat we niet altijd iets te zeggen hebben.

Misschien moeten we daar beginnen: bij het niet weten. Bij de durf om een zaal binnen te lopen, naar een werk te kijken en te zeggen: ik weet niet precies wat ik hiervan vind, maar ik ga het niet opvullen met woorden die niet van mij zijn.

De interessantste gesprekken die ik heb gevoerd over kunst begonnen niet met *'intersectionality'* of *'liminality'*. Ze begonnen met iemand die zei: ik snap het niet helemaal, maar het raakt me, en die vervolgens probeerde uit te leggen waarom. In eigen woorden. Harperende, onacademische, eerlijke woorden.

Sophie Dieudonné is schrijver, kunstenaar en oprichter van Creatives in Conversation, een platform waar ze mensen uit de kunst- en cultuursector interviewt.

CORRECTIES EN AANVULLINGEN

Energieverbruik

In het artikel *Den Haag blijft opvallend stil* (2/4, p. 13) werd vermeld dat Nederland bijna een derde minder energie verbruikt dan vóór de vorige crisis. Dat betrof het energieverbruik van huishoudens, niet van heel Nederland.

Lezersbrieven

In *We hebben journalisten nodig die alle kleine stapjes optellen* (4/4, p. 014) stond dat Bas Erlings voorzitter is van de actiegroep Voor ons Nederland. Hij is bestuurslid.

Tentoonstelling van **Nepalese kunstenaar Tsherin Sherpa** in Hong Kong, vorige maand. FOTO PETER PARKS / AFP

Commentaar

ISRAËLISCHE DEMOCRATIE

Met nieuwe wet op de doodstraf legaliseert Israël het doden van Palestijnen

Op zijn revers droeg hij een speldje in de vorm van een strop. En toen de wet aangenomen was, opende hij een fles champagne op de Knesset-vloer. De Israëlische minister Itamar Ben-Gvir (Nationale Veiligheid) deed geen moeite om zijn vreugde te verbergen dat Palestijnen die een Israëlër doden voortaan de doodstraf opgelegd krijgen, te voltrekken door ophanging - aan dodelijke injecties willen Israëlische artsen niet meewerken.

Elke opgelegde doodstraf is er een te veel. De argumenten voor deze stelling zijn talrijk: het is een inhumane straf, er is altijd een kans dat de geëxecuteerde toch onschuldig was, en niet bewezen is dat deze ultieme terechtstelling een afschrikwekkende werking heeft. Beschaaft landen brengen geen mensen ter dood.

In Israël bestond de doodstraf al. Tweemaal werd ze ook ten uitvoer gebracht. De eerste keer gebeurde dat een maand na oprichting van de staat, in juni 1948, toen legerofficier Meir Tobianski op verdenking van spionage voor het vuurpeloton gebracht werd. Na zijn executie bleek zijn onschuld. De tweede, bekende voltrekking betrof, in 1962, de hoge nazi Adolf Eichmann, verantwoordelijk voor het opzetten van de transporten naar gaskamers. Later werd de doodstraf nog weleens opgelegd, maar niet meer uitgevoerd.

Is het opnieuw activeren van de doodstraf op zichzelf al een beweging de verkeerde kant op, problematisch is ook het racistische karakter van de wet. De wetstekst is op zo'n manier verwoord dat het onwaarschijnlijk is dat de straf ooit aan een Joodse Israëlër opgelegd zal worden. Een cruciaal element is immers dat de straf geldt voor moorden die gepleegd worden met als doel om het bestaan van de staat Israël te ontkennen.

Het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Italië en Duits-

Wat de nieuwe doodstrafwet nog schokkender maakt is dat Israëlische machthebbers het racistische karakter ervan openlijk viëren

land stelden in een later ook door Nederland onderschreven verklaring dat het aannemen van dit wetsvoorstel de democratische principes van Israël in gevaar brengt. Hoewel hun verzet tegen de wet volstrekt begrijpelijk is, mist deze reactie toch het punt.

Het is niet dit wetsvoorstel dat de Israëlische democratie overboord kiepert; dat doet het gehele beleid van de regering-Netanyahu. Die regering schendt op alle

mogelijke manieren het internationaal recht en de mensenrechten, breekt democratische beginselen zoals de onafhankelijkheid van de rechtspraak af, behandelt niet-Joden als tweederangsburgers en martelt Palestijnse gevangenen.

Ook zonder deze nieuwe wet waren Palestijnen hun leven al allerminst zeker. Tienduizenden vrouwen, mannen en kinderen in Gaza verloren hun leven door de tamelijk ruime Israëlische interpretatie van gerechtvaardigde nevenschade bij de nietsontziende jacht op Hamas-militanten. Op de Westelijke Jordaanoever trekken gewapende kolonisten brandstichtend rond, met als openlijke inzet om Palestijnen uit het gebied te verdrijven ten faveure van hun illegale nederzettingen.

Dat de doodstrafwet zal worden gebruikt om te doden is al schokkend genoeg. Wat de wet nog schokkender maakt is dat Israëlische machthebbers het racistische karakter ervan openlijk viëren als middel ter vervolmaking van hun doel om volledig Joodse suprematie te bereiken in bezet gebied. De wet institutionaliseert het stilzwijgende gegeven dat in gebieden die onder Israëlische controle staan een Palestijns leven minder waard is dan een Joods leven. Dat is niets om trots op te zijn; dat is iets om je voor te schamen.

nrc webwinkel

Spectaculaire Saint-Émilion Grand Cru collectie

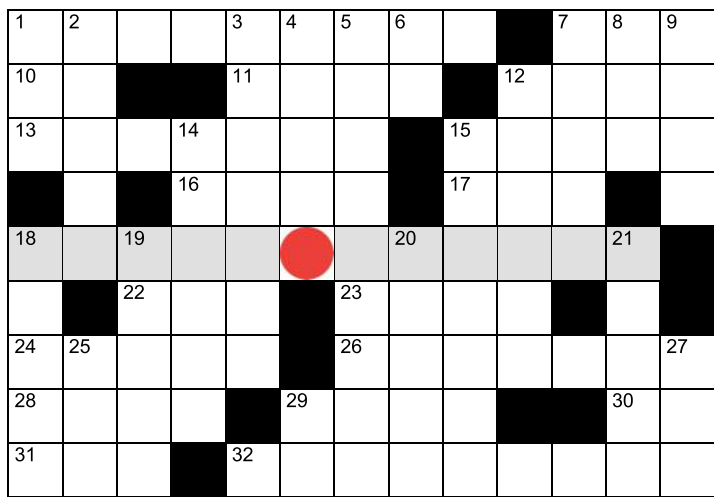
Slechts enkele kisten beschikbaar

Adviesprijs 170,00
135,00

Speciaal voor NRC selecteerden onze wijnexperts deze spectaculaire Saint-Émilion Grand Cru collectie. Afkomstig van een château dat recent is gepromoveerd tot Grand Cru Classé. Het gaat om jaargangen 2019, 2020 en 2021 van Château Rol Valentin, Saint-Émilion Grand Cru. Een buurchateau van de prestigieuze Cru Classé Château Valandraud. Overladen met internationale topscores, mede dankzij adviseur Stéphane Derenoncourt (o.a. Pavié-Macquin, Clos Fourtet).

Onze wijnen worden gratis thuisbezorgd vanaf €50
*minimale afname: 6 flessen, geldig tot en met 21 april 2026, zolang de voorraad strekt en onder voorbehoud van eventuele druk- of zetfouten. Bekijk ons volledige wijnaanbod op nrcwebwinkel.nl/wijn

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. 's Werelds oudste ___ centraal in virale crypto-oplichting' **7.** Knoopwijze **10.** P__sh__s **11.** *The ___ Tour*, Taylor Swift **12.** Ierse zanger en filantroop **13.** Synthetische samentrekking waarbij men loopt te zeiken **15.** ___ doen **16.** Past voor tekst of gram **17.** Zin **22.** ___ om hebben **23.** Straalvinnigen **24.** Naar zo'n teint streven zonnebaders **26.** Gladde jongen met een harde buitenkant **28.** 'Duurste ___ ooit verkocht voor 270 miljoen pond' **29.** Gewonen kat **30.** Gym **31.** Gelijk **32.** 'Fien ___ verruult Qmusic voor *Shownieuws*'

Verticaal: 1. Komt uit 29 horizontaal **2.** '___ verkocht door Unilever aan Amerikaanse McCormick' **3.** Yves __, oud-premier van België **4.** Kikkereitjes **5.** Zorgt van binnen voor het juiste ritme **6.** Daar draait het om **7.** 'Whole ___ Love' **8.** Kaartspel **9.** Past na 1 of 13 horizontaal **12.** De Heeren van de ___ Ster, *Jiskefet* **14.** Geniepig **15.** Zij is gewend aan teaën **18.** Poppenkast **19.** Khao pad, nam tok of tom kha **20.** Past na vals of auto **21.** Palazzo ___ **25.** Royaal **27.** Goku of Mieux **29.** Franse bv.

Oplossing puzzel 3 april. Horizontaal: 1. VREEMD 6. WESKI 9. HELM 10. OASE 12. SLIPPER 14. EDELE 17. ISN'T 18. RENÉE 21. OSTIA 23. MAAL 25. REEËN 26. INNEMEN 29. DOST 30. RENÉ 31. TIMMY 32. INSIDE Verticaal: 1. VHS 2. RELEASE 3. ELI 4. EMPIRIE 5. DOEND 6. WEERMAN 7. SIENA 8. IDEE 11. ARTEMIS 13. PS 15. DEALERS 16. LENGEND 19. NORIT 20. A-TEAM 22. ANDY 24. ANTI 27. MEI 28. NEE

In het midden: NAAR DE MAAN © Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

MARJOLEINE DE VOS

Een blik in de toekomst

En toen lag de vriendin die een afstapje niet gezien had ineens in het Dr. Sarphatihuis, een Amsterdams verpleeghuis. Beide enkels gebroken. Ze was vol goede moed, ze schreef vanaf de eerste dag de namen van de verzorgenden en hun land van herkomst op: Kameroen, Eritrea, Suriname, Syrië, Oekraïne, een doodenkele kwam ergens uit Nederland. Veel van hen hadden de taal op latere leeftijd moeten leren, hadden levensverhalen waarin landen en grenzen, gevaar en ontheemding een rol speelden. Wat wij toch eigenlijk eenvoudige biografieën hebben, verzuchtte mijn vriendin. Tuurlijk is er wel eens wat gebeurd. Maar vergeleken bij Meriam, Aïda, Safiya, Senait of Delila hebben wij niet veel meegemaakt. Dus probeerde ze vanuit het kleine kamertje waarin ze lag toch nog wat te werken, at de doorgekookte groenten en vis met de andere Amsterdammers op de afdeling, kreeg aardigheid in de contacten met mensen die ze anders nooit tegenkomt.

vies, volle luiers naast de wc, voor de wc niet meer dan een gordijn, een raam afgeplakt met een vuilniszak, een nachtdienst die weigerde een washandje aan te reiken. Niemand werkte er met plezier, en er was dan ook een groot personeelstekort. Ik voelde veel opstandigheid om haar situatie. Zoals ik me eerst verbeeldde dat ik me ook wel zou redden in zo'n huis, zo voelde ik nu dat het hier een ondraaglijke situatie betrof. Ze moest daar weg! Ze moest bij de zorgverzekeraar een klacht indienen!

*Ze moest daar weg!
Ze moest bij
de zorgverzekeraar
een klacht indienen!*

Mijn vriendin voelde weliswaar sterker dan ik dat er ook achter dit huis wel goede bedoelingen zaten, ze dacht aan de verhalen van Meriam, Aïda, Safiya, Senait of Delila, aan de van hun eigen vloer opgeraapte oude mensen die geen idee meer hadden hoe wonen ook weer ging, maar ook zij wilde er snel weg. Wat ook gelukt is.

Hoe geweldig zo'n huis eigenlijk is. De opgewekte hulpvaardigheid van vrijwilligers en personeel voor hulpbehoevenden van allerlei pluimage, de inzet, het bewonderenswaardige geduld. We vroegen ons af wat er van zo'n huis zou overblijven als het arbeidsmigranten veel moeilijker gemaakt zou worden. Sommigen van degenen die daar al jarenlang werkten, hadden nog steeds geen verblijfsvergunning.

Toch was het leerzaam op een bepaalde manier. Wat eerst een vrijblijvend, zij het enigszins zorgelijk gesprek geweest was over hoe een zorginstelling het moet redden zonder arbeidsmigranten, veranderde nu in een demonstratie van het antwoord. De aardige verzorgenden die van overal op de wereld hier hun best zijn komen doen, werkten niet in deze kliniek waar de arbeidsomstandigheden beroerd waren. En dus was er geen noemenswaardige zorg.

Het kabinet Jetten wil inzetten op arbeidsmigranten met veel opleiding. Dat lijkt niet op deze mensen te slaan of op de magazijnmedewerkers bij Albert Heijn, de vuilnismannen of de mensen in de bouw.

Een hulpbehoevende die de weg weet en zich financieel kan redden, kan ergens terecht waar het beter is. De rest moet proberen zich er met behulp van een fles desinfectiemiddel en een hoogopgeleide arbeidsmigrant doorheen te slaan.

Op een bepaalde manier werd mijn vriendin gelukkig van het Sarphatihuis, juist doordat iedereen er een plek vond. Helaas moest ze er weg, elders zou ze betere fysiotherapie kunnen krijgen. In de revalidatiekliniek in Amsterdam Oud-West bleek zorg te betekenen: 'zoek het zelf maar uit'. Het was er onbeschrijflijk

PAASONTBIJT

Mijn kleindochter van 4 had een paasontbijt op school en daarna gingen ze met de klas naar de kerk. Ik vroeg haar na afloop of er een meneer in de kerk een verhaal had verteld. Waarop ze zei: „Nee, de juf heeft een verhaal verteld over een kip.” Waarop ik doorvroeg: „En, vertelde ze over Jezus?” Ze ontkende, een beetje verontwaardigd: „Die is toch dood.” Om er vervolgens aan toe te voegen dat het wel zielig voor zijn moeder Maria is, maar dat die gelukkig met Kerstmis weer een „nieuwe andere baby” krijgt.

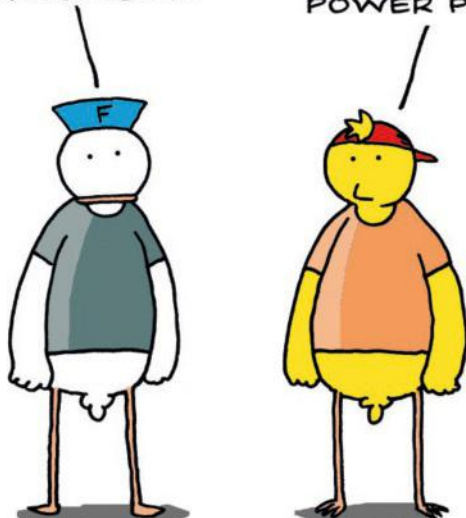
Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

Karen van Huygevoort

FOKKE & SUKKE
ZIJN NIEUWSGIERIG

EN WAT DOEN AMERIKANEN...

...OP TWEEDE POWER PLANT DAY?

RGVT

nrc > puzzels

NIEUW

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

							1	2
				8			7	
		5	9	4				
	3		6					
2	8			5				3
			7	1		3		
9					6			
		3	4				2	

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken. © Peter Ritmeester PZZL.com Rechts: de oplossing van gisteren.

7	5	3	9	1	2	6	4	8
8	2	6	5	3	4	9	7	1
4	9	1	8	7	6	2	3	5
6	7	4	3	9	5	8	1	2
5	1	8	2	4	7	3	9	6
2	3	9	1	6	8	4	5	7
1	6	5	4	8	9	7	2	3
9	8	2	7	5	3	1	6	4
3	4	7	6	2	1	5	8	9

Achterpagina.

Opera Sancta is even schokkend als grappig absurd

PAGINA C2

Cultuur

CULTUUR & MEDIA

In *Sancta* gebeurt eindelijk weer
eens echt wat op het operatoneel.
FOTO NICOLE MARIANNA WYTYCZAK

IN HET NIEUWS

ZAP

Lars Hammer (links) en zoon Filip in de documentaire *De laatste reis* (MAX, NPO2)

De zoon hoopte op zijn vaders 'comeback als mens'

Lou het een test zijn geweest van een hogere macht? Eens kijken of de 'globalisering van onverschilligheid', waar Leo XIV over sprak in zijn paasboodschap, zich ook uitstrekt tot onbenulligheden? Tot de kleine beledigingen van het nationale ego, zoals de beslissing van de paus om Nederlander dit jaar, voor het eerst in decennia, niet te bedanken voor de bloemen die vanuit Lisse en omstreken rond de Sint Pieter waren gelegd. Dat wil zeggen: geen bedankje tijdens de live registratie van de paasmis, die wereldwijd zo'n 100 tot 300 miljoen kijkers trekt. (Achteraf kreeg een Nederlandse bloemist wel degelijk een persoonlijk bedankje, maar dat haalde de uitzending niet.) De Nederlandse tv doorstond de test: er werd weinig tot niet over gezeurd in de programma's die volgden. Mijn eigen onverschilligheid werd op de proef gesteld door het programma Argos (HUMAN/VPRO).

Maakte nagenoeg dezelfde redactie ooit het interessante *Medialogica*, nu blijkt ze niet in staat ook maar één memorabel of enigszins interessant beeld neer te zetten in een aflevering over de strafbaarstelling van illegaliteit. Slechts meningen en navertelde ervaringen kwamen voorbij: radio op tv.

Vraag is of dat niet het lot is van serieuze journalistiek op tv. Het antwoord kwam niet veel later op dezelfde zender, NPO2. In *Bureau Buitenland* (VPRO) werd onder leiding van Sophie Derksen zonder een spoor van onverschilligheid en zelfs met enige schuwung gesproken over „de gevolgen van haat en verdeeldheid die conflicten zaaien”, om de paus nog een keer te citeren. De informatiedichtheid lag lekker hoog. En als iemand zoveel zo snel vertelt als schrijver Bas van Putten heb je ook minder pakkende beelden nodig. Dan is het al voldoende als hij met een grote rode marker landen omcirkelt waarvan iedereen weet waar ze liggen. Zie het als houvast in een maalstroem aan nieuwe, interessante informatie, dit keer over de auto-industrie.

Natuurlijk mag de informatieoverdracht lager, maar alleen als de beelden spreken. Zoals in de prachtige Zweedse documentaire *De laatste reis* (MAX), uitgezonden direct na *Bureau Buitenland*. Een zoon zet daarin alles op alles om zijn tachtigjarige vader van de totale onverschilligheid te genezen. De man was leraar Frans, geliefd onder zijn leerlingen. Het ging mis tijdens zijn pensioen. Zoon: „Iedereen wil jou uit die Belgische leren stoel halen.” Vader: „De levensvreugde is wel een beetje verdwenen.”

De zoon zit niet bij zijn terneergeslagen vader neer. Hij heeft een plan. Met zijn beste vriend neemt hij zijn vader mee naar Zuid-Frankrijk, waar die vroeger zo graag kwam. Uitgangspunt: dat hij „een comeback maakt als mens”.

Wat helpt is dat vader vroeger cassettebandjes insprak tijdens de jaarlijkse reis. Daarmee kan de zoon momenten reconstrueren die zijn vader ooit plezieren, tot aan een hoogoplopende ruzie in het verkeer toe. Het werkt. Vader geniet daadwerkelijk. De kijker geniet van hem en bewondert de actie van zoonlief. En dus heet de documentaire in de aankondigings-teksten: hartverwarmend.

Maar zo simpel is het gelukkig niet. *De laatste reis* is ook hartverscheurend, of in ieder geval ontluisterend. Want niet alleen de onverschilligheid van vader wordt gekraakt. Ook de overtuiging van de zoon gaat eraan dat vaders ondergang voor eerst een mentale kwestie is. Want nu vader eenmaal bereid is actie te ondernemen, blijkt hij van alles echt niet meer te kunnen. Het treurigste en tegelijk meest memorabele beeld uit de documentaire is een trillende hand: vader probeert uit alle macht een aubergine te snijden. Nog één keer zijn beroemde ratatouille bereiden. Het lukt niet. Ouderdom zit niet alleen tussen de oren.

Pieter van Os

Hoe schokkend is all-female blootopera Sancta nou echt?

SCHANDAALOPERA

Ja, iemands huid wordt live afgesneden, opgebakken en opgegeten. Maar de opera 'Sancta' van de Opera Vlaanderen is ook enorm grappig en feelgood.

Rahul Gandolahage

ANTWERPEN

Twee nonnen zingen, muziek uit Paul Hindemiths *Sancta Susanna*, over een non die haar seksuele gevoelens niet kan weerstaan. Dan komen er twee blote vrouwen op elkaar aflopen. Voor Susanna stoppen ze, en beginnen innig te zoemen, strelen en grijpen. De voorstelling is zo'n vijf minuten bezig, maar van dit beeld is voor mijn buurman al genoeg om zijn sjaaltje af te doen. Terwijl de scène met Susanna doorgaat lopen de vrouwen naar de achterwand, waar het zoenen langzaam overgaat in vingers, beffen, berijden en scharen. Ze kreuken precies op momenten dat de muziek even stilvalt. Inmiddels is er een heel ensemble blote nonnen van alle leeftijden, formaten, vormen en schaamhaardrachten bijgekomen.

Zo, *SANCTA* is begonnen. Opera Vlaanderen in Antwerpen heeft de all-female opera van de maximalistische regisseur Florentina Holzinger geprogrammeerd, waaromheen twee jaar geleden in Stuttgart enorme heisa ontstond vanwege 'flauvallend publiek' en rechtse protesten. Volgens het programmaboekje van Opera Vlaanderen trok „sensatiepers de voorstelling volledig uit haar context.” Daar zou Opera Vlaanderen best wel eens gelijk in kunnen hebben. Is *Sancta* nou zo schokkend, of schrikt het operapubliek in Duitsland gewoon snel, heb ik me meermaals afgevraagd.

In de opera *Sancta* van Opera Vlaanderen skaten nonnen naakt op een halfronde. FOTO NICOLE MARIANNA WYTYCZAK

Zeker, er gebeurt het een en ander waar je handen klam van worden. Daarover zo meer. Maar *Sancta* is vooral een bijna drie uur durend, gezellig blootcircus waarin je je ogen uitkijkt. Op de achterwand, een klimmuur, manoeuvreren blote vrouwen zich voortdurend in allerlei acrobatische standjes. Nonnen skaten naakt op een halfronde. 'De heilige geest', een roodharige vrouw, doet goocheltroukjes: ze tovert een duif tevoorschijn, en oneindig veel flessen rode wijn. De paus, gespeeld door een actrice met dwerggroei, wordt aan een robotarm bloedserieus prekend alle kanten opgetild en -gedraaid.

Naakte rollerdisco

Bovendien - waarom heeft de 'sensatiepers' dat niet opgeschreven? - is het absurdisme dat Holzinger in de voorstelling stopt vaak enorm grappig. Als er iets 'shockerends' gebeurt, wordt dat geneutraliseerd met kneuterige discodansscènes, gedanst door tig blote nonnen op rolschaatsen. Ook de naakte heavy metal scènes, met live gitaristen op skates en één liefelijk bloot netje dat satanistisch de longen uit haar lijf krijsst zijn even overweldigend als lachwekkend.

“Nou nou, is dat blote nou nodig?” Ja, dat blote is nou nodig. Alleen al het gemeende plezier van de vrouwen op het podium is een prachtig, jaloersmakend bevrijdend beeld. Maar het functioneert ook in Holzingers doel om kerkelijke, seksistische leefregels in het hemd te zetten. Want voor het naakt geldt de wet van het naaktstrand: als iedereen bloot is, valt bloed binnen een paar minuten niet meer op. Maar de kerkelijke regels en gebruiken waaraan voortdurend gerefereerd wordt, blijven wél absurd.

Wanneer worden je zenuwen dan wel op de proef gesteld? Met name wanneer bij een van de vrouwen een stukje huid uit haar zij ge-

sneden wordt, flink uitvergroot in beeld. Om bij de Jezus-metaforen te blijven, bakt ze het stukje huid met peper en zout in olie en voert dat als een hostie aan een blote medespeelster. Maar de echte 'oeefe's' komen pas uit de zaal als twee vrouwen met twee haken in de huid van hun rug het podium olopen. Die haken worden aan touwen aan het plafond vastgemaakt en met een ruk worden de vrouwen omhoog getrokken. De zwaardere van de twee begint er bij te bloeden. Kan een rug huid dit aan? Alsof ze die gedachten horen, beginnen de vrouwen als feeëriekeluchtacrobaten heen en weer te zwaaien.

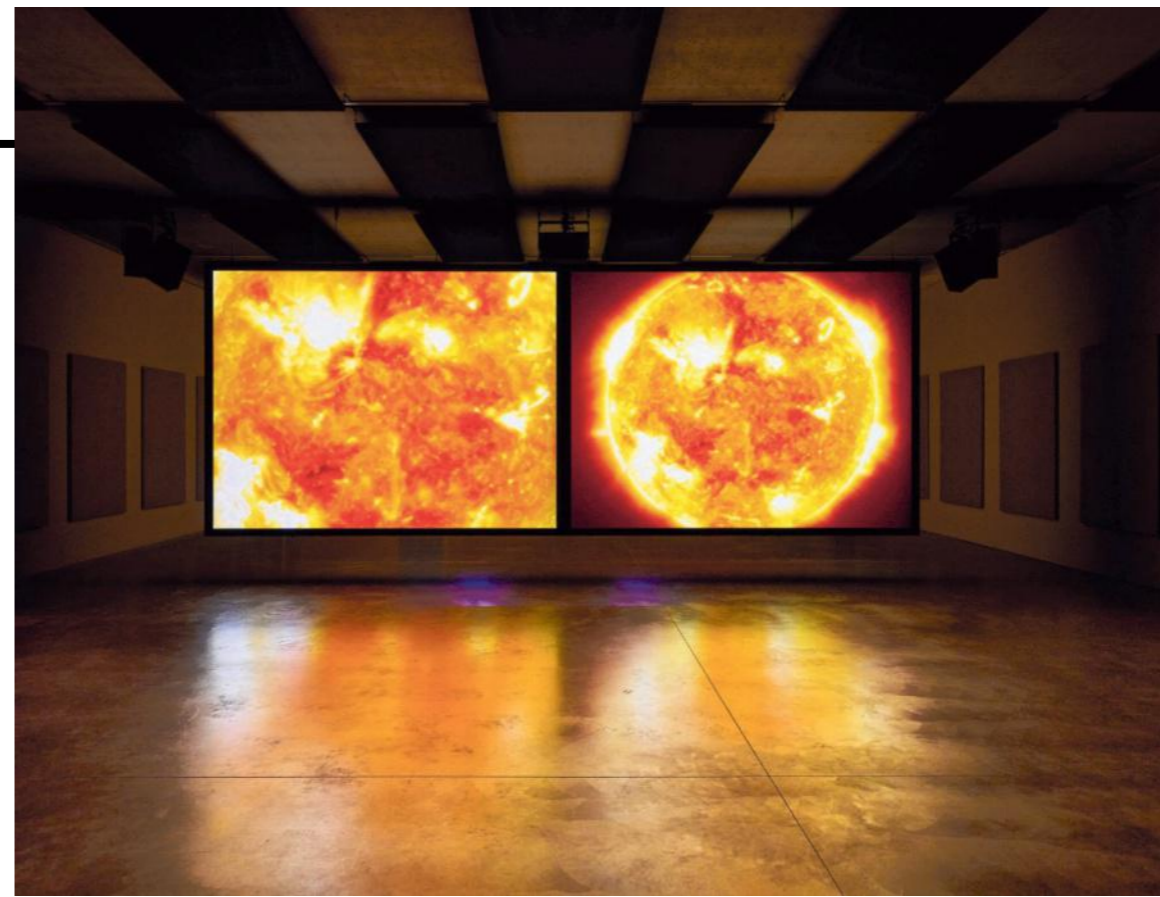
Toegegeven, bij dit beeld wil je je tong eruit krijsen. Maar hoe groot je ongemak ook is, érg kun je het eigenlijk niet vinden - je kijkt tenslotte welbewust naar personen met een pijnfetisj.

In *Sancta* gebeurt eindelijk weer eens echt wat op het operatoneel. Eindelijk eens geen man die wanhopig tegen een muur leunt bij het zingen van z'n aria. Geen dwepende vrouw, handje op het voorhoofd. Wat voel je daar, in tijden van wereldcrises op je telefoonscherm, nog werkelijk bij? Hier kijk je nog eens echt je ogen uit. Hier ril je echt. *Sancta* had korter gekund. Maar het had ook nooit meer op hoeven houden. Opera Vlaanderen had vorig jaar ook al zo'n goede, fotorealistische voorstelling met Luigi Nono's *Intolleranza 1960*. Nu weer. *Sancta* is een evenement. Had De Nationale Opera in Amsterdam de ballen maar om zo iets te programmeren.

Recensie Opera

SANCTA

Regie: Florentina Holzinger. Gezien: 4/4, Opera Ballet Vlaanderen Antwerpen. Daar t/m 9/4. Info: operaballet.be ●●●●●

Steve McQueen: *Sunshine State*, 2022 (video-installatie). FOTO ANTOINE VAN KAAM/MUSEUM DE PONT

Steve McQueen verkent in 'Atlas' de grenzen van ruimte en verbeelding

TENTOONSTELLING

Op de betrekkelijk kleine solotentoonstelling van de Britse kunstenaar Steve McQueen die De Pont in Tilburg nu organiseert, vormen twee oudere werken het hoogtepunt.

Lucette ter Borg

TILBURG

Arme Gaia. Ruim 11 jaar is ze boven onze hoofden aan de slag geweest, met maar één doel. De Melkweg af te speuren en in kaart te brengen, zoals ze nog nooit in kaart is gebracht. Daarvoor kreeg de ruimtetelescoop van de European Space Agency (ESA) de grootste digitale camera mee die ooit door mensenhanden is gebouwd. Met die camera (met een resolutie van 1 gigapixel) kun je bij wijze van spreken de groei van een haartje op de maan vastleggen.

Gaia trotseerde micro-meteorietinslagen en zonnestormen, maar ze voorzag de ESA trouw van gegevens. Er is inmiddels een gigantische hoeveelheid data verzameld over meer dan 2 miljard sterren. Maar Gaia's brandstof raakte op en de ESA stuurde haar in januari 2025 naar een zogeheten 'pensioenbaan' om de zoon. Er staat nog één data-release gepland voor dit jaar en één aan het eind van het decennium. Actieve waarnemingen zal Gaia, volgens hoofdwetenschapper Johannes Sahlmann, niet meer doen. Gaia, de mythologische naam voor de aarde, zal net als de echte aarde, ooit vergaan tot

ruimteschroot.

De metingen van de ESA zijn het onderwerp van de nieuwste installatie *Atlas* (2026) van de Britse, in Nederland wonende filmmaker en kunstenaar Steve McQueen (Londen, 1969). McQueen voegde afgelopen week opnieuw een prestigieuze prijs toe aan zijn palmares: de Erasmusprijs. Daarvoor won hij terecht al vele prijzen: de Turnerprijs in 1999, de Camera d'Or op het filmfestival in Cannes in 2008, twee Oscars in 2014, de Johannes Vermeerprijs in 2016. Voor de vertoning van *Atlas* heeft museum De Pont in Tilburg een bescheiden solo rond McQueens werk geïnstalleerd.

Compassie voor de kleine mens

McQueen is al sinds 1993 actief met werk dat gekenmerkt wordt door een nooit sentimentele compassie voor de gemarginaliseerde mens, een grote liefde voor filmgechiedenis en een voortdurend aanklaarten van koloniale machtsstructuren, van uitbuiting en racisme. Zelfs een paradijselijke bloem kan bij McQueen symbool staan voor een geschiedenis van onderdrukking en uitbuiting.

Atlas (vernoemd naar de mythologische Titaan die van oppergod Zeus voor straf eeuwig het hemelgewelf moest torsen) is een installatie van vier kleine monitoren. De monitoren zijn strategisch opgehangen. In iedere windrichting in de grote zaal van De Pont hangt er één. Op de schermen bewegen traag witte pixels over een zwarte ondergrond: rechthoekjes soms en vooral veel stipjes. Het zijn, volgens het minieme tekstboekje dat bij de tentoonstelling is verschenen, visuele vertolkingen van de data die Gaia verzamelde. Met be-

hulp van AI zette McQueen deze data om in witte pixels.

Aan het begin van de tentoonstelling vertelt McQueen in een interessant video-interview dat *Atlas* „voortdurend” wordt geüpdatet. Maar hoe dat in zijn werk gaat, met een Gaia die niet langer actief data verzamelt, blijft onduidelijk. Ondertussen ambieert *Atlas* de kijker wel in een verhevigde staat van „contemplatie” te brengen en een gevoel van „vrije val” te geven.

Het idee achter de vier kleine schermen in die relatief immense zaal van De Pont, begrijp ik. Iedereen wordt hier altijd een beetje muis, zeker nu de zaal bijna leeg is. Maar *Atlas* is daarmee nog geen overtuigend werk.

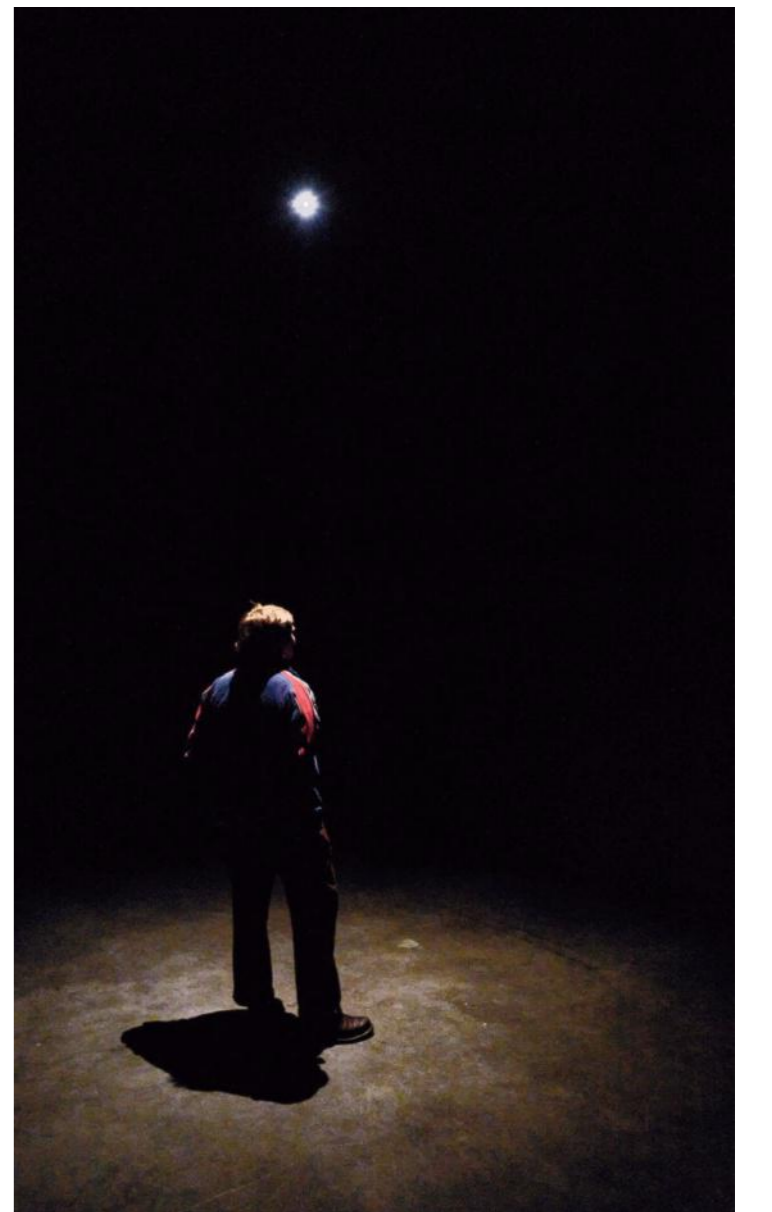
Daarvoor lijken de stipjes op de schermen te veel op de pixels van een vintage Atari-videogame. Geen seconde zijn de beelden op de monitoren te vergelijken met de gevoelens van eindeloos vallen die ontstaan tijdens maanloze nachten op je rug in het gras in een ver buitenland. De ambitie van *Atlas* om een „reis door de kosmos” te visualiseren wordt verder ondermijnd door het feit dat de zaal niet compleet is verduisterd. De monitoren vertonen daardoor hinderlijke spiegelingen van doorgangen naar andere ruimtes van het museum. Weg contemplatie, weg concentratie.

Gigantische schermen

Gelukkig zijn er nog drie andere werken van McQueen te zien, waarvan *Sunshine State* (2022) het bekendst is. In een videozaal speelt op voor- en achterkant van twee gigantische dubbele schermen McQueens een half uur durende interpretatie van een persoonlijk verhaal dat zijn vader hem

Steve McQueen: *Atlas*, 2026 (video-installatie). FOTO ANTOINE VAN KAAM

Steve McQueen: *Untitled 2025* (audio-installatie). FOTO ROOS PIERSON

op zijn sterfbed vertelde.

Een zwarte man uit Grenada trekt in de jaren vijftig van de vorige eeuw naar het racistische Florida om in de sinaasappelpluk geld te verdienen. Door een miraculeus toeval ontsnapt vader McQueen aan een lynchpartij. Dit verhaal wordt drie keer hernomen. Iedere keer vallen er meer gaten. Soms zijn hele zinnen te horen, soms alleen trefwoorden: 'bar', 'honden', 'greppel', 'gewerschoten'. Steeds verandert er iets, zoals dat gaat bij een herinnering die opnieuw en opnieuw wordt verteld.

Ondertussen worden in diapositief fragmenten vertoond van *The Jazz Singer* (1927), de eerste geluidsfilm. De fragmenten zijn vooral geselecteerd op schminksessies van de artiesten, waarbij zwart wit wordt, en wit zwart. Tussen de vertellessies door verschijnen twee loeiende, vlammen- de vuurballen: de zoon. Op het ene scherm verschijnt de ster als een brandende, reusachtige sinaasappel, waar vlammen schaduwen overheen trekken. Op het andere

scherm wordt de vorm vurig abstract - als in een nachtmerrie die niet in woorden te vertalen is.

De Pont laat nog een meesterwerk zien: het geluidswerk *Untitled (2025)*. *Untitled* speelt zich af in een claustrofobisch, verduisterd zaaltje waar te horen is hoe een bokser zich uitleeft op een boksbal. Twaalf minuten duurt *Untitled*, en alle minuten is het werk onontkoombaar. De klappen die de boksbal incasseert, het hevige geruk aan de ketting, het gehijg en gesteen van de bokser. Er is bruto geweld, het maniakale ritme van de stoten, af en toe is er een adem-pauze. Wat je daardoor voelt: angst, ontzetting, uitputting. *Untitled* gaat verder dan *Atlas*: het gonst na, lang nadat je De Pont hebt verlaten. En dat met alleen geluid.

Recensie Tentoonstelling

Steve McQueen - Atlas. T/m 30/8 in De Pont, Tilburg. Info: depont.nl ●●●○○

Een AI-bril voor live ondertiteling bij theatervoorstellingen

Bezoekers van Het Nationale Theater testen de AI-bril. FOTO FRANCINE VAN DER WANSEM

REPORTAGE AI-BRIL

In Den Haag test Het Nationale Theater een AI-bril die live ondertiteling projecteert tijdens een voorstelling. Voor doven, slechthorenden en niet-Nederlandstaligen kan dat de toegang tot theater ingrijpend veranderen.

Marisa Gubbels
DEN HAAG

Het licht in de zaal van de Koninklijke Schouwburg in Den Haag dooft woensdagavond langzaam. De zaal zit vol. Negen bezoekers zetten een zwarte bril op. Als de eerste ac-

teur begint te spreken, verschijnt er ondertiteling in hun brillenglazen. Ze kunnen de tekst zelf verplaatsen, zodat ze de acteurs nog steeds goed kunnen zien.

De bril is onderdeel van een experiment van Het Nationale Theater. In samenwerking met het Canadese softwarebedrijf XRAI ontwikkelde de organisatie een bril die gesproken tekst live ondertitelt. Het Na-

tionale Theater wil voorstellingen op die manier theater toegankelijker maken voor niet-Nederlandstaligen en slechthorenden. In het najaar van 2025 stelde zij de bril al gratis beschikbaar bij verschillende voorstellingen - destijds een wereldprimeur. Nog steeds is Het Nationale Theater de enige die een bril met live ondertiteling beschikbaar stelt.

Reguliere ondertiteling boven het podium, zoals bij het Internationaal Theater Amsterdam, is arbeidsintensief, volgens initiatiefnemer Monique Rutten. „Met deze bril, waarbij de tekst gebaseerd is op de stem en niet op het script, is het mogelijk om ook theater met veel improvisatie, zoals cabaret, toegankelijker te maken.“ De acteurs op het podium dragen microfoons, hun stemmen worden met taalmodellen en andere kunstmatige intelligentie omgezet in tekst. Die tekst verschijnt in de bril en lijkt zo boven het toneel te zweven, zodat je blik niet hoeft te wisselen tussen ver- en dichtbij. Die ondertiteling kan ook vertaald worden, zegt Rutten voorafgaand de voorstelling tegen de bezoekers die de bril testen. „Jullie hebben keuze uit meer dan tweehonderd talen: van Oekraïens tot JJslands.“

De negen bezoekers die vanavond de bril testen worden actief betrokken bij de ontwikkeling van de techniek. Een aantal heeft al eerdere versies getest. Deze avond zijn de bezoekers gekomen voor het theaterstuk *Operation Hellfire*, de nieuwe politieke thriller van regisseur Eric de Vroedt over het Internationaal Strafhof in Den Haag. „Het is een hele talige voorstelling, dus er komt veel tekst in een hoog tempo voorbij“, zegt Rutten.

Voor Chengfan Zhao, die zes jaar geleden uit China naar Nederland kwam, is dat een reden om de bril te gebruiken. Hij hoopt dat de Chinese vertaling hem helpt om het Nederlandse beter te kunnen volgen. „Zonder de bril moet ik soms raden wat ze bedoelen. Nu kan ik gewoon meelezen.“

Een paar stoelen verderop zit Godert van der Feltz. Hij is slechthorend en heeft in de loop der jaren manieren ontwikkeld om toch naar het theater te blijven gaan. Soms vraagt hij vooraf het script op, soms volgt hij acteurs door te lippen. Voor hem is de bril een hoopvolle oplossing, zegt hij. „Zonder

”
Zonder de bril moet ik soms raden wat ze bedoelen. Nu kan ik gewoon meelezen

Chengfan Zhao
Theaterbezoeker

hulpmiddel mis ik gewoon te veel.”

Georgisch schrift

Tijdens de voorstelling lijkt de bril redelijk uit de voeten te kunnen met de taligheid van de voorstelling. De bril die ik zelf draag, ondertitelt zonder enige vertraging allerlei verschillende juridische zinsstructuren, meerdere afkortingen van wapens, de namen van voormalige Franse presidenten en defensie-terminologie. Wel verschijnt ‘Trump’ meerdere keren als ‘Klant’, het Griekse eiland ‘Melos’ als ‘Meloen’, ‘jaar’ als ‘haarbal’ en ‘quiche’ als ‘kies je’.

Bij Van der Feltz verschijnen willekeurige zinnen soms in Georgisch schrift. En de bril werpt een donker filter op het podium, vertelt Van der Feltz. „Het geeft een minder helder beeld, waar je overigens tijdens de voorstelling wel aan went,“ zegt hij. „Soms zette ik mijn bril af.“

„De vertaling is niet slecht,“ zegt Zhao, die halverwege vanuit het Chinees terugwisselt naar het Nederlands. „Maar het duurt te lang voordat de tekst in beeld komt.“ De tekst wordt getranscribeerd en later, door kunstmatige intelligentie, omgezet in Chinees schrift. Daarom loopt het systeem soms enkele seconden achter.

Ontwikkeling

De technologie is nog niet perfect, geven de medewerkers van Het Nationale Theater toe. „Zeker voor dove mensen, die erg gericht zijn op lippen, is het lastig als ze het toneel minder goed zien,“ zegt assistent-programmeur Alberto Quirico over het donkere filter. Daarom worden zij voorin de zaal geplaatst. „Ook herkent het systeem geen geluiden: dat iemand aanklopt, of dat iets ontploft, bijvoorbeeld. Als je helemaal niets kan horen, mis je alsnog die context.“

Het Nationale Theater werkt daarom aan brillen zonder donker filter. En twee uur voor aanvang voerden ze nog een software-update door, om de interpunctie te verbeteren. „We voeren elke dag tests uit om de bril te verbeteren“, zegt Rutten.

Van der Feltz vindt de bril waardevol. „Ook met deze bril kan ik soms een zin of twee niet volgen. Maar ik krijg zoveel meer mee dan als ik de bril niet zou dragen. Met deze bril zou ik vaker naar het theater gaan.“

Annica Muller: „Hallo kinderen van de kosmos, welkom in de chaos“. FOTO ANNE VAN ZANTWIJK

AMSTERDAMS KLEINKUNST FESTIVAL

Juryprijs voor Annica Muller

Annica Muller won tijdens een finale vol fysiek spel de juryprijs van het Amsterdams Kleinkunst Festival.

Jelle Brunsen
AMSTERDAM

De finale van het Amsterdams Kleinkunst Festival is een flinke zit. Na een lange pauze kwam de jury zaterdagavond rond half twaalf met zijn oordeel. Een aanzienlijk deel van het publiek maakte dat niet meer mee.

Ja, de finale mag best wat compact. De andere twee grote cabaretfestivals (Cameretten en Leids Cabaret Festival), vergelijkbaar van opzet, lukt dat ook. Dit neemt niet weg dat de 39e finale van het Amsterdams Kleinkunst Festival een boeiende was. Op verschillende manieren onderzochten de drie finalisten in theaterale voorstellingen vol fysiek spel hoe om te gaan met nare gebeurtenissen en depressies. Jurywinnaar Annica Muller slingerde na haar opkomst een flinke stapel papier de lucht in. „Hallo kinderen van de kosmos, welkom in de chaos“, zo sprak ze. Want ja, was er eigenlijk iets anders dan dat? Het wereldtoneel, de natuur, het universum, zo somde ze op. En niet te vergeten haar eigen leven: „Ik heb de initialen van vier verschillende mensen op dit lichaam getatoeerd, waarvan ik er drie niet meer spreek.“

Met een koffer die tot dan toe om onduidelijke redenen op het podium had gestaan, moest plotseeling wat gebeuren, want ja, theaterwetten: objecten moesten betekenis krijgen. De kofferinhoud resul-

teerde in een ontregelende act. Muller had het publiek iets meer handvaten mogen bieden, maar uiteindelijk kwam ze tot een mooi slot: een pleidooi voor je volledig in het heden begeven. Het is voor Muller de enige manier om te ontsnappen uit een onoverzichtelijk en soms erg verdrietig bestaan.

Ook in de voorstelling van Daan Put, die de meeste publieksstemmen kreeg, gebeurde veel in korte tijd. Hij bood een aaneenschakeling van razendsnel en leuk absurdisme, zodat hij in godsnaam maar niet in zijn eigen depressies vastzat. Zomaar lag er een referendum op tafel over de inrichting van de tuin van ene Marjan, „die een lekker lapje grond had gekocht in de buurt van Emmeloord“. Put zweefte het publiek op om te kiezen voor de derde optie: „een mini kartbaan.“ Wie Marjan was en waarom wij over de inrichting van haar tuin gingen bleef onduidelijk. Put riep: „Het enige dat we zeker weten is dit: dat er de collectieve wil is voor een mini kartbaan!“

Aanmoedigingsprijs

Ook de derde finalist, winnaar van de aanmoedigingsprijs, maakte indruk door een zwaar onderwerp op een verrassende manier te verpakken. Dorelia Schraven gaf knap en grappig verschillende beelden van vrouwelijkheid weer. In een indrukwekkend lied zong ze over een erg nare ervaring: „De ‘ja’s werden steeds stiller / maar hij hoorde ook geen nee.“

Net zoals de prijzen gelijk werden verdeeld, betreft ook de laatste prijs een gezamenlijke winst: een tournee door het hele land.

Amsterdams Kleinkunst Festival Finalistentournee. Vanaf 23 september. Info: www.akt.nl

‘Operation Hellfire’ maakt mooi aannemelijk dat Trump

THEATER Theaterstuk ‘Operation Hellfire’ van Het Nationale Theater is een prikkelende stel-dat-fantasia.

Ron Rijghard

Sel dat het Internationaal Strafhof in Den Haag de oud-president van de Verenigde Staten Barack Obama oppakt wegens misdaden tegen de mensheid, waarna de nieuwe president, Donald Trump, Nederland dreigt aan te vallen? Die fantasie is het prikkelend uitgangspunt van *Operation Hellfire*, een voorstelling van het eveneens Haagse gezelschap, Het Nationale Theater, in de regie van Eric de Vroedt.

De auteurs van het stuk, het schrijfduo Joeri Heegstra en Max Wind, herinneren het publiek er-

aan dat de Amerikanen een wet hebben die zelfbedachte bevoegdheid geeft hun burgers met alle noodzakelijke middelen te bevrijden uit de handen van het Haagse hof. En aangezien Trump aan de macht is, voegt dit een knettergekke narcist toe aan deze ‘wet’, die het stel-dat-concept plausibel maakt. Als Trump over de intercom laat weten dat hij „Nederland gaat teruggeven aan de zee“ klinkt dat gevaarlijk aannemelijk.

Maar de voorstelling neemt met veel politieke en juridische discussies nogal de tijd om deze situatie neer te zetten, in een conflicterende mix van stijlen. Obama wordt opgepakt door de politie, en die valt die onder de burgemeester van Den Haag. De minister-president probeert hem op koddige wijze over te halen Obama weer vrij te laten, omdat hij de VS vreest. De premier is een door Hein van der

De Amerikaanse dreiging wordt in ‘Operation Hellfire’ concreet. FOTO BART GRIETENS

Heijden dik aangezet, kluchtig typetje, dat helaas aan ex-premier Schoof doet denken. Grappiger is zijn nerveus-onhandige assistent, een leuke Mika Peeters.

De hoofdaanklager van het Strafhof (een sterke rol van Yela de Koning) pleipt op haar beurt dat

de arrestatie van Obama het bestaansrecht en de objectiviteit van het hof onderstreept. Het hof is rechter van alle oorlogsmisdaden, niet alleen van criminele oorlogsbazen uit kleinere, niet-westerse landen, stelt zij. Een uitspraak die in deze tijd extra gewicht heeft.

Obama wordt aangeklaagd voor een aanval op Houthi’s in Jemen, waarbij ook veel burgers slachtoffer werden. Een familielid van hen krijgt het woord tijdens de rechtszaak. In haar discussie met Obama’s advocaat, waarbij referenties aan de actualiteit knap zijn ingevlochten, worden interessante punten gemaakt over internationaal recht. Zoals: „De een zijn vrijheidsstrijder is de ander zijn terrorist“. Wat ontbreekt, is een origineel of onverwacht perspectief.

Wat niet helpt om er spannend theater van te maken, is dat het menselijk drama ondergeschikt is aan het politiek-juridische steekspel. Zowel het getuigende familielid als een Amerikaanse droneoperator, verantwoordelijk voor de aanval in Jemen, laten hun gevoelens blijken, maar hun respectievelijke verdriet en schaamte komen niet erg uit de verf.

Verrassend is het daarom dat *Operation Hellfire* op circa tweederde van de voorstelling van toon verandert en voluit komedie wordt, met dank aan een excellerende Rick Paul van Mulligen en Tamar van den Dop. Hoogtepunt

Den Haag gaat bombarderen

Gemaskerde demon

Een visuele attractie, zeker in het kantoordecor van multifunctionele houten blokken, is de verschijning van een gemaskerde demon (‘Orakel’ en ‘De God van de Oorlog’ volgens het tekstboek), die de aktes aan elkaar praakt. Ze maakt een vergelijking tussen de Nederlandse situatie en het beleg van Melos, dat een voorbeeld is van brute machtspolitiek door de stadstaat Athene tegen een kleinere, neutrale tegenstander. De demon wordt mooi dansant gespeeld door Yela de Koning, maar inhoudelijk voelt de metafoer als meer van hetzelfde.

Verrassend is het daarom dat *Operation Hellfire* op circa tweederde van de voorstelling van toon verandert en voluit komedie wordt, met dank aan een excellerende Rick Paul van Mulligen en Tamar van den Dop. Hoogtepunt

is de scène tussen Van den Dop als commandant der strijdkrachten en Van Mulligen als minister van Defensie. Van den Dop, die ook een heerlijk rolletje heeft als bejaarde rechter van het Strafhof, legt de minister droogjes uit hoe treurig de wapenvoorraad van Nederland ervoor staat. Van Mulligen reageert met fysiek en verbaal ongemak, een prachtige, wanhopige baas. Pas in deze scène wordt de Amerikaanse dreiging concreet, als Van den Dop schetst hoe een aanval op Den Haag kan verlopen.

Zo leuk blijft het niet, want de makers vluchten in een koddige parodie op een talkshow om de Nederlandse lamelendigheid te schetsen. Het is een opstapje naar een afgerafeld einde, waarin de patstelling tussen de VS en Nederland wordt verbroken met een nikserig actiemoment. Het fami-

lielid en de dronepilot, hebben het laatste woord maar bij gebrek aan fundering voor hun personages wordt het gezochte drama niet inhaalbaar. Alleen de Melos-bejaarde rechter van de demon biedt nog een vleugje hoop. Maar na al te concrete politiek voelt dat optimistische verhaal als een studeerkameroptie, een papieren idee dat ver afstaat van de realiteit. Die uitkomst tekent de voorstelling. Interessante materie en genoeg om over na te denken, en om over te lachen, maar te weinig focus en te onevenwichtig voor een meeslepende avond.

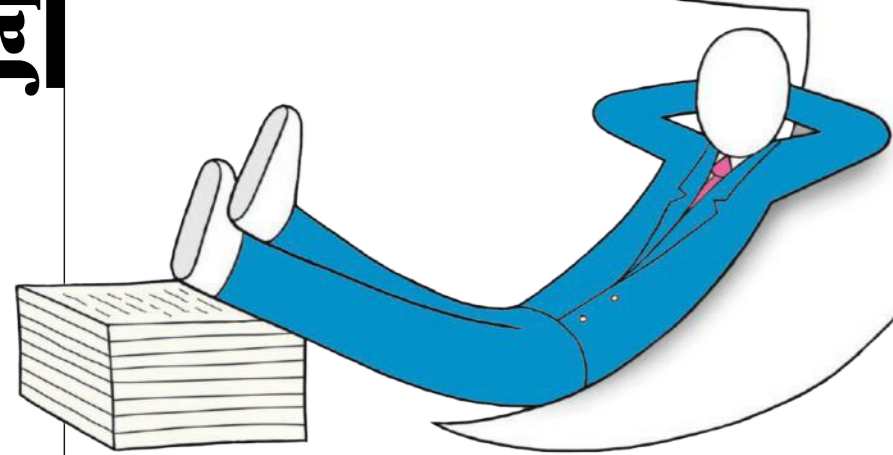
Recensie Theater

Operation Hellfire. Regie: Eric de Vroedt. Gezien: 4/4, Koninklijke Schouwburg, Den Haag. Tournee t/m 13/6. Info: hnt.nl
●●●○○

Mensen die van managementbullshit houden, presteren slechter dan mensen die er niks van moeten hebben, zo blijkt uit onderzoek. Termen als 'key learnings', 'laaghangend fruit' en 'stippen op de horizon' zijn dus niet alleen irritant, maar mogelijk ook schadelijk. "Hallo! Ik roep dit al tien jaar", schrijft Japke-d. Bouma.

Japke-d. denkt mee

WORKING AT THE
INTERSECTION OF CROSS-
COLLATERALIZATION AND
BLUESKY THINKING

Vind jij termen als 'schaalbaar' en 'thought leadership' interessant? Dan heb ik nieuws voor je

Als columniste die altijd gelijk heeft, kan ik niet de hele dag 'Ik zei het toch' zeggen. Dan kan ik wel bezig blijven. Maar eind vorige maand floepte het er toch uit: „Ik zei het toch“.

Toen zag ik namelijk een onderzoek dat precies bevestigt wat ik al meer dan tien jaar roep in columns, lezingen, in het theater. Namelijk: stop met nietszeggende management-bullshit. Waarom?

Omdat hoe vatbaarder je bent voor dit soort jargon, hoe lager je scoort op analytisch vermogen en logisch redeneren, hoe minder goed je praktische problemen oplost, en hoe groter de kans is dat je zelf dit soort onzin gaat uitkramen, zo blijkt uit onderzoek van Cornell University.

Ik heb echt zitten smullen van deze zinn. „Working at the intersection of cross-collateralization and blue-sky thinking, we will

actualize a renewed level of cradle-to-grave credentialing and end state vision in a world defined by architecting to potential on a vertical landscape.“

Hahaha. Dat soort wartaal maakten de onderzoekers met een 'bullshit-generator'. Die combineren ze met uitspraken van echte ceo's uit de Fortune 500. Vervolgens vroegen ze proefpersonen: welke teksten klinken overtuigend? Welke zijn 'business savvy', dus hoeveel zake-lijk inzicht spreekt eruit? Daarna moesten ze business cases maken. En wat bleek?

Dat mensen die de echte uitspraken amper van de nep bullshit wisten te onderscheiden, slechter scoorden op opdrachten, meer moeite hadden met logisch redeneren, en hun eigen baas vaker 'visionair' vonden. Maar... ze hadden vaak wel meer plezier in hun werk.

Daarmee bleken ook al die andere dingen die ik al jaren schrijf waar. Namelijk dat hoe inhoudlozer er gepraat wordt

op je werk, hoe gelukkiger sommige mensen er zijn. En dat hoe meer je jezelf opblaast achter je laptop, hoe meer indruk je maakt op de prutsers die je eigenlijk zou moeten ontslaan.

Of nou ja, misschien moet je die prutsers juist houden! Want hoe heerlijk is het om met totale onzin een hele zaal mee te krijgen. Om je bullshitgenerator aan te zetten en die oogjes te zien glanzen. Om „even te sparren over de strategische alignment“ en iedereen driftig te zien knikken.

Tuurlijk. Mensen leuteren vaak maar wat. In meetings, fiet-bek-rondes, en misjuin steements. En dat kan volgens dit onderzoek de communicatie vertroebelen, organisaties minder effectief maken, en zelfs financiële en juridische risico's vergroten. Maar wat maakt dat uit.

Als de employee engagement maar van onderop komt, de processen schaalbaar zijn, en de innovatie cutting edge.

En niemand doorvraagt wat er nou eigenlijk bedoeld wordt.

Hoe vatbaar ben jij voor bullshit? Doe de test en je weet het

1 Ik opereer graag op het snijvlak van cross-collateralisatie en thought leadership.

Helemaal eens: 100 punten
Ik opereer liever op het snijvlak van innovatie en communicatie: 50 punten.

2 Als je op je werk innovatieve liquiditeit creëert met visionaire change drivers, kun je energieke frameworks coachen richting 'shovel-ready' alignment.

Dit is zo waar: 100 punten.
Zonder synergetische blik op je klantbeleving kom je nergens: 200 punten.

3 Je kunt alleen je verleden benutten, als je ook je toekomst activeert.

Hell yeah: 200 punten.
Volgens mij is het andersom: 50 punten.
Ik ga even met m'n hoofd tegen een muurtje beuken. 0 punten

4 We benutten het laaghangend fruit door key learnings met onze resultaatgedreven globale partners uit te wisselen.

Dit heb ik gisteren letterlijk tegen sales gezegd! 300 punten.
Als je je stippen op de horizon maar helder hebt. 300 punten.
Hier staat dat je van samenwerking kan leren. 0 punten

5 Als opkomende speler met een missie om de merkbeleving te verbeteren, kun je alleen een laag dieper gaan in wereldwijde gemeenschappelijkheid als je upstream connecties maakt.

Preach! 200 punten
Wat bedoel je met 'wereldwijde gemeenschappelijkheid'? 50 punten.

Upstream connecties in je broekje. 0 punten

De uitslag van de test

200-1000 punten:
Gefeliciteerd! Je bent een bullshitgroepie pur sang. Het dordert niet wat het betekent. Jij bent gelukkig met je lease-auto, weet de factor mens in transitie te verbinden met co-creatie vanuit de purpose van je organisatie, voelt je als een vis in het water voor een muur met post-its en vindt je baas een visionair. Enige nadeel: je hebt geen flauw idee wat je aan het doen bent. Maar dat weet je baas ook niet!

50-200 punten:
Gefeliciteerd! Aan de ene kant wil je dolgraag pro-actief synergetische win-win-situaties creëren, maar aan de andere kant moet je ook je hypotheek betalen. Laatst droomde je dat het zonder bullshit een stuk beter zou gaan. Maar toen zag je de scrum master in 'n pastelkleurige overhemd en dacht je: als iedereen zegt dat de targets voor Q2 helder zijn, ga ik niet zeggen dat ik er geen touw aan vast kan knopen.

0 punten:
Gefeliciteerd! Jij bent volkomen immuun voor bullshit, een meester in je werk en hebt een vlijmscherpe analytische geest. Je stelt de hele dag kritische vragen aan je baas, confronteert collega's met hun nietszeggende houtschoolschetsen, en lacht alle PowerPoints uit. Enige nadeel: niemand wil met je samenwerken. En bij de volgende saneringsronde vlieg je eruit.

OPGEVOED

Elke week legt *Annemiek Leclaire* een lezersvraag voor aan deskundigen. Deze week: hoe krijg ik mijn 5-jarige wat vrolijker?

ILLUSTRATIE MARTIN TERVEEN

Hoe zorg ik dat mijn kleuter wat positiever in het leven staat?

Moeder: „Mijn dochter van 5 is temperamentvol en kan blijven hangen in boze buien. Op zich kan ik daar goed mee omgaan - dat heb ik in mindere mate ook bij de oudste meegemaakt - maar ik vind het wel lastig dat ze een pessimistische blik heeft. Als ik haar vraag hoe haar dag was, is het antwoord steevast 'stom', terwijl de foto's die op school en BSO worden gemaakt het tegenovergestelde laten zien.“

„Ook gecompimenteerd worden vindt ze lastig. Als ik haar laat weten dat ik iets knap gedaan vind, kijkt ze

boos weg. Ik gun haar wat meer vrolijkheid. Als we onze zoon (10) heel vroeg wakker maken omdat we met vakantie gaan, roept hij: 'Yes, vakantie!' Mijn dochter zit tot aan Schiphol boos in de auto. Ik ben zelf echt optimistisch, daarom valt het me op. Hoe kan ik haar helpen om wat positiever in het leven te staan?“

Naam en woonplaats zijn bij de redactie bekend. De rubriek Opgevoed is anoniem, omdat moeilijkheden in de opvoeding gevoelig liggen. Wilt u een dilemma in de opvoeding voorleggen? Stuur uw vraag of reacties naar opgevoed@nrc.nl.

Waardevrij benoemen

Marcel van Aken: „Mooi dat u een onderscheid maakt tussen temperament en gedrag. Want een temperament verandert niet zo snel, maar met specifieke gedragingen kun je in de opvoeding wel aan de slag. „Dit klinkt als een actief kind dat zich dingen vaker negatiever herinnert. Het is te vroeg om te zeggen of dat bij de aanleg hoort. Dat pessimistische past wel bij kinderen van deze leeftijd. Ze kunnen nog wat moeite hebben met het terugblikken op de dag, zeker als ze vermoeid zijn.“

„Sommige kinderen voelen zich door complimenten onder druk gezet, omdat die verwachtingen wekken die ze mogelijk niet waar kunnen maken. Laat blijken dat u opmerkt wat uw dochter doet, zonder er een waardeoordeel aan te verbinden. 'Ik zie dat je dit zelf al hebt opgelost.' In plaats van: 'Wat knap dat je dit is gelukt'. „U kunt er tijdens het avondeten een gewoonte van maken om allemaal iets heel stoms van de dag te noemen, en iets heel leuk. Zo leert u uw dochter schakeringen in haar vocabulaire naast 'stom', en nodigt u haar uit positiever te kijken.“

Veerkracht leren

Liesbeth Groenhuijsen: „Kan het inderdaad zijn dat er iets in het leven van uw dochter niet helemaal goed gaat? De kindertijd is niet zo makkelijk. Ik hoorde een onderzoeker ooit zeggen dat een kleuter net zo veel

stress heeft als een manager van een middelgroot bedrijf. Alleen al het speelkwartier kan een jungle zijn, zeker voor een sensitief kind. Hoe fijn is het dan om thuis stoom te kunnen afblazen. En hoe kostbaar dat ze u dat toevertrouwt.“

„Ik snap dat u uw dochter graag blij ziet, maar het is wijzer niet om vrolijkheid in te zetten maar op veerkracht. Hoe een kind met ervaringen omgaat zit ook deels in de aanleg. Zo kan het dat zij eerder chagrijnig wordt van wat ze nog niet kan, dan blij van wat ze al wel kan. Sommige kinderen worden bijvoorbeeld echt kwaad als je hen complimenteert met de letters die ze al wel kunnen schrijven, omdat ze zelf doorhebben welke ze allemaal nog niet kunnen schrijven.“

„Haar vergelijken met haar oudere broer is in dit geval niet raadzaam. Hij weet al wat 'vakantie' betekent, en heeft minder moeite met veranderingen. „Wat helpt is om zelf een rolmodel te worden in omgaan met kleine en grote teleurstellingen. Onze samenleving dwingt ons zo om successen te benoemen, soms zien kinderen hun ouders en denken: 'Dat ga ik zelf nooit leren!' Of: 'Ik word nooit zo slim als mamma.' Vertel het thuis als u iets moeilijk vindt, of als iets flink is tegengevallen.“

Liesbeth Groenhuijsen is klinisch pedagoog. **Marcel van Aken** is emeritus hoogleraar Ontwikkelingspsychologie aan de Universiteit Utrecht.

nrcwebwinkel

Advertentie

Adviesprijs
fabrikant 169,-
119,-

BATAVIA

Fixxbrush onkruidborstel set

- › Werelds meest effectieve onkruidborstel
- › Ideaal voor het verwijderen van onkruid en mos uit voegen
- › Onkruid verwijderen zonder rugpijn, pijnlijke knieën, blaren en vermoeidheid

Ontdek de beste onkruidborstel tot nu toe. Met deze onkruidborstel verwijder je moeiteloos onkruid en mos uit voegen, zonder schadelijke chemicaliën te gebruiken. Zeg vaarwel tegen rugpijn, pijnlijke knieën en urenlang onkruid verwijderen.

De Fixxbrush is ontworpen om het verwijderen van onkruid een stuk makkelijker te maken. De innovatieve re-oscillerende borstelkop maakt hem uniek; hij biedt ongeëvenaarde controle en werkt moeiteloos om snel ongewenst onkruid, mos en vuil te verwijderen.

Pas de telescopische steel aan op werkhoogte en gebruik de tweede handgreep voor extra comfort bij langdurig gebruik.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/onkruidborstelset

COLOFON

Mediahuis NRC BV
Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie
Vragen, opmerkingen of suggesties?
Mail naar redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemeen nummer)

Ingezonden brieven
Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties
T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten
T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel
E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang persoonsgegevens

Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Almelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2026.
Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●● zeer goed
●●●●● goed
●●●●● matig
●●●●● zwak

AL 55 JAAR
**GOED
GEKLEED**
door Brokking Vloerkleden

SINDS 1971
DE PLEK WAAR
VAKMANSCHAP
EN STIJL TOT
UITING KOMEN.